

8. évfolyam, 3. szám
 Felelős kiadó: Hodossy Gyula
 Főszerkesztő: Hízsnyai Zoltán (opus.hizsniai@gmail.com)
 Szerkesztők: H. Nagy Péter (h.nagy@p@gmail.com)
 Vida Gergely (gergelyvd@gmail.com)
 Grafikai és képszerkesztő: Juhász R. József
 Korrektor: Tóth Ozsvald Zsuzsa
 Munkatárs: L. Varga Péter (Budapest)
 Szerkesztőség: Duna Palota, Galantská c. 658/2F, 1. e. 5, 92901
 Dunajská Streda, www.szmít.sk
 Nyomta: TAMA Solutions Kft., Budapest
 Egyes szám ára: 2,60 euró. Éves előfizetés: 14 euró
 Megjelent 2016 júniusában 1000 példányban. Megrendelhető a
 kiadó címén. Regisztrációs szám: EV 3714/09

Dvojmesačník, VIII. ročník, 3. číslo
 Vydavateľ: Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku
 Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479, IČO 30806372
 Sídlo spoločnosti: Galantská c. 658/2F, 92901 Dunajská Streda,
 Vydavateľ: Gyula Hodossy. Šéfredaktor: Zoltán Hízsnyai
 Redaktor: Péter Nagy, H., Gergely Vida
 Grafický a obrazový redaktor: József R. Juhász
 Korrektor: Zsuzsa Tóth Ozsvald
 Spolupracovník: Péter Varga, L. (Budapešť)
 Redakcia: Palác Duna, Galantská c. 658/2F, 1. posch. 5, 92901
 Dunajská Streda, www.szmít.sk, E-mail: opuslap@gmail.com
 Tlač: TAMA Solutions Kft., Budapest
 Cena jedného čísla: 2,60 euro
 06/2016. Celoročné predplatné: 14 euro
 Registračné číslo: EV 3714/09
 Náklad 1000 ks. ISSN: 1338-0265

Realizované s finančnou podporou Úradu vlády SR
 program Kultúra národnostných menšín 2016

szlovákiai magyar írók folyóirata

OPUS

MEGJELENIK KÉTHAVONTA
 Kiadja a Szlovákiai Magyar Írók Társasága
 Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479

TARTALOM

Hommage à Zs. Nagy Lajos

Szászi Zoltán: A megtaláló nem vár jutalmat.....2	
Zs. Nagy Lajos: Elvesztem.....4	
Tózsér Árpád: Megkövető levél	
Zs. Nagynak a túlvilágra.....5	
Barak László: Nézz ki zsélyi gödrödből, Lajos!....7	
Szászi Zoltán: Hatuma poéta imádsága	
Zs. Nagy felett két méterrel9	
Ardamica Zorán: Három Zsé11	
Bodnár Gyula: Tábormoknak szalutálunk.....13	

Haladók

Mórotz Kriszta : Hét perc fény [kispróza], Titkos esték [vers], Szöcskeföldje [elbeszélés] 18	
Janáky Marianna: Véletlenek, Hiányok, Verések [elbeszélések].....22	
Tóth N. Katalin: A Harcos útja [kispróza]26	
Forgács Péter: Jonathan [elbeszélés]27	
Rásó Attila: altat, szer(et)ető, interakció, eper, körforgás, Lelki csigaház, Létkérdések [versek]30	
Mázik Orsolya: Csilla, Én, pohár, örvény [elbeszélések]33	

Manyo B. Ilona: A tetoválások [elbeszélés].....36	
Jankovič-Izsó Nóra: Aznap [elbeszélés]37	

Popkult

H. Nagy Péter: Vízbe fült világ, Szörnyek Bálja: Madonna és Lady Gaga színpada42	
Sós Dóra: Poszthumán álmaink: Warren Ellis & Darrick Robertson <i>Transmetropolitan</i> képregénye46	
Baka L. Patrik: A magyar steampunk hajnala II. – Alternatív gőzerő és Mars-világ: W. Hamilton Green (Galántai Zoltán): Mars 1910.....62	
Vida Barbara: A kortárs magyar fantasy női vonulata I. – Moskát Anita: Bábel fiai; Horgonyhely74	
Benyovszky Krisztián: Hol a te fullánkod? Mitch Cullin: Mr. Holmes93	

Palimpszeszt

Dobai Eszter: Jankovič Nóra: Árnyékok illata97	
Ungvári-Zrínyi Kata: <i>Az ellen-tény.</i> Onucsán Miklós munkásságáról [bemutatószöveg]98	

Munkatársaink 100	
--------------------------------	--

A megtaláló nem vár jutalmat

*„keresem a becsületes megtalálót
az én becsületes meglelőmet”
(Zs. Nagy Lajos: Elvesztem)*

1 Lapszámunk Zs. Nagy Lajos emlékezetének szánt blokkját Szászi Zoltán állította össze. Az itt szereplő, jobbára eddig publikálatlan, Zs. Nagy halála előtti hetekben készült fotókat a szerző, M. Nagy László bocsátotta rendelkezésünkre.
(A szerk.)

Az a nagy és nyomasztó igazság, kissé nagyon szégyellem magam. Amiatt főleg, hogy az elmúlt években, bár többször is átgurultam egykori élő és haló helyed, azaz Zsély falu főutcáján a temető mellett, szinte rálátva a sírodra, valami biztosan érdemtelen és biztosan nem annyira fontos dolog, de mégis mindig mindennél fontosabb napi teendő miatt, mégsem álltam meg egy percre sem, hogy legalább a napi felest becsepegtessem a fejfádhhoz, igen, a te fejfádhhoz Zs. Nagy Lajos¹. Más nemigen szokott ilyesmit csinálni, én már néhányszor elkövettem ezt. Valami olyasmi rémlik, én egyszer, még a pozsonyi ritka, de annál intenzívebb találkozások egyikén mintha ígértem volna neked olyat, ha meghalsz, s ha túléllek, akkor minden adandó alkalommal kimegyek a sírhoz, ha arra járok, és egy féldeci borovicskát szépen lassan becsepegtetek a fejfádhhoz. Ugyanúgy, mint Dúdnak szoktam ezt megtenni, általában Márton napján, mikor a Vashegyet takaró három fenyő éppen csak kilátszik a Túroc völgyében hempergő ködből. Neki, virágot evő barátodnak, a festőnek, akit úgy elsirattál, mindig egy lapos flaskát állítok be, óvatosan megtekert nyakkal a dereski temetőbe kicipelt andezit kőszív tövébe. Hadd folyjék! De csak lassan, csak szépen, nyugodtan, idő az van, minden cseppjét ki kell élvezni az életnek és az itálnak.

Szóval, az van, hogy kedves Zs. Nagy Lajos, mostan éppen az bánt, hogy szégyellem magam. Bocsánatom a bűnre, hogy majdnem elfelejtettelek, s majdnem elveszítettelek, talán az lenne, hogy magam is benéztem a túloldalra egy pillanatig, de aztán visszavonulót fújtak nekem az angyalok, akikkel Te olyan sokat paroláztál írásaidban. Amúgy meg nagy csalódás az egész túloldal, Te sem vártál egy habos kriglivel, semmi zene, semmi fény, semmi multság és vidámító szférázümmögés, hanem az egész csak egy nagy feketeség volt, minden kifutás híján, Dante és Vergilius látványos tájai helyett csak a horror vacui, lekapcsolt agyamban apró villámlások. Az ébredéskor az aneszteziológiai osztály intenzív gondozásúaknak fenntartott szobájának faliórája, egy bajuszos ápoló fogadott az innenső oldalon, de azért mégis inkább visszajöttem még egy kicsit.

Most képzeld el, ha már így itt vagyok, mégsem én, nem én tudok a becsületes megtalálód lenni. Csak már tavaly jutott eszembe az, hogy

ha lennél, nyolc iksz korú lennél, és így illik, illene egy laudációt megejteni rólad. Tavaly persze tavaly maradt és teljesítetlen lett a felköszöntés, hát így szeretném ezt most pótolni. Meg ne lepődj, néhány barátod, pályatársad fejében máig helyet foglalasz, máig dolgozik annak a garabonciás alaknak a képe, aki most meg, mint valami kovász, megint előbugyogott és sorba rakta a szavakat. E barátok hozzád, rólad, általad ihletett írásaival próbáljuk most megtenni az elmaradt, de mindig aktuális köszöntést.

Akkor most **boldog 81-et!** Az idő egy idő után nem számít, ahogy a helyzet sem. S miként Esterházy Péter írja: „Bizonyos szint fölött nem süllyedünk bizonyos szint alá.” Erre egyetlen kivétel az a sajnálatos eset, mikor az ember porhüvelyét (egyszerre milyen fennkölt és mennyire üres szó, szó szerint is) bizonyos csomagolási és raktározási eljárások után a számára korábban járósintként kezelt felszín szintje alá süllyeszti, persze ezt már nem az ő szabad akaratából teszik vele, csak valami konvenció miatt. Mégse temetkezhetünk az égbe, mint a tibetiek, akiket felfalatnak a keselyűkkel. Bár, mintha rémlene, erre is volt egy kiszólásod egyszer a piaccsarnokban, ahol karcos bazini fehérbort szopogattunk, két gomolygás cigarettafüst között, hogy na, igen, nem biztos, hogy olyan gonosz dolog az, amit ezek a tibetiek csinálnak, minden csak szokás kérdése. Szóval mostanság már minden inkább csak rémlik. A dátumok meg szépen körbezártak. A csillaggal indító résznél 1935. szeptember 27-a áll. A kereszttel jelölnél 2005. június 11-e. (Képzeld, ez a mai internetes világ haláloz dátumát április 11-re teszi. Mintha a költészet napján haltál volna meg. Pedig inkább az lehet az igazság, hogy egy jó költő indult útnak a júniusi fényben.) Be nem töltött hét iksz, szóval nem hetvenkedhettél. Most meg nyolcvanegyelkedjél! Azt már most csak éteri alakban ugyan, de tedd! Üdvözet innen!

Zs. NAGY LAJOS

Elvesztem

keresem a becsületes megtalálót
az én becsületes meglelőmet
a jutalom
nem marad el
én magam fogom őt megjutalmazni
nem vagyok vagyonos ember
de van két pipám
az egyiket nékije adom
ha épségben hazaszállít

ha netán
egy szépséges kurtizán
találna rám
számára följánlanék
egy forró éjszakát
a hűvös őszi réteken

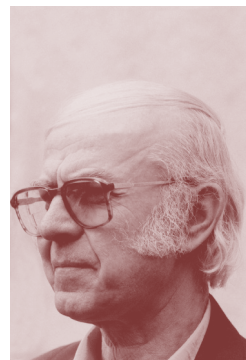
jelenleg
egy hófehér szobában vagyok
meglelhető valahol
közép-kelet-európában
de ne keressenek radarokkal
detektorokkal
szúnyogokkal élek
egy kenyéren
helyesebben ez a fullánkos européer
a véremen él
én meg sörön boron pálinkán
éjszakánként
holdfényvel takaródzom

jó itt nekem
legyek őszinte (?)
attól rettegek
tényleg rám találnak
a becsületes
tisztességes
istenverte megtalálók

TÓZSÉR ÁRPÁD

Megkövető levél Zs. Nagynak a túlvilágra

Lajosom, itt, lent, nálunk megint divatba jött a túlvilág. De e túlvilág magasságos Ura nem középkori várúr többé, s nem is Cromwelre hajazó miltoni monarcha (vasbordás angyaloktól körülvéve), nem! A XXI. századi túlvilág pontosan olyan, mint a XXI. század maga: uralkodó nélküli birodalom, mely nem tud mit kezdeni magával, zavartan heherészget hát. (Na, ezt jól összekutyultam, olvasó legyen a talpán, aki e mondatból kiolvassa: tulajdonképp ki heherészget itt. De hát ez mondanivalóm szempontjából mindegy is, levelem fontosabb agense: faramuci pop-korunkban mi, tömegemberek, mind zavartan, sőt hülyén vigyorgunk. Tudjuk, hogy képzeletünknel fogva többre vagyunk hivatva a heherészésnél, hogy mi vagyunk az egyetlen lény a teremtésben, melynek legalább fogalma van a végtelenről, tudjuk, hatvanezer-milliárd sejtből áll a testünk, s leképzése vagyunk a galaxisnak: minden sejtünk egy-egy bolygó saját hegyekkel, holttengerekkel, folyókkal, interszteláris közzel, azaz végtelenül *több* vagyunk magunknál, de hogy e *több* mire jó, arról csak Paulo Coelho-nak, az ezotéria koronázatlan királyának van sejtése. E jeles szerzőt Te még nemigen ismerhetted, könyvei csak azután értek föl top-listáink zenitjére, amikor te már az Akashában, az Isten Totális Könyvtárában ücsörögtél s a *Halottak Könyvét* tanulmányoztad.) Szóval, a mai tömegember tudja ugyan, hogy túlvilágra van ítélve, s titokban vágyik is valami felső istápra, de a hit felelősségét nem vállalja. Igyekszik hát letagadni és elfelejteni transzcendáló, isteni önmagát, fumigálni a halált s a túlvilágot. (Miközben e levelet körmölöm, közszolgálati rádióinkban a neves humorista temetést parodizál, s a siratóasszonyok a Halált per Halál Pityuként szölo-gatják.) Kedves barátom, emlékszel még a vödrici zsinagógára? Én egy időben (a múlt század hatvanas éveiben) ott laktam, néhány méterre az Ezeregyéjszaka pompózus palotáit idéző épület-től, ordító ellenpontként egy romház második emeletén, s te egy-

szer arra akartál rábeszélteni, hogy szökjünk be az akkor már rég raktárnak használt zsinagógába, hátha találkozunk a híres rabbi, Chatam Sofer szellemével. Akkoriban ugyanis azt beszéltek, hogy a hivalkodó, mór stílusú neológ zsinagóga berendezését nem a kommunisták törték össze, hanem az ortodox rabbi és jeles tudós dühöngő szelleme. (Chatam Sofer, míg élt, ellenezett minden neológ törekvést.) S azt is mondták: a neológ rabbik a nevezett zsidó templomban nem a Tórából imádkoztak, hanem az óegyiptomi Halottak Könyvéből. S téged már akkor is csak ez érdekelt az egészből, a rejtélyes Halottak Könyve. Azt állítottad, ez az egyetlen vallásos könyv, amely komolyan veszi a túlvilágot, arra tanít, hogyan védjük meg magunkat, ha Ozirisz vagy a Mindenség más Monarchája megvádol bennünket olyan bűnökkel, amelyeket nem követtünk el. S mivel te az öncsalást undorító bűnnek tartottad, egyenesen életed, sőt az Élet értelmévé tetted, hogy ne valljuk be, amit nem követtünk el. S itt következik levélem lényege: én ezt az egykori jelmondatod félszázaddal később egy az egyben beemeltem egyik versembe, s a vers nem kis mértékben ennek a szárnyas mondatnak köszönhetően sikerdarab lett. Az az igazság persze, hogy az egész verset, afféle palimpszesztként, kicsit a Te modorodban írtam, de eljárásomat azért úgy is lehet magyarázni, hogy a tollaiddal ékeskedtem, kedves barátom, de most megkövetlek – immár a túlvilágon –, s világgá kiáltom: a *Sebastianus* című versem glóbusza a Te gondolatod tengelyén forog. – S hogy túlvilágunk egyéb szálai se maradjanak itt elvarratlanok, el kell még mondanom: a zsinagógát (s vele együtt talán a Halottak Könyvét is) 1967-ben felrobbantották, s nemsokára elkövetkezett az álságos Cseh Birodalom második „sötétségkorszaka”, a Gustáv Husák-i, az öncsalások e legsötétebb ideje, amikor hirtelen megint tömegek állították, hogy ők mindig is anyaghívők voltak és soha nem hittek túlvilágokban. S itt tartunk ma is, az öncsalások folytatódnak, csak bonyolultabban: a templomok zavar-talanul üzemelnek, de a túlvilágot kiszervezzük magunkból a semmire sem kötelező semmibe (mellesleg oda számúzzuk a költészetet is), egyszóval a bennünk susogó transzcendenciát elhazudjuk. S még valamit: nemrég meghalt Umberto Eco, a magyar irodalmi sajtó ebből az alkalomból közölte az író *Hogyan készüljünk derűsen a halálra?* című írását. Ha találkozol a maestróval, kérdezd meg tőle, sikerült-e neki derűsen meghalnia.

Egyelőre hát ennyit, Lajosom! S kívánom, süssön a túlvilágon is száz angyalleány-öl read.

Ölel barátod (egyelőre még innen a Stüxön).

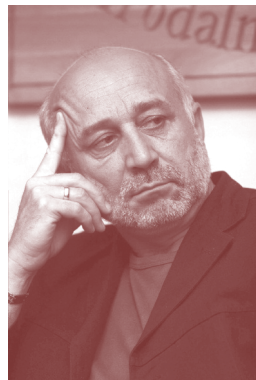
BARAK LÁSZLÓ

Nézz ki zsélyi gödrödből, Lajos!

Tényleg volt az az ország,
ahol még együtt ihattunk az Úrral?
Mi, a költők?
(Hitelbe is?)
Vele együtt szoptuk volna be az égről a borút?
Sarlóról, kalapácsról,
hivatalos törpék kezéről a nyálat?
Ahogy az Ő Napja a depresszió stigmáit
belőlünk?

Talán tényleg volt/lehetett az a valami.
Amikor úgy tűnt:
Istennel együtt iszunk.
Vele együtt verjük a blattot,
szkanderezünk egymással szakadatlan,
mint a gyóntatószékekben hallgatózók
saját elhasznált lelkükkel.
Amíg némára nem isszuk egymást!
Pedig ráhajthattunk volna
más (isteni) bónuszokra (is)...
De mi nem! Azért sem!
SA-JÁT MI-NISZ-TE-REK-RŐL
álmodott a nyomor.
Nyomorunk!
Vagy részegnek álcázott fohászkod*
halálpontos fricska lett volna csak?
Bohócforradalmárként
így szívattad
az alkalmi Ivó cimborát (is)?
Szembeköpősdit provokálva
az előtapsolókkal...?
Akiknek úgy sajátja az idült fülcsengés,
fülcimparángatás, nyelvátültetés,

** Zs. Nagy Lajos:
Csehszlovákiai
magyar költő fohásza
az Úrhoz*

a szolgasors maga(!),
mint
kaktusznak a tüske, kosnak a szarv...?

Nézz ki zsélyi gödrödből, Lajos!
EZEK még mindig
(Mindörökké!)
küszöbök körül szaglásznek.
Főkolomposok névjegyével a homlokukon pengetnék
a kapanyélre álmódott húrokat most is...

Csakhogy az útszéli vágy,
a privát csipkebokor legfeljebb haldokolni képes.
Némán,
mint egy mennyei hangszernek hitt kapa.

SZÁSZI ZOLTÁN

Hatuma poéta imádsága Zs. Nagy felett két méterrel

ámen most és örökkön örökké de legalább holnapig
csak míg kinyit az italbolt
leírok pár ezerbájtnyit

tudod mit te Lajos már erre sincs szükség

éjjel-nappal nyitva tartó multikban
megtalál minket az Úr tündöklő kegyelme
amire mindig is vágytunk
az újságárusnál egyszerre vehessük meg
reggeli sajtónk féldecink s cigarettánk mára semmiség
most már bárhol lehet

légy szíves Lajos biztos menni fog
ez neked most
lentről növessz ki
egy-két tucat égő csipkebokrot
de ha mennyiségre megy a bolt
kőtáblát találok a temetőben eleget
feljegyezni a poéta fohászatát az Úrhoz feletted

ámen
tehát például szívesen fogadnám ha fent vagy lent szólnál
(te kénköves eső ügyében érveltél versben 44 éve)
most légszennyezés ügyében intézkednének
legalább a garázscégnek eladott kvóták felének hasznát
adják már a költőknek
égi harsona és számárállkapocs-rendelést töröltem
manapság már ilyen kacat nem kell
ám jól jönne néhány szakmai díj meg egy arany Parker
a kitüntetés ha állami azzal csak a baj van

mert mindjárt kérdezik
te melyik oldallal vagy jóban
közben a holtak nemes pártállása
szerintem lényegtelen

az Úrnak üzenik többen is általam
a szivarzsebbe dugott névjegy már ciki
nyomjon inkább egy százast
megint jó pénz a zöldhasú

de nagyon pocsék a helyzet
nekem meg versben említett parasztjaidnak is
kikkel nyakig a földben mint a hagyma
keseredünk magunkra hagyva
hogyan elfelejtettük a szitkokat

mióta nem találoztunk a nekem utalt sors nem tuskés
csak a testem rákos
nem nyúlhatok nyugodtan a pálinkához
nincs fülcimpa rángatásom a nyelvátültetésen
átestem szerencsésen
különben még egyezer forinttal tartozol
egy jobb presszóba
az ma tán két deci bor se
hát tartozás törölve
egészségedre

te figyü má te Lajos kurva nagy gáz van
az általad kért zongorahangolóktól
hóhányóktól meg miniszterektől nem lehet
az istennek se szabadulni
ezt nem kellett volna ennyire kérni

hát mondd meg ott
sötétítsenek vagy világosítsanak jobban kicsit
hogyan elbújassunk a hazugok elől
mert minden nyavalyákkal sújtva szégyenkezünk
verset olvasva az emberek elé lépni
amúgy Ámen
majd jövök

Három Zsé

Zsélyi Nagy Lajos

Elsős voltam, aznap anyuval már majdnem este értünk haza a napköziből. Az előszobában egy pár fűzős cipő. Idegen. Apám sosem hord fűzőset. Azóta sem. A nappaliból, amit mindig ebédlőnek hívtunk, de sosem ebédeltünk benne, szigorúan mindig csak a konyhában ehettünk, jókedvű hahotázás hallatszott – férfihangok. Két fotel, köztük egy asztalka, az asztalkán egy üveg magyarországi, fekete–piros–fehér címkés cseresznyepálinka. A dugi, a drága cseresznyepálinka, amelyiket úgy kell átcsempészni a határon, amelyiket csak ünnepi alkalmából isszuk, azaz isszák a felnőttek. Az utolsó üveg a spájzból. Hú, itt valami nagy dolog történik. A két férfihanghoz és fotelhez két kéz tartozik, azok öntik a feleseket apám és egy öltönyös bácsi szájába. Nálunk nem szoktak a jókedvtől kicsattanó, öltönyös bácsik megjeleneni... Fűzős cipőben... És főleg nem isznak csempészett dugi pálinkát... Gyertek csak, ő itt a fiam, a nejemet már ismered. Anyu kiment főzni, improvizál, az eredeti tervhez kevés lenne a hús. Fiam, Lajos bácsi, Zsélyi Nagy Lajos. Költő. Csupán beugrott. Köszönni, ha már erre járt. Lajos, a gyerek is ír versikéket, elolvasod? Legépeltem, mert csak kaparászik, el nem lehetne már olvasni két nap után... Apu, nem kell... De, csak mondjon véleményt. És Lajos bácsi fejest ugrott az én privát, gyermeki-lelkivilágos szövegeimbe és fennhangon – költőhöz illőn egyik kezében ekeszarva, munkaeszköze: a szöveg, másikban kard: cseresznyepálinka, így látni, ont majd verítéket, és, félttem..., vért... – olvasta infantilis négy sorosaim. És kiömlött stampójából a pálinka, annyira beleélte magát két szójátékomba, egy kacifántosra, de érdekesre sikerült strófaszerkezetembe és három – ahogyan a ritmusra lötyögtetett pálinka és én emlékszünk – „egészen zseniális” rímpárobba. Aztán megdicsérte még – nagyon sokszor – anyám szintén zseniális brindzás haluskáját. Aztán engem lefektettek aludni. Aztán reggel már nem volt ott az előszobában a két idegen cipő. De egy hónap múlva megjelent a Táborútz gyermeklapban két versem. Zsélyi Nagy Lajos vitte el őket a szerkesztőségbe. Anyám akkor kézen fogott, és elvitt felvételizni a zenesuliba. Ebben a véget nem érő, tollforgatókat kinyíró politikai rendszerben elég egy hányatott sorsú író egy hányatott sorsú családban alapon. Zongorázásból meg nem lehet baj – gondolta anyu. Azt a zenesulit egyébként el is végeztem, meg az ének–zenét az egyetemen.

Azóta tizenkét kötetem jelent meg.

Zs. Nagy

A kunkori farkú, fekete–piros–fehér palóc ördög se emlékszik már, hogy éppen lífnek, Heti lífnek, Hifinek vagy minek hívták az egyetlen hazai magyar ifjúsági hetilapot. Az viszont beugrott, hogy éppen a Cukrován – akár volt ilyen utca Pozsonyban, akár nem volt... – székelt a szerkesztősége. És éppen nem tudott honort fizetni. Éppen... Ezért is volt ennyi neve, folyton változott a kiadó, a finanszírozás, a deficit gazdája, a támogatók és a támogatás-elmaradások „rendszere”... Évek óta írtam már nekik. Zsenge kamaszkorom óta. Valami utálatosan elkerülhetetlen ügyintézés és a busz indulása között volt még időm, beugrottam köszönni. És mert hátha csöppen végre valami zsé. Ínséges idők voltak, egyetem, állástalanság, civil szolgálat, minden fillér jól jött. Volna. Persze nem jött. Mindenkiel váltottam pár szót, viccelődtünk néhány percig, kaptam egy csomó megírandót. Csak egy valaki nem szólt hozzám. Senkihez sem. Ő is honorért jött. Nem tudom, kapott-e végül valami zsét. Borosta, szomorú szemek, szótlanság. Ki volt az a nagykabátos-sálás, morc alak a sarokban, kérdeztem az egyik, velem együtt távozó szerkesztőt. Hát Zsé... félrenyelt, köhögött... Zsénagy. Ő?! Hmm, nem ismertem meg. Hát... ez van... válaszolta.

Ha zseton nem is, de akadt abban a szerkesztőségben itt-ott egy Zsénagy. Borostásan, tán részegen, kicsit puffadt arccal. De ha bement, utána mindig megjelent valami a lapban. Valami, ami – ma látom – ...ami a sok szöveg-szövegecske között valami volt. Ilyennek ismertem Zsénagyot.

Akit meg sem ismertem.

Lajos

Zsély falujának fekete–piros–fehér, na meg a kaszálógépet nem látott fű miatt élénkzöld színben úszó temetője mellett rozoga, fakó Favorit. A Zsélyi-sírnál négy, már évtizedek óta csöppet sem fiatal „fiatal költő”. Lajosról sztorizgatnak, az idefelé kerülgetett aratókombájnokról viccelődnek, Zs. Nagy nagy kaszálógépéről és a borosta sűrűségű fűről, amiben akkorákat botlottak a sírok között. Fanyar, Favorit-rozoga mosolyok az arcukon. Amolyan „már felnőtünk, most már mi is költők vagyunk, de sejtjük, hogy ez a legtöbb és ez minden, csak / de nem elég” kifejezés. Na meg az a fajta őszinte tisztelet, amely a kívülálló szemében még mindig nettó szemtelenkedésnek számít. De hát költők... Hárman aznap már ittak is. És fognak is még inni mindnyájan, írótaborba tartanak, útközben álltak meg, tulajdonképpen csupán beugrottak. Beugrottak köszönni, ha már erre jártak. Kiöntenek a sírra egy féldeci vodkát. Mindent elmond elkurvult, züllött, igénytelen világunk állapotairól a tény: az élelmiszerboltokban, büfékben, sőt még az újságárusoknál is épp kapható egy stampedli alakú, polietilén poharacska, amolyan letéphető alufólia fedéllel, amilyen a halsalátákon szokott lenni. Benne valami kommersz párlat. Olcsó, rossz, butít. Ez jutott. Ezt hozták Lajosnak. Tiszteletből. Költők... Kilötykölték a síron hervadozó virágokra. Kicsikocsis anyóka oldalról gyanúsan nézte az aktust. Mit vihorásznak ezek itt. Kaszálógépeken röhögni egy temetőben, még ilyet. Ezek a mai fiatalok. Kitől tanultak ezek kultúrát...

Olvastak volna inkább verseket.

Tábornoknak szalutálunk

Megfogtam a tündér sarkát címmel 1986-ban jelent meg a Madách Kiadó gondozásában Zs. Nagy Lajos első gyermekverskötete, melyet fia, Nagy Zoltán illusztrált, aki a Pozsonyi Képzőművészeti Főiskola hallgatója volt az idő tájt, majd jeles mesterek tanítványaként 1991-ben diplomázott. Négy évvel később ugyanő illusztrálta édesapja második gyermekverskötetét, mely *Hamu Laci és az Eretnek* címmel látott napvilágot, tehát már mint kész grafikus, festőművész díszítette, emelte a kedves, játékos verseket új összefüggésekbe munkáival. (Egyébként, ha már évforduló, Nagy Zoltán az idén 55 éves.) De most már fordulunk az apu, azaz költőnk felé, maradva gyermekköltészeténél, melyből, sajnos, nem túl sokat hagyott ránk, pedig ironikus, szatirikus, groteszk világlátásának – sportnyelven szólva – nagyon feküdt éppen a gyermeki világlátás, abszurd asszociációival, humorával, a képzelet és a nyelv csodateremtő játékaival.

Azt hiszem, egyetérthetünk az időközben szintén örökre eltávozott Dusza Istvánnal, aki a Zs. Nagy Lajosról írt monográfiájában (Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2000) megjegyzi: „Kár, hogy újabb gyermekverseket már nem írt. A *Hamu Laci és az Eretnek* igazi ajándék volt az 1995-ben hatvanadik születésnapját ünneplő költőnek és a gyermekeknek.” Még akkor is, ha ez a kötet zömében ugyanazokat a verseket tartalmazza, mint az első, talán egy új darab kivételével, és, mint fennebb jeleztem, Nagy Zoltán új illusztrációival nyerve új színeket, dimenziókat. És új olvasókat. „Irodalomtörténeti tény – írta Dusza –, hogy Levente Péter színész és Gryllus Vilmos zeneszerző színházában az utóbbi jóvoltából három Zs. Nagy Lajos-gyermekvers megzenésített változata is fel-felhangzik. Az *Altató*, a *Repülőparádé* és a *Három rigó* több ezer Kárpát-medencei magyar gyerek számára ismerős vers. Ha pedig az *Altató* című opusára utalunk, akkor milliók hallhatják a televízióban a két magyarországi művész és Döbrentey Ildikó *Égből pottyant mesék* című műsorának szignálzenéjeként:”

Aludni kéne már most,
mert lebontják a várost.

Manócskák szedik széjjel,
hogyan zavarjon éjjel.

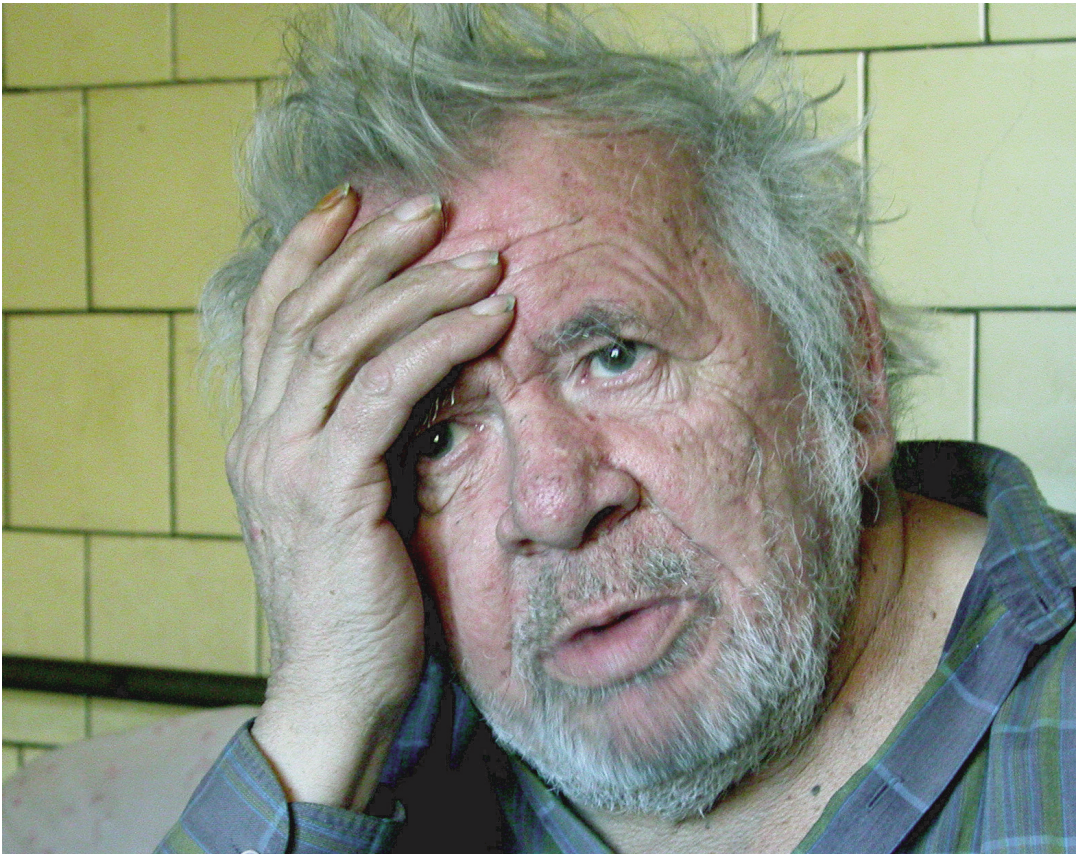
A ricsajt zsákba rakják,
az utcát összehajtják,

s míg csillagfényt szitálnak,
csöndeskén citeráznak,

hogy álmotokban szépen
táncoljatok a réten.

Igen, 2015-ben lett volna nyolcvanéves ennek és számos más versnek, továbbá kisepikai műnek, novellának, karcolatnak, tárcának a szerzője, csak éppen átaludtuk, átaludta irodalmunk az évfordulót. Aligha az iménti *Altató* hatására, írnám, ha nem tűnne harmatgyenge szellemeskedésnek. Persze, vezekelnünk nem kell, fölösleges lenne meakulpázgatni. Mindenesetre legyen figyelmeztető jel, remélve, hogy sem efféle elhallgatásokkal, sem más módon senki nem akarja itt elkezdni a szlovákiai magyar irodalom múltjának a felszámolását. És pláne nem Zs. Nagy Lajossal kezdve. Akihez, Zoltán fiának említett jubileumán, valamint a *Megfogtam a tündér sarkát* megjelenésének 30. évfordulóján kívül jómagam még egy szerény, de annál kedvesebb kerek dátumot tudok kötni.

Idestova húsz esztendőt ingáztam lakhelyem, nagymegyeri otthonom, és pozsonyi munkahelyem, az Új Szó szerkesztősége között, na meg utaztam nem keveset az országban, főként a Csalóköztől a Bodroglakig, a Zoboraljáról sem feledkezve meg. 1993-ban tértem végleg haza, s lettem mindjárt főállásban az akkor induló helyi Studio Plus Tv magán-televízió munkatársa, mely egyébként országos méretekben az első lokális kábeltelevíziók között kezdett műsort sugározni a városban történő minden jelentősebb köz-

leti, kulturális és sporteseményről, de Kertészkedő rovata is van a mai napig. 1996-ot írtunk, azaz már harmadik éve működtünk, amikor egy tavaszi napon meghívást kaptunk a Vasút utcai magyar óvodába: módszertani nap keretében április 24-én Zs. Nagy Lajos és fia, Nagy Zoltán érkezik hozzájuk a *Hamu Laci és az Eretnek* című könyvük okán, menne ki stábunk, és készítenénk a tévébe beszámolót, kis riportfilmet a találkozó-ról, többek között azért, hogy lássák a szülők, milyen élményben is van részük gyermekeiknek, akik természetesen a kötet verseiből készített összeállítással kedveskednek majd a vendégeknek. Szívesen mondtunk igent, én külön is örültem: hosszú idő után találkozhatok Zs. Nagy Lajossal, akivel annak idején Pozsonyban eltöltöttünk néhány feledhetetlen órát.

Azon a bizonyos áprilisi napon minden a forgatókönyv szerint zajlott, a vendégek megérkeztek, a gyerekek előadták műsorukat, melyhez az óvó nénik készítettek díszleteket, majd „beszélgetés következett a költő bácsival, akinek egy csomó kit-mit szeret? kérdésre kellett válaszolnia, s persze nem maradt el a dedikálás sem”. Ez utóbbi félmondat már a televízióban hangzott el e sorok írójától a néhány nappal később műsorra tűzött riportfilmben, melyből először a Zs. Nagy Lajossal, majd a Nagy Zoltánnal készült rövid interjú szövegét emelem ide (némi csiszolás után).

- Ilyen csöppségek előadásában mikor hallottad utoljára gyermekverseidet?
- Egyet, az Altatót, azt hallom a televízióban, kéthetente, de egyébként ilyen szépen soha nem hallottam.
- Na de gondolom, nem most vagy először óvodások körében?
- Most vagyok először. Eddig még nem hívtak, pedig már elég sok gyerekverset írtam, sok verset gyerekeknek. Most hívtak először.
- Akkor ez neked nagy élmény itt.
- Hát, gyönyörű, ahogy előadták is a verseket, az egész környezet, a díszletek. Nagyon sajnáltam volna, ha kimaradok belőle.
- Azért nem állom meg, hogy ne említsem, tavaly voltál hatvanéves, fogadd utólag a gratulációt, de kérdezzem is meg egyúttal, mi újság körülötted mostanában, hogy élsz, hogy érzed magad.
- Mint egy hatvanéves. Nyugdíjas vagyok, ilyenkor nem kell írni, nem kell dolgozni. Egyébként én sose szerettem dolgozni. Az írást nem tartottam munkának.
- Az előző rendszerben, hogy is mondjam, sok negatív közéleti jelenséget bíráltál a groteszk, az irónia eszközeivel. Vajon ma hogyan látod a világot? Olyan csípős vagy továbbra is, amilyen voltál?
- Én nem tartom jobbnak, mint volt. A világ minőségét nem a rendszerek szabják meg. Hanem az emberek. Az emberek, szerencsére, maradtak. Nem?! Az emberek általában ugyanazok.

*

- Mit jelentett az apu könyvét illusztrálni? – kértem Nagy Zoltántól.
- Nagyon nehéz feladatot, mivelhogy apám kényszerítő erejét éreztem, kikaptam volna, ha rosszul csinálom meg a könyvet.
- Ő kért meg egyébként, hogy te illusztráld?
- Az ő kívánságára.
- A kiadó természetesen beleegyezett.
- Igen. Meg hát nem hagyhattam a konkurenciát működni.
- Szívesen csináltad, feltételezem.
- Természetesen. De azért is nehezebb volt most számomra, mert másodszor jutottam ehhez a lehetőséghez, és nem szerettem volna ismételnem magamat. Valami újat akartam nyújtani a gyerekeknek, hogy szeressék meg a rajzaimat, ne csak a verseket.

Nem melleleg jegyzem meg, Nagy Zoltán óhaja teljesült. Ezt több más korábbi olvasói és szakmai elismerés mellett jelenlegi televíziós redaktor kollégám is megerősítette, akit aktuális tv-műsorunk szerkesztése közben megkértem, archívumunkban keresse meg azt a húsz évvel ezelőtti felvételt. Ugyancsak meglepett, persze kellemesen, hogy amikor belepillantott a filmbe és meglátta a könyvet, szinte felkiáltott: aprócska óvodásként ő is jelen volt azon a találkozón, és neki is megvan a *Hamu Laci és az Eretnek*, méghozzá ott helyben az ő nevére dedikálta a versek költője, valamint illusztrátora. Ilyen véletlen nincs, mondhatnánk. Illetve húsz éven vagy egy emberöltőn belül még valóban kicsi tud lenni a világ.

Módszertani nap ide, módszertani nap oda, 1996. április 24-én, szerdán, a nagymegyeri Vasút utcai magyar óvodások találkozása Zs. Nagy Lajossal, fiával, Nagy Zoltánnal, Hamu Lackóval, az Eretnekkal és cimboráikkal célt ért, mindenki elégedett volt, csupa öröm. Csak akkor lepődtek meg kicsit nagyon az óvó nénik és a könyvtárosok, amikor búcsúzkodás közben kiderült, vendégeik reggel Pozsonyban lekésték a buszt vagy a vonatot (már nem emlékszem), ám Zs. Nagy Lajos ebbe bele nem nyugodhatott, ha ő egyszer valamit megígér, az meg van ígérve, ha török, ha szakad, tíz órára ott lesz a megyeri óvodában. És ott volt. Taxit rendelt. Aki ismerte őt, tudja, nem is lett volna Zs. Nagy Lajos, ha nem így cselekszik. Figyelmeztette a taxis, drága út lesz, uram, ám *uram* biztos volt benne, hogy a nagymegyeriek majd állják a cechet, szeretetük nem ér véget holmi útszámláknál, illetve a rajta szereplő pénzüsszegnél. És igaza volt, az óvónők, könyvtáros hölgyek nyomban pénzgyűjtésbe kezdtek, végül a művelődési központ igazgatója fizette ki a taxist. A felejthetetlen író-óvodás találkozót így sikerült mindenki számára még felejthetlenebbé tenni. Sőt úgy tűnik fel, ezúttal a költőnek a saját maga számára is, egyszersmind igazolva, hogy valóban boldog pillanatokot élt át akkor az óvodások körében. Tudniillik az óvoda krónikájába a húsz évvel ezelőtt történeteket őriző fejezetbe később illesztett újságkivágás szerint *Nagymegyeri énekek* cím alatt két versben – *Nagymegyeri magyar vagyok*, *A megyeri kandúrok* – emlékezett meg költőnk az eseményről, a csallóközi kisvárosról, Nagy Zoltán fia illusztrációjának kíséretében. Ez még a jelenlegi igazgatónő számára is a felfedezés erejével hatott. Minthogy hiányzott az „énekek” megjelenésének helye és időpontja, privát nyomozásom pedig nem vezetett eredményre, kérésre a somorjai Fórum Intézet készséges munkatársai kiderítették, hogy a kedves művek a Vasárnap 1996. szeptember 25-i számának a 10. oldalán láttak napvilágot. Tehát nem olyan sokára a szóban forgó találkozó után, utólag is bosszantó módon elkerülve akkor a figyelmemet. Szerencse, hogy rájuk talált valamelyik óvó néni és beraasztotta őket a krónikába. Íme, az újságkivágásból átmásolt változatuk:

Nagymegyeri énekek

Ezeket az énekeket a nagymegyeri magyar óvodásoknak írtam, mégpedig hálából azért, mert egyszer, nagy szomorúságomban, megvigasztaltak. A Vasút utcai kedves kis óvodásokról és óvó nénikről van szó – őket köszöntöm ezekkel a verssorokkal szeretettel.

Nagymegyeri magyar vagyok

Nagymegyeri magyar vagyok,
Nagymegyerben merengek.
Óvodánkon az ablakok
ezüst fénnel derengnek.

Nagymegyerenben a baglyok is magyar szókat huhognak. Udvarunkon a fűszálak – megyeriül susognak. Megyeriül sőt magyarul magyarázzák Megyeren, hogy a sóskát, a spenótot, a kenyerem megegyem.

Csak így leszek oly hatalmas, mint a megyeri torony, s olyan okos, mint bölcs bagoly bátyánk fent a toronyon.

A megyeri kandúrok

A megyeri kertek alatt három ezüst kandúr szalad, sejhaj, nem is szalad, hanem ugrál, énnékem meg nem szalutál.

– Ezüst kandúrok, mondjátok, nékem mért nem szalutáltok?
– Sejhaj, csak azért nem szalutálunk, mert nem vagy a tábornokunk!

– Ha tábornokotok lennék, vajon akkor milyen lennék?
– Sejhaj, úgy be lennék aranyozva, sosem fogna meg a rozsdá...

A megyeri kertek alatt minden kandúrom elszaladt. Sejhaj, visszajönnék bizony még ma, mer' be leszek aranyozva!

Egyik régi írásom Zs. Nagy Lajos költészetéről úgy kezdődik, hogy „Zs. Nagy Lajos verseit nem lehet nem szeretni”. Jaj, csak a kiadó titkár vagy a nyomdai korrektor nehogy elkezdjen okoskodni, nyelvészkedni, és kidobja a második nemet – szurkoltam, idegeskedtem, szerencsére, senki nem nyúlt a mondathoz. Valami hasonlót írok le ezúttal is, már biztosabban: Zs. Nagy Lajost nem lehet nem szeretni. És még valami. Bartók Béla, aki 135 esztendővel ezelőtt született, 94 népdalt gyűjtött Nagymegyeren, ebből a három esztendeje elhunyt Ág Tibor népzene kutatónak köszönhetőn, különböző alkalmakkor legalább tucatnyit énekelnek, citéraznak a helyi magyar alapiskolások, az Igricek együttes. Ez így van rendjén. Zs. Nagy Lajos „nagymegyeri énekeit” egyszer sem hallottam a húsz év alatt, ott alszanak abban a bizonyos krónikában. Reménykedem, talán sikerül ezzel az írással kihoznom őket a napfényre.

Hét perc fény

Folyóparton ülök az Epte kanyarulatában, és festem a vizet meg azt a négy fát, akár Monet. Mellettem egy fénykép. Nagymamámat ábrázolja a szép ruhában a cseresznyefán. Amin kis pöttyök vannak.

A haja sem kócos, nem fújja a szél.

Itt is rám hasonlít. Vajon azokat a fákat festem-e, mint Claude? Nem tudom. Jegenyenyaram. Belefestem a szelet, ha hajlik is a törzse. Egyenesen áll. Ki kellett jönnöm ide, mert valaki jegenyenyárnak hív. Meg kellett tudnom, milyen a kérge. Pihafa. Mosolygok. Puhafa. Erős ez a törzs. Már értem. A férfi leül a Rábához, kinyitja a horgászbótot, a kicsi széket, és átváltozik költőből horgásszá. Sosem jegyzetel, de mindig mosolyog. Nézem a Rába partját, mert nem kell Epte, nem kell Franciaország, sem Monet. Csak a fű a nevetés. Pár szó. A szél borzolta folyó. A férfi. Beleharap a körtébe. Mézízű. Szeretem a vadkörtefák illatát. Jegenyenyár.

Titkos esték

I.

Kicsiny folyóban úsztam délután.
Szelíd sodrású, óvó, biztonságos.
Parttól partig csak néhány karcsapás.
Pucér gyermek voltam, szeretett a víz.

Régi mozifilm záró képsora ez,
mosolygok magamban, miközben
biciklizek a hársak között
az út végén lenyugvó Napba.
Hozzád-e, vagy csak hazafelé?
Annyi mindent adhatnék. Elfogadod?
Megtaníthatlak úszni.
Ráfekszel a folyó testére és megtart.
Kis dióhéj leszel rajta. Semmi mást ne érezz,
csak azt, hogy kis dióhéj vagy.
Világá indult sajka.

Öllek szelíden, sodorlak, óvlak,
a folyód leszek és megtartalak.
A lebegés az első, amit megmutatok.
Ráfekszel a vízre, nem félsz.
Mintha az anyaméhben lennél,
vagy mintha bennem, s ringatnálak.
Fölötted a Nap ég, pöttyöt süt az orrod hegyére.
Alattad az Óselem. Az enyém. Mindenkié.

A kék patak ibolyába vált, majd az is halványul, foszladozik,
s ahogy visszatalál a szürkébe, parányi rózsá csillan rajta.
Jegecskének szólítod, hideg rózsaszínek.
Az én kicsiny folyómra inkább azt mondanád, szeszélyes.
Nevetnél hozzá, ragyognának a fogaid.
Én melegnek érzem a szelíden sodró időt,
égetett cukor illata száll fölötte.
Legyen a Tiéd minden estém. Titkait magába rejti,
amint belecsusszan a Nap.

II.

Lustán ereszkedik a folyóba. Fáradt tűzgömb.
Minek sietne? Megfontoltak a mozdulatai.
Ágyat bont magának este hat után.
Lejebb és lejebb. Ahogy testet a tömegvonzás,
visszaviszi oda, ahonnan vétetett.
Titkos nász a faluvégen. Combomra terített konyhakendőn
a napszámos-vacsora. Paradicsomot ennék. Szalonnát hozzá.
Fehér kenyérral. Asszonypuha fehér kenyér, ahogy Te mondanád.
Kiserdő nőtt itt valaha, már nyoma sincs.
Pár cigánymeggy maradt csak, meg az emlék, hogy féltem,
mindig féltem. Sunyi rókát véltem utánunk lopakodni.
Nem jött, de éreztem, hogy nyomon követ, ezért remegtem.
Akácerdő volt. Töről nőtt, satnya akácok virágait ettük,
nem törődtünk azzal, ha összekaristolja a kemény fű a lábunk szárát.
Fehér fürtök, arrogáns gazok, zöld füvek.
Békák kuruttya a füledt éjszakákban. Magukban bízó hajnalok.
Iszap, amivel bekentük egymást. Égig érő sás.
Hosszú szárú, sárga virág. Kiirthatatlan, erőszakos.
Ezt festette meg valaki. Pontosan ezeket a sárga virágokat.

A háttér kék a képen. Mindig kék. Szerethetetlen üres kék. A mellette lévő kukoricást is lefestette. Amiket a szerelmesek látogattak. Ha már elég nagy volt, eltakart minden meztelenséget. Valahol ott maradt a bugyim is. A kukoricás melletti napraforgóban. Kukoricákat törtem, roppant a derekuk, barbár élvezettel hántottam le a zöld leveleket, hogy beleszagoljak az apró, tejnedves, fehér fogakba. És hajuk volt. Szőke meg vörös. Ez volt nekünk a nyár. Mezítlábas, suta, rohanó ölelések a pillanattal, és nem számított, ne sírj most, semmi nem számított, éltünk, szerettünk, mondom, hogy ne sírj.

Szőcskeföldje

Hol volt, hol nem volt, élt egyszer egy ember, ő volt a bolond Ferkó. A Nagypám rossz kezén lakik, amellyel a Sokol rádiót tartja. Ja, hogy nem látjátok. Persze hogy nem, mert ő az én képzeletem szüleménye. A múltkor mesélt nekem a kisablak titkáról, arról, hogy ott lakik a szű, és hogy eszi a nagyszájkát meg a kisszájkát, és most nagy a sírás-rívás a pici kis barnára festett ablakkeretben, és elmesélt mindent, hogy mi történt, mióta nem voltam papáéknál. Felmentünk csilighez, a szörnyhöz. Megtekertem, és kicsörgött, ijedtemben a padlásfeljáróig futottam, de ott elkapott a Ferkó, különben leestem volna!

Még reggel volt, kilencfelé járhatott az idő, amikor el kellett mennem az ágyomhoz tejért (így mondta mamuska), s azzal a kannát a kezembe nyomta. Jó zsíros tejet adtak az ágyom tehenei.

Nagyanyám felforralt a tejet, a fölét egy kispohárba tette, hogy jó lesz tejszínnek a kávéjába. Mi aztán megittuk bolondosommal a tejet a verandán, jó nagy karéj kenyérral.

Aztán játszottunk kútágassal, de ilyenkor mama mindig kiszaladt, hogy mély a kút, jöjjenek el onnan! Mérgező is volt, és ijedt is, láttam a tartásán. Aztán papával kimentünk a gáthoz, megnézni, mekkora a víz, és hogy a folyó nem készül-e kiönteni. Aztán a szilváshoz ballagtunk el nagy komótosan. Jó sok szilvafa volt ott, tudtam, hogy az itteni szilvából készül a lekvár meg a pálinka. Láttam, hogy nem lett kivágván a bodzabokor, mert nagyanyám abból főz majd bodzaszörpöt és később bodzalekvárt. Közben már, papám, majd elalszik, olyan álmos! Lassan elértük a Szent Antal szobrot, innen már nem messze volt szőcskeföld, ahol az őzek laktak. Ott volt a tarló is, és mi bolond Ferkóval meztelán végigmentünk rajta.

Amikor még csak olyan 6 éves lehettem, történt, hogy lángba borult a búzaföld. Emlékszem, milyen szomorúan potyogtak ki a kalászból a szemek. Az egész szőcskeföld sírt (amit én hallottam csak), miközben a templomban szentelték a búzát. Közben odaértünk a ligethez, amit az apu csak úgy hívott, a föld. A házikóban, ami kastély volt a szememben, rongyszőnyeg futott a téglákon. A falon egy vakfoltos tükör lógott a fésülködéshez. Sosem láttam benne a copfjaimat rendesen. Az asztalon, ahol a bátyám tanult mindenféle hülyeséget, ezt ő mondta, ott volt apu kenyere és a bora. Tudtam, hogy nem szabad hangosnak lennem, mert a kiserdőben lakott a róka, akít a kisherceg megszelídített, és most ott a többi pici róka.

– Papa, megnézhetjük?

– Kislányom, még talán ki sem nyílt a szemük! – mondta komolyan nagypám.

A nagyerdőben meg az őz lakott, aki mindig az agancsát élesítette a fenyőfáknál. Hátralj gumölcsök voltak, ott lakott a kukac, ami bodrokat csinált a körtékre, míg apu le

nem permetezte. A szelíd kis nyulat is láttam, bár a koboldom fityiszt mutatott, és azt mondta, hogy nincs is ilyen, a céniák mögött pedig volt, és milyen gyorsan futott.

Szöcskedombon laktak a gombák. Eső után idejártunk nagyapával szedegetni. Ő tudta, hogy melyik az ehető, melyik a mérges. A rossz kezére kötötte a botot, és azzal szedte a gombákat. Néha a nap már lement, amikor hazaértünk.

– Hát ti, hol voltatok ilyen sokáig? – kérdezte a nagyanyám.

– A kocsmába, mert ettem egy fagyit – árulkodtam el magam. Ej, Kálmán! Egy évben egyszer iszol, akkor a másik évre teleiszod magad!

De nem tudott haragudni rá! Látod Kriszti? Már húzza is a lóbórt a papa. Meg a kását is fújja, tette hozzá bolond Ferkó.

Másnap aztán beálltam kincsvadásznak az udvaron. Fel volt túrva az udvar, mert filléreket kerestem, és üvegdarabokat, amin át lehet látni. Ámde, közben pisilnem kellett, és nem vettem észre a japányüköt mögöttem. Meg is bántam, mert jól belecsípett a fenekembe, de úgy ám, hogy sokáig nem tudtam ülni. Milyen jó volt a málnásba! A Tibi mindig jött málnáért, papa ilyenkor a nyakába kötötte a lábost, és úgy szedte a málnát. Kis lábos volt, a hátoldalán egy kendős nővel. Meg volt foltozva. Mamuska azt mondta, hogy a varga csinálta még akkor, amikor a sós gödörbe lakott még a nádas fehér házában! Varga?, kiáltott fel a koboldom, hát ő cipőket készít, meg javít, nem? Azzal leült, és erősen gondolkodott.

Aztán meg mennyit fürödtünk mi a gátnál! Hét pofára ettük a fényt! És csokoládébar-nák voltunk. A kobold persze jött az unokatestvéreimmel. Lobogott a klottgatyájuk, vékonyka pipaszár lábuk meg rúgta port. Mi persze, a legdivatosabb kis bikininkbe mentünk ki, mégse figyelt ránk senki. Sokszor estig kinn maradtunk. Akkorra már a tücskök is cirpelték. Aztán megszólalt a nagyharang is. Mennünk kellett.

Ez volt az én szöcskeföldem, ahol mindig szépen tűzött a Nap, ahol szarvasbogarat szedtünk, és ahol az időt a templomtorony hangja jelezte.

Minta egy gömbhöz, installáció, mandarinhéj, 2012. (Fotó - MAGMA, Sepsiszentgyörgy)

Véletlenek

Én ugyan nem törölöm ki a fenekét!, kiáltottam vissza a konyhába. Szobánk szava elállt. Soha nem feleseltünk anyával. Színes puffasztott rizsszemek mutatták neki az utat a felborult bilihez. Léptei nem riasztották fel a csöndet, csak arcomon öt ujjának csillaga. De hát azt mondta, szereti a Zizit!, feleltem vörösödő arccal. Bátyám mellém lépett, Gyere!, súgta. Készítek neked Csipkerózsikát! (Ágyam fölött akkor már lógott két lombfűrészszel kivágott kép, és a Hófehérkét én festhettem ki.)

Egy hét se telt el, már a Kati óvodájában is szünet volt, bátyámmal becsuktuk a nappali spalettáit. Anya ment dolgozni. Még láttuk, hogy visszafordul, de Ati, a kihallgatótiszt leült az íróasztalhoz, én húgomat lenyomtam vele szemben a székre, és megálltam mellette. Bátyám Kati arca felé irányította az olvasólámpát. Vegye le szájáról a kötést!, parancsolta rám nézve.

Kiderült, hogy húgom szereti Zolit, aki a kisházban elmondta neki, hogy már rég nem bilibe végzi a dolgát, és az anyukája szerelmes, mindig túl sós minden, amit főz, és ezért apukája kiborítja a földre az ételt, aztán a papucsával beletapos, majd azt kiabálja, nyald fel, és megragadva anyukáját, belenyomja az arcát, és hogy Zoli is szereti őt, és nincs testvére, és még nem tudja, elmondja-e az óvó néninek. Jó, hogy apa meghalt, fejezte be Kati. Ati elfordította arcáról a lámpát, a telefon csörögni kezdett.

Én értem a nappaliba először. A fekete kagyló semmit se sejtett, selymesen simult fülemhez. Nem szípodok! Persze, minden rendben!, feleltem. Mondd, hogy hozzon virslit!, suttogta mellettem Ati ujjaival a száját bökdösve. Készítünk majd belőle virslikoszorút, guggoltam le húgomhoz (kákabélú volt, az enniával is csak játszani szeretett), amikor letettem a telefont, aztán bementünk a szobánkba, lefektettem, és azt játszottuk, hogy itt az esti mese ideje. Már napok óta írtam fejben az új mesémet:

„A kis elefánt

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy kis elefánt. Egész élete egyadta mozgásból állt. Hol ide, hol oda hajlongott ormánya, pedig ő egyenesen szerette volna tartani. Egy nap rájött, hogy ha a fülével simogatja, az igen kellemes érzés. Ahogy aztán cseperedett, halljátok csodát, egy csendes hajnalon arra ébredt, hogy ormánya duzzadva trombitál. Ilyet még soha nem érzett, utána csak mászkált szüleivel nap mint nap ide-oda Afrikában, de semmi nem érdekelt. Már

nagyobbacska volt, lábai a fűben majdnem akkora nyomot hagytak, mint a szüleié, amikor egy szép napon meglátott egy pillangót. De gyönyörű vagy! Jó lenne a szárnyad megérinteni!, gondolta, és ekkor hirtelen ormánya elkezdett kiegyenesedni. A kis pillangó észrevette, kacéran repkedett körülötte, majd rászállt ormánya végére. De jaj, a szegény kis elefánt előtt elsötétült a világ, és hamarosan kis pillangónk előtt is, mert az ormány magába szívta.”

Hirtelen bátyám kiáltása hallatszott a spájzból. Kati előttem futott, atlétatrikója lengett körülötte, Ati kezén meg billegett le-fel a fatalpú egérfogó. Rájuk csaptam az ajtót. Amikor kijöttek, alig bírtam a fémfogakat Ati ujjáról lefeszíteni.

Talán hét év telt el boldogságtól kövéren. Ati menyasszonya bevitt a boncolásra. Orvos akartam lenni. Négy orvostanhallgatóval együtt álltam a fehér csempés boncteremben. A kórboncnok szikével T formát rajzolt a bőrön (a férfi jobb lábszára hiányzott), majd mellkasán keresztbe, ágyékáig lefelé bemetszette a testet, és a szike vonalát követve kifordult a vékony angolszalonnára emlékeztető húsréteg, amit egy hallgató gumikesztyűs kézzel fejtett le a szegycsontról és a bordákról. Felfordult a gyomrom. Pár perc múlva visszamentem, akkor már a szívet mérték. Aztán a kórboncnok kézbe vett egy fűrészt, bátyám lombfűrészének kicsi mását, és meglepően gyorsan körbefűrészelte a koponyát, majd leemelte. A hulla melletti asztalon tértem magamhoz, lábaim alatt egy nagy stóc összehajtogatott fehér köpeny.

Tanár lettem. Biológia–kémia szakos. Bátyámtól a diplomakiosztókor egy furnérlemezről kivágott szívet kaptam. Befestheted, mondta mosolyogva. Közös ajándékukat felesége adta át. Az emberi test című kötet új kiadását könyvveljölőkkel, papír százforintosokkal. Huszonhárom volt, mint én.

Hiányok

Meghalt a férje! Özvegy! Mégis milyen beképzelt?!, sópörte össze az őszi szél kapunk elé a kisváros szavát. Anya fennhordta az orrát, akár utcánkban a nyárfák, de otthon fekete ruháján hol egyikünk, hol másikunk feje volt a bross.

Jaj, ez apáé volt!, hessentette el húgom a molylepkét, és kihúzta a szürke zakót a papírdobozból. Elkezdtek rángatni. Kezemben az egyik zsebbel négykézlábra ereszkedtem. Hallottam, hogy kiesett belőle valami. Megmerevedtünk. A gardróbban hullámokat vetett a csend. *Ő is szejtette!?*, kerekedett ki Kati szeme tenyerében tartva az összegyűrt szaloncukros papírt. Kisimogattuk. Enyém lett az ezüstlap. (Gyűrűt akartam készíteni.) Kati meg a fehér papírszönyegről a mázdarabot bekapta. *Citjomos volt, és még mindig finom*, dugta fejét hasamhoz.

Reggel odabújtam mellé, és fél kockacukrot tettem kinyújtott nyelvére. (Anya a kártyásoknak dugta el a dobozt a befőttesüvegek mögé.) *A lojalitásodért!*, mondtam. *Az meg mi?*, rágcsált tovább nyugodtan. Atitól hallottam. Számban a cukor darabok hangozban roptak.

Kie-seett! És céjna se kellett hozzá!, mutatta fel húgom reggelizéskor ujjai között tartva fogát. *Tegyük a tied közé az ojevosságos üvegbe!*, sasszézta az asztalt körbe. *Mit kapok érte?*, nyújtottam felé tenyerem. Húgom kivette zsebéből a babkarkötőt. (Előző nap fűzték a napköziben.) *De találjunk akkor ma is valamit!*, nyomta kezembe. *Hú, ez zsi-sikes!*, kiáltottam, és eldobtam messzire. (Nem volt igaz.)

Éjszaka azt álmodtam, hogy meztelenül állok a kapuban, csak a babkarkötő van rajtam, karomon felfelé másznak a zsizsikek, rángatom a kilincset, de hiába.

Na, ehhez mit szólsz?, dugtam Kati orra alá másnap vacsora után a füzetet. *Nap-ló*, szótagolta, aztán lapozni kezdett. *Nem is lehet elolvasni! Ez macskakapajás! Apa a tanító nénitől egyest kapott volna*, mondta. Kikaptam kezéből „apa naplóját”. A karkötő mellé elrejtettem párnám alá. Ahogy apa emlékét.

Eltelt több mint három év. Reggel az eső a házfalakat virágpamacsokkal mosta: Itt van május elseje. Énekszó és tánc. Anya Katival valahol a tribünnél állt, bátyám tornagyakorlatát várták. Ati és tornászársai kézen állva kört alkottak, majd a vörös zászlót a zene ritmusára adogatták át egymásnak: *Itt van május elseje, / Énekszó és tánc köszöntse! / Zeng és dalol az élet, / Szállj csak, zeneszó, ének, / Ébresszed a magyar népet!*

Otthon megérintettem Ati vállát: *Nem vittem vissza a suliba a zászlót. Kidobtam egy kukába! Háát, az se semmi, de...*, lépett arrébb, én meg *Kádár-ra rajzoltam szemüveget.*

Ati szemüvegét nem találtuk meg, hiába kerestük hetekig. De azon a nyáron egyszer szemüveges zászlókkal álmodtam. A főtér parkjában nyíltak, én meg tövestül mind kirángattam.

Bátyám minderre nem emlékszik már. Professzor az egyetemen. Húgomnak holnap ültetik be az első implantátumot. (A férje is fogorvos.) Én szememmel anyát kísérem a teraszra. (Két éve béna a jobb lába.) Ölemben szaloncukros doboz, benne az eltört szemüvegkeret, a kifakult betűs füzet, az összeszáradt babszemek, a szétlapult ezüstgyűrű. Doboznyi múlt.

Verések

Pedig a kacsaszír még ott csöpög az uja hegyén, és a kitüntetéseit, akár egy bolond, az atlétatrikóján is viselné..., vett levegőt nagymamánk. *Ha hagynám!*, csapott végül tenyerével az asztalra. *Isten nem ver bottal!*, suttogta mögöttem bátyám, akit húgom homlokára hulló hajtincset csavargatva követett. Libasorban indultunk kifele. (Tényleg avas volt kicsit a zsír.) *Ne gágogj már, mert kapsz egyet!*, csukta be nagypapa száját és utánunk a konyhaajtót.

Bort iszik, vizet prédikál!, mondta a fásszín előtt bátyánk baltával kezében, és a rönk köré úgy hullottak a faforgácsok, mint tűzijáték szikrái, amit életemben abban az évben láttam először. 1968-ban. Nagymama ragaszkodott hozzá, hogy Pesten náluk nyaraljanak az unokák. *Nekem tegnap azt mondta, hogy csak néha jáj el a keze, és azéjt, mejt szejeti. De akkoj minket nem? És nagymama miéjt nem bújik össze az ágyban velem? És mi az a pjédikál?*, hullámoztak kifelé húgom szájából a mondatok. *Pfuj! Összenyalaztad a tenyerelem!*, rázta le kezét bátyám, miután befogta Kati száját, és ott hagyott minket, de elkeverte a konyhakertet, ahol nagypapa kapált. *Azt mondta, azért veji, mejt szejeti. Akkoj minket nem? És nagymama miéjt nem? És mi az a pjédikál?*, ismételte meg húgom már csak nekem, közben göndörre csavargatta elől-hátul szőghaját.

Gyere, megszámloljuk a szalvétáim!, feleltem, és kokszit nyomtam a fejére. (Apa szokása volt régen.) Akkor már 154 szalvétám volt. Arany és ezüst szegélyű, virágos, kockás, csíkos, törpés, hófehértés, farkasos, kismalacos, fenyőfás. Egy cipős dobozban. *Nem éjdekell! Nem éjdekell!*, rázta a fejét Kati. *Hányszor számoljuk meg még? Nem is tudok még százig számolni, tudhatnád!*, lökött el magától.

Ekkor már nagypapa Buksit abrakolta. *Ne kaparj már, a keservit!*, verte kupán. Buksi meg eldőlt, és a krumplibogarak hullottak a levelekről, mint Ati Gyönyörű nevű kutyájának bundájából egy Tisza-parti séta után a meggymaghoz hasonló kullancsok. *Az anyád!*, ordított nagypapa, majd kezében megállt a kapa, amikor felkiáltottam a lábamhoz kapva.

Nagypapa estére felkapálta az egész udvart, de a kutyája nem került elő. *Tessék, faragjatok babákat!*, tett le a konyhaasztalra néhány krumplit vacsora előtt. Máskor nagymama kezében a krumplibabák gyorsan elkészültek. Egy krumpli a test, a kisebbek a fej és testrészek. A szem bors, az orr szegfűszeg, a száj fahéj. De aznap nagymama csak némán félbevágott egy krumplit, és lábamra, a harapás helyére illesztette, majd fehér zsebkendővel bekötötte. Bepólyált lábbal Buksit még este is kerestem. Kati velem, bátyánk sehol. Végül a kert végében megláttuk. Előtte Buksi foltja. *Isten verje meg az egész világot!*, motyogta.

Másnap húgom az ebédnél megmutatta nagymamának a fenekét. A bot nyoma látszott még. Nagypapa nagymamára nézett, megszívta orrát, majd felugrott. Nagymama keze megmozdult, a tányérom kiborult, meg nagypapa borospohara. A kockás terítő itta a húslevest és a vöröset. *Csak döbrögiset játszottunk!*, mondtam, és a kezek megálltak a levegőben.

Rövidítés, akció, objekt, 2006–2009

TÓTH N. KATALIN

A Harcos útja

Tavasza volt, balzsamos illatú, virágzó tavasz, ami az újjászületés ígértét hirdette.

– Most már víge van a háborúnak, apám. Elkezdhetünk szántanyi, vetnyi! – mondta István az apósának, aki éppen vereshagymát metélt egy deszkán Eszterkének.

Az öreg Károly felnézett, és megállt a bicska a kezében. Nehézkesen felemelkedett a lócáról, és szűrös szemével a vejére nézett. A napégette arc az ifjúság buzgó energiájától sugárzott. Pedig István nemrégiben megözvegyült. A front alatt veszítette el fiatal feleségét. Nem maradt neki jóformán semmi a Kata után, csak ez az Eszterke. Ez a hőbortos kisleány, aki épp olyan keményfejű, mint az öreganya.

– Csak óvatossan, édes fiam – intette a fiatalembert, aztán lassan az asztalra görnyedt. A gerince táján egy német gránát repesze munkált, amivel a karlsbadi vajákosok sem tudtak mit kezdeni.

– De apám! Legalább a lucernást...

– Nem emlékszől, micsinátak a nímét tiszték? Az igás lovaikat oda kötötték a szénaboglyához, osztán legelhettk, amíg tartott! A tehén meg az éhkoppot nyelte...

– Ennek már víge. Hallottam a rádió műsorába...

– Csillapoggy, fiam. Ráérünk. Várjunk! Majcsak lessz valahugyan.

És mi van, ha semmi sincs odaát?, installáció, 2015. (Fotó: MAGMA, Sepsiszentgyörgy)

Jonathan

- Jaj, de hiszen ez Stefike! Drága kis bogaram!
- Ó bizony, anyuka. Tegnap küldte a fotót Bécsből.
- Na és mi ez a sötét folt itt mellette?
- Ugyan má', anyuka! Ő Jonathan!
- Jonatán? Az nem egy alma?
- Nem, anyuka. Jonathan Stefike vőlegénye.

Szabó néni hitetlenkedve emelte még közelebb pápaszeméhez a fényképet, majd amikor végre felfogta, mit lát, döbbenet ült ki az arcára.

– Szűz anyám, segíts! De hisz ez egy szerecsen!

– Néger, anyuka. Néger.

– Édes istenem! Egy néger meg az én kisunokám? Ha ezt a papi megtudja...

Hát, így előzte meg a híre Jonathan Nguwabét, a harminkét éves nigériai sportszerárust a kis felvidéki faluban. Stefikével egy bécsi szórakozóhelyen ismerkedtek meg. A lány tolmácként dolgozott egy külkereskedelmi cégnél, így került az osztrák fővárosba. Az örökké jókedvű, intelligens humorú fiatalember rögtön levette a lábáról. Amióta komoly párkapcsolatra vágyott, ott csengtek fülében apja intelmei: nehogy nekem katolikus vót vagy szlovákot hozz a házhoz! Stefike úgy gondolta, Jonathan ilyen szempontból maradéktalanul megfelel a szülői elvárásoknak. Aztán amikor öt hónapja bejelentette, hogy gyereket vár egy nigériaitól, apja azonnal böngészni kezdte a porlepte Akadémiai világotlaszt, vajon hol a csudában is van az a Nigéria.

– Na, mit mondtam! – bökött büszkén a térképre. – Ehol van el Nyugat-Afrika!

Az asszonyt különösebben nem rendítette meg a hír. Tőle akár Hottentottiában is lehetett volna, mivelhogy életében nem jutott messzebb Pozsonynál.

– Méghogy Afrika! – mormogta. – Hát bolond ez a lány, apus?

Stefike úgy döntött, ha majd eljön az ideje, otthon fogja megszülni a babát. De addig még hátra volt az esküvő. Nehogy már a kicsi zabigyerekként jöjjön a világra! A lagzi hírére felbolydult a falu. Voltak, akik már előre sajnálták Szabóékat, amiért ekkora szegény érte őket, a többiek meg kárörvendően hajtogatták Stefike apjának címezve: úgy kell az álszent, mellveregető magyarjának, most jól megkapta. Szabóné minden este sírt egy sort, aztán imádkozott, hátha a Jóisten meghallgatja, és valahogy visszacsinálja az egészset. Férje szótlanúságba burkolózott. Titokban a német szótárt lapozgatta a budin, hogy alkalomadtán majd jól kifaggathassa lánya elcsábítóját.

Aztán egy júliusi este begördült az udvarba az osztrák rendszámú Opel. Egy koromfekete, szikár, nem túl magas alak szállt ki belőle. Fülíg ért a szája. Ő volt Jonathan. Kisegítette a kocsiból Stefikét, aki már a nyolcadik hónapban járt, így elég nehézkesen mozgott.

– Tschüss mama, tschüss papa! – örvendezett a vőjelölt, majd minden átmenet nélkül átölelte a két meghökkenett szülőt. Közvetlen volt és udvarias. Mosolygott, ajándékokat osztogatott, és csak mondta és mondta... Vacsora közben kiderült, hogy Jonathan már hetedik éve él Európában, tisztességesen megél a sportszerebizniszből, apja középiskolai tanár Nigériában, anyja meg háztartásbeli, az egyik öccse pedig már két éve egy belga elsőosztályú csapatban futballozik. Éjfél tájt, talán a szilvórium jótékony hatásának köszönhetően, még egy afrikai népdalt is eldúdoztak együtt, de addigra már Stefike annyira belefáradt az örökös tolmácsolásba, a többiek meg a mekegésbe-makogásba, hogy úgy döntöttek, lefekszenek.

Szabónénak csak nem jött álom a szemére, ide-oda dobálta magát a faragott támlájú hitvesi ágyon.

– Alszol, apus? – súgta oda az öregnek.

– Igen.

– Te apus, láttad, mennyivel világosabb a tenyere?

– Láttam.

– És a foga? Fehér, akár a porcelán.

– No hiszen.

– A bőre meg fénylik, mint a szurok.

– Akárcsak majd az unokánké – mormolta Szabó félálomban.

Szabóné felszisszent. Ilyen messzire még sosem jutott a gondolataiban. De aztán valahogy mégis elnyomta őt az álom. Egész éjjel apró, sötét bőrű, fehéren vigyorgó ördögfajzatokkal álmodott.

Egy hét múlva tartották az esküvőt. Az utolsó pillanatban befutott Belgiumból Jonathan öccse is, Simon, tanúnak. A szertartást a helyi református templomban tartották szűk családi körben. Elvileg. Gyakorlatilag azonban a falu apraja-nagyja ott tolongott a templomkertben, hogy saját szemével lássa a község első színesbőrűjét, akit nemes egyszerűséggel csak „Afrikai Vő”-ként emlegettek.

A násznépből egyedül nagypapi hiányzott. Fél éve, amikor megtudta, ki az ő legdrágább leányunokájának szíve választotta, végső elkeseredésében nekivágott a határnak. Ahogy távolodott a falutól, a földúton botorkálva sorra hulltak ki lelkéből az emlékek, majd az álmok és végül a remény. Csak másnap találtak rá a bozótosban, túl a patakon. Vén szíve meg is sínylette a világgá menést. Ágynak dőlt, és igazán már sosem jött rendbe. „Pogány világ!” – ismételtette napjában többször is a dunna alól, de már senki nem figyelt rá.

Jonathan úgy döntött, hogy felveszi a Szabó nevet. Ettől kezdve Jonathan N. Szabónak hívták. Úgy gondolta, így talán könnyebben befogadja őt a család. Na és Európa. Harmadnap öccsével együtt búcsút intettek a falunak, Stefike viszont maradt. Nyár végére várta a gyermekáldást.

Hogy a sors kegye vagy fintora-e, ki tudja, de a kis N. Szabó Annamária Krisztina éppen augusztus 20-án látta meg a napvilágot. Az öreg Szabó természetesen égi jelként értelmezte a születés dátumát, és még ott, a bölcső fölé hajolva megfogadta az Úrnak, hogy ha addig él is, igaz magyar református leányt nevel ebből az aprócska, tündöklő fekete gyémántból.

Egy hét múlva megjött az újdonsült apa, hogy hazavigye a családját. Szabóék jól felpakolták az Opelt, éhen ne haljanak ott a messzi idegenben. Hosszasan búcsúzkodtak, ölelgették a lányukat, puszilgatták a kicsit, ki tudja, mikor látják őket újra. Amikor aztán Jonathan bestartolta az Opelt, Szabó könnyeivel küszködve odahajolt a kocsni ablakához:

– Bitte, achtung bébi, oké? – mondta, majd odafordult a nejehez. – Csak azt kértem tőle, hogy vigyázzon a kicsire.

– Natürlich, Papa – mosolygott vissza Jonathan, majd gázt adott, és elhajtottak.

Amikor a kocsni eltűnt a kanyarban, Szabóné zsebkendőjét gyűrögetve megjegyezte:

– Így, hogy a kisunokánk apja, tán még a bőre színe is világosabbnak tűnik.

Hónapokkal később, úgy karácsony táján üzenet érkezett Bécsbe: nagypapi a halálán van. Stefike azon nyomban pakolni kezdett, és a kis család még aznap útra kelt. Amikor benyitottak a szobába, nagypapi kifejezéstelen arccal, mozdulatlanul feküdt ugyanabban az ágyban, mint világgá menetelekor. Stefike és Jonathan föléhajoltak, hogy üdvözlöjék. Nagypapi szeme kikerekedett, majd résnyire nyílt ajkát meleg leheletként hagyta el ugyanaz a két szó, amit azóta is szinte megállás nélkül hajtogatott: Oá-iá, oá-iá. Csak hát végelgyengülésében már nem futotta a mássalhangzókra. Stefike fogta az alig négyhónapos Krisztinát, és odaültette a dunna tetejére, nagypapival szembe. Az öreg ezen szemlátomást meglepődött, de folytatta a tátogást. Csakhogy erre a kislány is rázendített: oá-iá, oá-iá... Nagypapi elhallgatott. Le sem vette róla a szemét. Némán fürkészte a pici fekete gombócot, majd az arcán megjelent egy alig észrevehető, cinkos mosoly.

Re-place the Horizontal of the Water (Ki), helyspecifikus installáció, föld, vízmértékek, 2011

altat

ásítanak szemeid. nyújtóznak a pillák.
hozzádbújik ágyad is.
takaróra tekeregsz testeddel. mint hosszú karóraszíj.
emlékeid söpröd össze majd álommá. pár óra,
perc múlva.
kapcsolgatod a tévét. üres. de gombjainak hangja
ti-ti-tá gondjaidnak altató.
végül összepislogod a mát a múlttal.
alszol.

szer(et)ető

csokin el tudnék élni
csak minél magasabb legyen
a kakaótartalma
olyan ez a százalék
mint a szeretetben
az őszinteség
csak enném édességem
etetném
s akkorára duzzadna szívem
mint a kék bálnáé (180 kiló!!!)
így biztos nem tudnék duzzogni
csak mosolyognék „így jó”
majszoznál a csokit

interakció

megitta a hajnal sugarait
s nappallá változott

eper

vízcsepp-sminkes epret ízlelget
egy oldott szerelmes pillantás
amelyik most ötlött eszembe
talán a piros plédünk láttán
de jó néha asszociálni rólunk

mi még a levét is lenyaljuk a levélről
emlék-erezetemben is ott rezeg
pár újra előbújt hús eperhús
melyeket felszívok ilyenkor tudatomba
zamatossá téve egy percet újra

körforgás

lekapcsolod a Napot
bedugod a csillagokat az elosztóba
látványukon osztozzunk mindannyian
nem kell ennél több estére
esetleg egy szál cigi
de az meg káros
a világ is
akkor mégis rágyújtok
elszívom hétfői napom
hamuvá alakítom
majd bedobom a közös gyűjtőbe
talán egyszer újra körbeér
és újra elszívhatom

Lelki csigaház

Kutya szuszog holdja irányába
a gangra nyíló ablak alatt.
Éjszaka van.
Látni a sötétet,
igen látni azt,
mert az is valami,
számunkra legalábbis.
Még ha szemünknek ennél alább nincs is tere,
de ez nyugtatja legjobban,
retina-relax,
és
ilyenkor csak beleugatna
a máskor színeket ódázó
fény.
Néma a világ páros bogarunknak,
lassan magunkba záródunk
lelki-csigaházunkban.

Létkérdések

Arcunk
eloszlik
a vízfelszínben,
mégis pancsolok
medencényi időmben.
Van-e aranytengerbe vezető létra,
vagy csak véres csúszda volt?
Kacsázunk-e androgün angyalokkal
égi tóban,
vagy elnyel a lefolyó?

Csilla

Csilla zsebre vágta a telefont, amikor az felsípolt. Keze idegesen matatott körülötte, mintha az ujjával el tudná olvasni az üzenetet. A megfelelő helyet kereste, ahol végre megnézheti. *Túl sokszor ír, gondolta idegesen. Egyszer még nagyon kínos helyzetbe kerülök miatta.* Ettől függetlenül alig várta, hogy megnézhesse.

Kiment a konyhába vízért, és még tele sem lett a pohár, már a kezében volt a telefon. Jobb kezének hüvelykujjával egy gyors választ pötyögött. Még nem csúsztathatta vissza a zsebébe, mikor élettársa utána jött.

„Ki írt már megint?“, kérdezte mogorván, miközben indokolatlanul közel lépett Csillához, alig észrevehetően taszított rajta egyet, és ő is teletöltött egy poharat. A telefon puhán és villámgyorsan landolt, nem, nem landolt, kényszerleszállt a fürdőköpeny zsebében, és a lány egy női nevet motyogott.

„Jó sokat beszéltek mostanában.”

„Az csak jó, nem? Végre legalább ennyi életem van. Hogy a legjobb barátnőmmel írogatunk az interneten.”

Csilla hátralépett, a konyhapultnak dőlt. Amikor a zsebében ismét sípolt a telefon, enyhén megrezzent, de a férfi, úgy tűnt, nem vette észre. A lány, hogy zavarát leplezze, felkapott egy almát, és a fürdőköpenyes combján elkezdte fényezni. Már ragyogóan csillogott, mikor az élettárs még mindig a csapnál matatott, így időhúzás gyanánt nagyot, harsanót harapott az almába, és lassan, ráérősen rágni kezdte.

Tudja a jelszavaimat, rémült meg. Tudja, és bármikor visszakeresheti, kivel mikor beszélek, és mennyit. Csilla rettegett ettől a perctől. Próbálta magát azzal vigasztalni, hogy továbbra is egészen természetesen viselkedik ilyenkor, hogy nem minden egyes alkalommal hazudik, és eddig nem adott okot gyanúra. Félelme ettől nem szűnt meg, és rettegett, hogy mikor jön majd el az a pillanat.

Aprólékosan megvizsgálta az almacsutkát. Még két harapás, vagy három, és csak a magok maradnak. Akkor aztán Csilla kénytelen lesz felmenni, kikapcsolni a hangot vagy az internetet, vagy mindkettőt, és valamilyen valóban magányos elfoglaltság után nézni. Mondjuk felmoshatná a folyosót, az legalább hasznos, és akkor egy kis ideig megint nyugta lenne mindenkitől. Utána letusolhatna, és akkor jó húsz percet egyedül lehet.

Mikor ismét élettársa nélkül maradt, újra gyors választ írt, újra egyetlen hüvelykujjal, és a telefon ismét a zsebében kötött ki. A titok-

zatos levelezőpartner természetesen nem a legjobb barátjánője volt. Hanem a legjobb barátja. Tényleg csak barát. Tényleg. Csilla elég sokat gondolkozott azon, mennyire hihető ez. Számára nem tűnt annak, bármennyire is ez volt a fizikai igazság, és ezért attól félt, mást sem tud majd meggyőzni barátságuk ártatlanságáról és... plátóiságáról.

Sőt, egy képzeletbeli barát, kötött ki a lány megint ott, ahol az elmúlt időszakban már jó néhányszor. Végül is, titokban beszélgetünk, és nem látja senki. És nem tartozik a fizikai világhoz, amelyben élek. Szerette elképzelni, hogy a fiú a vonal másik végén semmilyen fizikai valósághoz nem tartozik. És akkor nem lenne gond, beszélgethetnének bármiről. Sőt, egy angyal, kezdte magában megint azt, ami újabban a vesszőparipája lett. Mennyivel is egyszerűbb lenne így az élet! Egy angyalnak, Csilla úgy tudta, nincs neme és talán nincs teste sem. Nem érdekelné senkit, mennyit beszélgetnek, és nem kéne sunyizni a telefontal, meg tíz üzenetből kilencnél letagadni, ki írta, és mi van benne. Van egy személyes őrangyalom. Tényleg van. Az enyém. Ott van a vonal másik végén, és beszélget velem.

Őrangyal. Más nem is lehet. Mióta néhány hete „Majd beszélünk!” felkiáltással elbúcsúztak, szinte nem volt olyan nap, hogy ne írtak volna egymásnak. Okostelefon, jó találmány. A fiú, bocsánat, az angyal azóta ott volt mindenhol, bármi is történt Csillával. A naplója volt, a menedéke.

Ő volt a vonal másik végén, mikor Csilla összeveszett az élettársával, az megverte őt, és kidobta a falu főutcájára. A lány elpanaszolta, mi történt vele, elpanaszolta, hogy nem először történik ilyen, és elpanaszolta, hogy ilyenkor vasárnap késő este nem tud menni sehová. Ő akkor barátságos sorokat írt, amit a lány azonnal vigasztaló hangon elmondott szavakká alakított. Ő lebeszélte arról, hogy a parkban aludjon vagy stoppolni próbáljon. Ő rábeszélte, hogy pusztán a túlélés és a józan ész nevében menjen haza.

Ő volt a vonal másik végén akkor is, mikor a kisírt szemű és kialvatlan Csilla hajnalra bocsánatot kért a viselkedéséért, és egy jó adag kompromisszummal maradhatott. Mielőtt végre elaludt volna arra a reggelig hátralévő néhány órára, a vécén még gyorsan előkapta a telefont. „Minden rendben. Kibékültünk”, szökött az üzenet.

A fiú innentől kezdve nem hozta szóba a verést, sem azt, hogy a lány vasárnap este néhány órát a parkban ült, és nem volt senkije és semmije. Ehelyett csak a békülős szexszel és egyéb felnött témákkal kezdett viccelődni, és ezt a jó szokását megtartotta mostanáig, noha azóta már hetek teltek el.

Csilla megint elővette a telefont a zsebéből, megnézte az üzenetet. Egy újabb sikamlós vicc volt, mely a köztük lévő valós szexuális feszültségből táplálkozott, és a köztük lévő lehetséges szexuális kapcsolatot taglalta. *Na, így aztán marha könnyű őt angyalnak képzelni...* Csilla ereiben egy adrenalinlöket mint újabb adag rettegés kezdett szaladgálni. *Ha ezt egyszer megtalálja valaki, lassan nem lehet majd megmagyarázni... Pedig tényleg nincs köztünk semmi!* A lány, bár még magának is csak félig vallotta be, most először úgy is félt az újabb veréstől, hogy egyelőre még nem volt kilátásban.

Az üzenőprogramban nyomatékosan és határozottan megkérte a fiút, vagy ezredszerre, hogy az ilyesfajta poénokat ritkítsa, vagy, ami még jobb, irtsa ki teljesen. Hiába érti ő, hogy nem kell ezeket komolyan venni, nem bízott benne, hogy meg is tudja magyarázni egy kívülállónak. Legalább az is legyen ott a mentett beszélgetésekben, hogy ő, Csilla, nem kér ezekből. Ezután kikapcsolta az internetet, némi gondolkodás után a telefont is, emelt fővel hagyta hátra a konyhaasztalon, és elindult, hogy legalább átmenetileg internet- és társaságmentes elfoglaltságot keressen magának.

ÉN, pohár, örvény

Az ablakban ültem, cigarettáztunk. Beszívta az utolsó korty füstöt. Még egy kicsit forgattad az ujjaid közt az egyre parányibb parazsat és a végén az átnyirkosodott csikket – hogyan lettek annyira nyálasak a cigarettáid, nem értettem sosem. Egy hirtelen mozdulattal továbbpöckölted. Kirepült mellettem, akkor összeresztetem, az ágytakaró széle lecsúszott a vállamról. Te neveltél, úgyhogy egy kicsit nekem is muszáj volt.

Amikor cigarettám végére értem, hanyagul kinyújtottam a kezem, és a semmibe ejtettem. Gellert kapott néhány ablakpárkányon, apró szikrákat engedve útjára, hogy aztán a negyediken kihunyjon, mint egy végelgyengült szentjánosbogár. Utána akartam ugrani. Elábrándoztam, milyen lehet ez a zuhanás, vágódva az odalenti nyugalomra és kívánva ezt a fordulatot. Vállamról lelöktem az ágytakarót, felálltam az ablakpárkányra, az északi szél máris ölelkezni próbált velem, végigsimította a testemet, az egész testemet, olyan porcikáimat is, melyeket szél még nem érintett, borzongtam, gyönyörrel és fázva. Kitért karommal megtámasztottam magam az ablakkereten, lábaim felváltva lógtam a mélybe. Húzott a kint, várt a lent, és csábított a dévaj szél.

Te akkor hívtál vissza az életbe, vissza a szobába. Kérleltél, de nem érdekelt. Csak azért akartad, hogy visszamenjek, hogy aztán felöltözzem, és utoljára lépjem át azt a küszöböt. Nem akarok távozni – az ajtódon. Nem akarod, hogy visszajöjjelek. Nyújtod a kezed, de nem és nem fogom meg. Azt akartad, hogy hagyjalak itt. Itthagylak...

Az ágyadon ültem, töltöttél nekem egy italt. Még egyet. Most a poharat forgatom a kezemben, torkomon érzem a maró folyadékot, melyet némi gyümölcsíz kísér. Nézem, ahogy nyeglén örvénylik a pohárban, ha megrázom, és tudom, hogy nekem ezt most már nem kellene meginni. Próbállak kizárni, nincs a szoba, nincs az ablak, nincs az ágy. Te sem vagy, csak én, egy pohár és egy tudatmódosító örvény, és így kerek a világ – én, pohár, örvény. Én, pohár, örvény. Ebben a triumvirátusban még valahogy kiismerem magam.

Nem akarod észrevenni, hogy nem vagy itt, intesz, hogy igyam ki nyugodtan, majd a következő körben csatlakozol. Azt hiszed, ezzel lecsillapítasz? Netán kárpotolsz? Vagy abban reménykedsz, hogy a következő kortynál ájultan dőlök végig az ágyon, hogy végre te is pihenhess? Megrázom a fejem, áhítva gondolok a hűvös szélre, aztán felhevült testedre az enyém fölött, aztán a szélre, aztán a testedre. Egy hajtás, két korty, megiszom, érzem, ahogy marja a nyelvem, a torkom, és mire az enyhén gyümölcsös íz kezdődik, már nyújtom a poharam a következő adagért.

Gépiesen töltöd tele, mintha máshol járnál gondolatban. Felbosszant. Miért nem vagy itt? Miért? Még csak nem is gondolkozol azon, hogy miért itatsz, vagy hogy kell-e még. Ülő helyemben megcsúszik a lábam, egy hirtelen, hangos toppanással teszem helyre, és ezt sem veszed észre. Nem, nem fogsz leitatni. Jó úton haladsz, de így sosem érsz célba.

Tétován felállok, és ügyetlen mozdulatokkal felöltözöm. Megbotlom a szőnyegben, de nem fogadom el a kinyújtott kezed. Nem fogadom el. Elindulok, egyedül is, ha nem akarsz velem jönni. Felajánlod, hogy lekísérsz, és én nem fogadom el. El kell indulnom. Talán visszajöttem az ablakból. Örültél. Az ajtódon léptem ki, végérvényesen, ahogy kívántad. Azt hiszed, hazamegyek. De két emelet között végre egy ablak. Elszívok egy cigarettát, utánaézek, az ablakpárkányra állok, és húz az északi szél...

A tetoválások

Mínusz öt kiló a lélek, gondolta Viktor az apja halála után, akkoriban ugyanis ennyit fogyott egy hét alatt. Mindig is szerette megörökíteni élete fontosabb döntéseit és állomásait, ám erre nem akármilyen módot választott. Nyaktól a kéz- és lábfejeig tetoválások borították testét. Apja halálával kezdődött, majd a diplomaosztó, munkahely aztán a házasság is helyet kapott testének rejtett zugain.

Amikor megismerte Emilyt, a feleségét, tél volt. A véletlen hozta őket össze, amikor a nő előtte dőlt hanyatt a jeges úton. Viktor odarohant, majd egy röhögés közepette felsegítette a nőt, és jól tudta, hogy nem lopta a szívébe magát viselkedése miatt. Meghívta a lányt egy kávéra, aki annyira szégyellte a történeteket, hogy visszautasította a meghívást. Úgy látszott, már soha többé nem találkozhatnak.

Másnap Viktor a munkahelyéről jövet megpillantotta Emilyt a szemközi kávéházban. Erőt vett magán, és beköszönt a nőnek, aki megkérte, hogy fogyasszon el vele egy csésze kávé. Szó szót követett, majd nap napot. Egyre több időt töltöttek egymással, míg egy este elragadta őket a vágy. A lány lakására mentek. Emily örült, hogy a mai napon a harisnyakötőt választotta a sima harisnya helyett. Hagyta, hogy a férfi kényeztesse, ám az éjszakát egyikük sem így képzelte el. A nő a férfi tetoválásai láttán elborzadt. Undorítónak találta Viktor életművét, és „két lábon járó tintapacának” nevezte a férfit, majd arra kérte, hogy tűnjön el a lakásából.

Majd egy hónapig nem találkoztak, aztán a nő már nem bírta tovább. Szerette Viktort, ám nem tudta, hogy képes lesz-e a férfival és tetoválásaival együtt élni. Arra jutottak, hogy megpróbálják.

Teltek az évek, az elfojtott indulatok pedig a negyedik év végén találtak utat maguknak. Viktor egy konyhakéssel kezdte lefejtetni karjáról a bőrt. Hosszú ordítások közepette leszakadt karjáról a diplomaosztó emléke, majd a hátáról apja arcképe, másik karjáról a munkahelye, lábairól a női nevek, az eddigi próbálkozások jelei, végül mellkasáról tépte le feleségének arcképét. A konyha csurom vér volt, a nő pedig csak nézte férje kétségbeesett próbálkozását.

Másnap a munkahelyére Viktor véres ingben ment, hiába vitt váltás inget, a sebei átvéreztek mindet. Úgy érezte, tegnap levedlette önmagát, már nem ugyanaz az ember, aki azelőtt volt. Cselekedni akart.

Emily reggel borzasztó fájdalmakra ébredt, ordítását a tetováló gép zúgása fojtotta el.

Aznap

Aznap verőfényes délután látogatta meg a magányos városrészt. A hosszúra nyúlt tél után újra muskátlikat tettek a cukrászdák párkányára, a felnőttek ismét mosolyogtak, és még az aggodalmaskodók is esernyő nélkül érkeztek. Senki sem tudhatta, meddig tart ez a váratlan kis melegség, de úgy tűnt, mindenkin úrrá lett az általános bizakodás, és a félelem, ha csak rövid időre is, de elhagyta a kerületet. Még Istvánt is megérintette a változás szele, pedig ez nem volt olyan könnyű, már csak arra is tekintettel, hogy az asztalán tornyosuló iratcsomóktól néha azt sem vette észre, ha a titkárnője behozott neki egy csésze feketét. Tulajdonképpen ma sem akart a kellőnél több figyelmet fordítani a világ történéseire, neki mindig akadt elég dolga, de úgy esett, hogy délután három körül, amikor a 4/B-s aktákat arrébb csúsztatta az íróasztalán, teret engedve a 2/D-s alanyok kérelmeinek, egy szemtelen napsugár épp a férfi szemébe sütött. Először nem is értette, hogy mi történik, gyorsan orrára tette vastag keretes szemüvegét (ez még az elődjéé volt), és nagy körültekintéssel forgatta a fejét a szobában, vajon melyik lámpa úz vele tréfát. Aztán kissé meglepődve, de végül is a körülményekhez képest higgadtan nyugtázta, hogy nincs felkapcsolva semmilyen villany, csak a nap merészkedett irodájába. A megoldás kézenfekvő volt: a nagy A-s iratcsomót tolja a négyes helyére, és a probléma lezárásra kerül. Hamar túl is jutott a dolgon, sikeresen visszatért munkájához egészen ötig. Ekkor ugyanis elérte a nap a tetőtér nagy ablakait, és már semmi akadály nem volt annak, hogy István szobája teljes fényárban ússzon. A férfi le is csapta tollát, ilyen zűrzavarban mégsem lehet dolgozni, és egy korty víz után – amiből tudniillik mindennap két pohárral fogyasztott – megköszöri torkát, és éles hangon szólongatta Pirikét. De a titkárnő sajnos valamiért nem válaszolt, így nagyon úgy nézett ki, nélküle kell megoldania a helyzetet. Felpattant, a függönyök felé indult. Pár pillanat, besötétít, és minden mehet is a maga útján, szépen tovább. Már épp elhúzta volna a vastag, télfogó vászonfüggönyöket, amikor erős köhögés tört rá. Valószínűleg a portól volt, és hirtelen úgy érezte, még akkor is, ha valamivel több fényt enged be, muszáj szívnia egy kis levegőt, máskülönben megfullad. Elég nehezen járt a kilincs, a keret sem akart elsőre engedni, de István mégis könnyedén kinyitotta az ablakokat, elvégre is fiatal ember volt, alig harminc. Ekkor érezte meg arcán a fűszeres szellőt, és bár sosem volt önfeledt, most mégis elmosolyodott. El is határozta, hogy tart öt perc szünetet, így a munkáját is hatékonyabban tudja

végezni, s talán a szobának sem árt egy kis szellőztetés. Így hát most kivételesen nyugodtan, bűntudat nélkül nézegette a járókelőket, a szőrmók kutyáját bevaró szatyros nénit, az egymásba gabalyodó gimnazista párt, a „legót akarok” szülőnyaggató kislífut. Elég felnőtt volt már ahhoz, hogy feladatain kívül ne tudjon máson gondolkodni. Abban az esetben ugyanis, ha mégsem volt teendője, kreált magának valamit. Vagy teljesen újat talált ki, vagy a régi szokásait, amiket még korábban nem érzett megterhelőnek, kénysszerűre konvertálta át, ha pedig már végképp nem volt mit tenni, akkor paranoiáival mulattatta magát. Kedvencei között volt az elektronikusan felvitt adatok újra és újraolvasása, esetleg nem vitt-e fel valamit rosszul, vagy a szemete nézegetése: biztos olvashatatlanra tépte-e össze hibás beadványait? De a legújabb volt talán a legkedvesebb. Ha bármilyen más, saját magán kívüli emberi lényel érintkezett, pár óra elteltével ismét visszajátszotta a köztük lezajlott párbeszédet, és azon elmélkedett, vajon elkövetett-e valamilyen hibát, mondott-e olyat, ami később a munkahelyén, a társasházában vagy bárhol a világon terhelő lenne rá nézve. Ő nem akarta, hogy így legyen, de hát mindenki így élt, akit ismert. Ahogy nagykorú lett, általánosságban a nagyközönséget csak a papírjai, a betegségei és a felelősségei érdekelték.

Már csak körülbelül fél perc volt hátra, itt a záróra. Csak szépen komótosan, lassan, ne kelljen kapkodni, szajkózta a jól ismert szavakat. Az első ablak már csukva is van, irány a második, túl van a következőn is, s már ülne is az íróasztalhoz, ha nem tünne a szemébe... És már kinek a szemébe ne tünne, az az idéltlen, vagy talán csak gyermeki, rózsaszín-narancssárgára cicomázott, csengettyűs valami, ami egy ilyen tél végi napon vette a bátorságot, talán valami leárazáson, hogy a sarokra álljon. Fagylaltos kocsi. Képtelen látvány. Gyerekek ugrálják körül, az arcuk kipirosodva, már rég elmozdultak a reggel megkötött masnik, a befont copfok kibomlottak, a harisnya is sáros lett a térdnél, a meg nem érdemelt egyesek a felmérőn most nem számítanak, nagyokat nevetnek, ahogy előkotorják a zsebek aljáról a húsz forintosokat. Ehhez képest a cukrász, mint egy művész, fehér kesztyűben, kecses mozdulatokkal formálja a gombócokat, mindegyik után langyos vízbe merítve kanalát, végül pedig a mesterművet színes cukorkákkal hinti meg. A férfinak ekkor eszébe jutott, amikor egyszer, tavaly nyáron, a régi úton sétált – arrafelé, ahol annak idején a nagypapjával számolták a pocsolókat –, ott is ugyanilyen felfordulást csináltak az iskolások pár jégkrém miatt. Ő vállára vette a zakóját, a rét felé tartott, a nap már lemenőben volt, amikor egy kövérebb kislífu szinte kifulladásra rohant felé, hogy váltsa fel neki az ötszázast, mert csak fémpénzzel vehet fagyit. Nem akart nem együttműködni, de nem volt nála apró, végül egy másik úr segítette ki a gyereket. István csak azt nem értette, miért kell ebből ekkora ügyet csinálni. Nem kéne gyerekeskedni.

Így is túl sok idő telt el, a függönyöket kicsit behúzta, és már vissza is térhetett munkájához. Egy nagyon fontos ügynél tartott egyébként is, el kellett döntenie, hogy a kérelmet a harminckilences vagy a huszonötös fiókba helyezze át. Addig is, amíg ezt át nem gondolja kellően, kitölti a formákat. Beírja a nevet, aztán a személyi számot, végül egy címet. Eper utca 4. Eper? Micsoda képtelenség, hogy eper. Jó, hogy nem vanília. Ez az egész annyira abszurd. Földszint. Irányítószám pedig három, három, persze hogy három, mint három gombóc. Megszomjazott, de már nem volt víz a pohárban. Nem akarta hagyni, hogy figyelme lankadjon, elhatározta, hogy tornázni fog, csak pár mozdulat, korábban is csinált ilyet, biztos, hogy visszatér a fegyelme.

Ahogy felállt, és az asztal elé lépett, úgy érezte, muszáj megnéznie, vajon a felfordulás odalent végre abbamaradt-e, amúgy is mindennek ez volt az oka. A kocsi, a gyerekek, bár már kevesebben, még mindig ott álltak, csak Istvánnak kellett leülnie egy pillanatra... Mert ahogy újra megpillantotta a tölcserés finomságokat, hirtelen rádöbbsent:

fagyizni akar. S még ennél is ijesztőbb volt annak a tudata, hogy, amíg nem jut fagyihoz, addig nem lesz képes folytatni a munkáját.

Igen, de hogy csinálja? Sehogy. Egyszerűen lemegy, kér egy háromgombócosat, csoki-puncs-vanília, esetleg, ha van, pisztácia, és talán még árulnak rolettit is, mert régen volt olyan, és akkor megeszi, és folytatja a munkáját.

Igen, de mit fog ehhez szólni Pirike? Pirike nem fogja megérteni, mert ő sosem szokott csak úgy elmenni munka közben, és majd mindenfelét gondolni fog.

Igen, de az is lehet, hogy ki tud akkor surranni, amikor Pirike éppen trécselni fog az anyjával, ezt mindig megteszi, pontban fél hatkor, na majd akkor kimegy a hátsó folyosóra. Mennyit is szokott? Tíz percet talán, az pont jó is lesz.

Igen, de mi lesz, ha összefut valakivel? Nem, az kizárt dolog, a kollégák vagy korábban végeztek, vagy ki sem dugják az orrukát estig. Akkor már nincs más hátra, mint megvárni a fél hatot, és lehet menni fagyizni.

Persze, az árus biztos nem fogja érteni, amit mondok, már az általánosban mondták, hogy összevissza motyogok, tisztára ki fog röhögni, nyilván úgy csinál, mintha nem, de azért kifog. Valószínűleg jobb lesz, ha nem is zakóban megyek, mert akkor utálni fogja, hogy nekem jobb munkahelyem van, és akkor aztán rosszabbat ad. Az is lehet, hogy megfázom. Akkor majd aztán hetekig engem bámulnak a kínai turisták, ahogy fújom az orrom a Főutcán, és maszkban dolgozhatok. Lehet, hogy mégse kéne lemenni?

Még egy ideig hasonló gondolatokkal társalgott, amikor megcsörrent a telefonja. Péter volt az, az egyik aktacsomó másolata és a feltűnően csinos titkárnő után érdeklődött, de nem felejtett el hosszan beszámolni arról a meghatározó élményéről sem, hogy a főnökkel együtt utazott a liftben. István türelmesen hallgatta, egészen addig, amíg váratlanul heves harangkongásra nem lett figyelmes. Te jó Ég, már hat óra, Pirike már rég befejezte a beszélgetést!

Magá sem tudta, miért, de egyszerűen lecsapta a kagylót, és abban a pillanatban rájött, hogy ezt már évekkal ezelőtt meg kellett volna tennie. Az ablakhoz sietett, látta, hogy a fagyaltos kocsit pont akkor kanyarodik el az utca sarkáról. Elfogta a kétségbeesés, és úgy, zakóostul, mindenestül, még egy toll is a kezében volt (azt nem tudta, hogy került oda), kirohant a szobából, le a lépcsőn, utána a fagyisnak. Hogy látta-e Pirike, azt nem tudta, de most nem is számított, csak a vaníliás gombócok. Az idő nagyon finom volt, szinte megcsapta, ahogy kiért a kapun, és rátérve az útra látta is, ahogy a fagyaltárus befordul egy kereszteződésnél. Jó futó volt, így nem sok kellett, hogy utolérje, a cukrász egy kisebb, bódészerű tákolmányhoz lépett, úgy nézett ki, ott volt a főhadiszállása. István egy pillanatra megállt mögötte, térdére támaszkodott, kifújta magát, majd készen állt, hogy megszólítsa. Ekkor viszont az árus lehúzta a kocsit ablakát, lezárta a bejáratot, betolta a kis épületbe, csak úgy, és elindult a metró felé. Ilyen nincs! Én akkor is fagyizni akarok! Így hát követte a cukrászt, le az aluljáróba, ez egyszer a hömpölygő tömeg, a mozgólépcsők felől érkező jeges fuvallat és a borotvakészlet-árusok sem tarthatták vissza céljától, s bár egy pillanatra úgy tűnt, szem elől téveszti, végül mégis megpillantotta: felfelé tartott, a lejáróban tett kitérő pusztá csel volt.

Az árus a buszmegállóba igyekezett, s István, bár fogalma sem volt, merre tart, felszállt vele az egyik érkező járműre, még jegyet sem váltott. Látta, hogy a cukrász előre megy, elhatározta, mindenképp, s ha kell, bármennyit megfizet, de ráveszi, hogy térjen vele vissza a kocsihoz, és adjon neki egy háromgombócosat. Azért érezte, mielőtt megszólítja, és ráveszi erre az elsőre képtelennek tűnő, de teljesen racionális dologra, le kell ülnie egy pillanatra, mintegy erőgyűjtésként. Ablak mellé került, kicsit kifújhatta magát, az édes levegő üdítően hatott rá. Megizzadt, így levette gyűrött zakóját, és bepárasodott

szemüvegét, hogy megtörölje egy zsebkendővel. Hamar végzett a művelettel, s épp indulni készült, amikor hirtelen valaki melléhuppant.

– Elnézést, szabad?

Fiatal, vörösesszőke nő volt, arcát alig lehetett látni a nagy csomagoktól. Egy felfújó, virág alakú lufival meg pár műanyag csirkével érkezett, amiket egyszerűen nem lehetett hova tenni.

– Hogyne, kérem.

– Köszönöm, el se tudja képzelni, milyen forgalom volt a hetes úton. Vagy talán maga is arról jön? Végig állnom kellett, ötven percen át! Senki sem adná át a helyét...

István megijedt. Az árus bármelyik pillanatban leszállhat, ő meg körül van zárva a nagy ablakkal, a műanyag primulákkal meg a csirkés csajjal.

– Örület. Már megint fel van túrva a város. Daisyke is egyre idegesebb.

Nem tudta feldolgozni, miket fecseg ez a nő itt összevissza. Egyáltalán miért ült ide? Ő fagyit akar venni.

– Bocsánat, elnézést. – Egy idősebb úr épp helyet vívott ki magának. Alig látni a nagy kabátjától a fagyist.

– Maga idevalósi? Már ne is haragudjon, hogy olyan sokat kérdezősködöm, vagyis haragudjon, de akkor is, nagyon elfáradtam. Maga pedig annyira kedves, szimpatikusnak tűnik.

El volt képedve.

Hogy ő kedves lenne?

Mit akar ez a lány?

Szárász installáció-modulok (Ana Lupaşnak), installáció, 2012.

– Azt látom, nem beszédes. De tudja, nem bánom. Lilla vagyok, persze semmi romantikus, nem Csokonai miatt neveztek el, vagy ilyesmi, csak anyám barátnőjéről. Önt hogy hívják?

– István.

– István, örülök. Ön is a végállomáson száll le? Én arra lakom. Elég szerencsés vagyok. Nem kell sokat várni reggel a buszra. Elég jó hely kutyasétáltatásra is. Bár Daisyke mostanában nyűgösebb.

A fagyjárás el fog menni. Ehhez már nem fér kétség.

– Ön talán üzletember? Vagy tanár?

– Nem, nem vagyok.

– Akkor mit csinál?

Most, most fog leszállni. Ki kell mennie, követnie kell. Bármilyen áron. István felpattant.

– Elnézést, én...

A nő felé fordult, Lilla rámosolygott.

A férfi ekkor csodálkozott rá először a lány mélykék szemeire, a finom kis gödröcskékre az ajkai körül.

– Le szeretne szállni?

– Hát, én...

Valamiért hirtelen, bár maga sem tudta a pontos okot, már nem volt annyira fontos az a fagyi.

– Nem, nem... azt hiszem, nem.

A férfi visszaereszkedett az ülésre.

– Szóval mivel is foglalkozik?

– Én ügyeket...

Nem tudta befejezni a mondatot.

Valami váratlan kerítette hatalmába.

Érezte, ahogy a mellkasa megfeszül, a tüdejét lassan elhagyja az összes levegő, miközben arcizmai szinte önkéntelenül el kezdenek rángani, és teljesen elveszíti az irányítást. Úrrá lett rajta a félelem, és akkor...

Akkor elengedte. Engedte, hogy kitörjön belőle.

A görcsös nevetés és az igazság.

– Nem, én azt hiszem, csak ülök egy irodában, számokat írok, meg várok, és tulajdonképpen fogalmam sincs, hogy mit csinállok.

A lány azonnal válaszolt.

– Hát, ez még nem a világ vége.

István egy pillanatra elgondolkodott.

Azt nem tudom. De talán azt elmondhatom, hogy valahogy most jó.

Egymásra mosolyogtak.

Aznap este István egy gyönyörű, vörösesszőke nővel teázott, akit Lillának hívtak, és műanyag csirkéket vitt a csomagjaival meg virágos lufit.

Tudták, hogy később ugyanezt gyakran, nem, igazából mindennap meg fogják ismételni, először a városban, majd vidéken, a kis lakásuk teraszán, később a másik ágya mellett.

István mosolygott, a zsebe tele volt csörgő, fém húszforintosokkal, és rájött, hogy nem is szemüveges.

Másnap beköszöntött a tavasz.

H. NAGY PÉTER

Vízbe fúlt világ, Szörnyek Bálja

Madonna és Lady Gaga színpada

1 J. Randy
TARABORRELLI,
*Madonna hiteles
története*, bővített
kiadás, ford. LEYRER
Ginda, Partvonal
Könyvkiadó,
Budapest, 2009,
420.

2 Uo., 433–438.

A popkultúra történetében számos izgalmas kapcsolatrendszer jött létre egymástól látszólag távol eső médiumok között. A továbbiakban egy ilyen produktív kölcsönhatással és annak lehetséges utóéletével foglalkozunk.

J. G. Ballard *The Drowned World* (Vízbe fúlt világ) című kitűnő sci-fi regénye 1962-ben jelent meg. A mű az új hullámos sci-fi és a hard SF hivatkozási pontja lett. (A globális felmelegedés eredményezte triász kori környezetben játszódó posztapokaliptikus történet részletei itt most nem érdekesek.) A regény címe azonban nem csak az SF-rajongók körében vált ismertté. 1998-ban kijött Madonna hetedik, *Ray of Light* című paradigmaváltó albuma, melynek nyitódalában a *Drowned World/Substitute for Love* című popballada. A dalt ugyan a Ballard-mű inspirálta, de nem tekinthető adaptációnak. A címen kívül tulajdonképpen semmi nem utal a sci-fi-regényre, ezt a kapcsolatot mégis fontosnak tartja megemlíteni a Madonnáról szóló diskurzus. A dal videoklipje sem játszik rá az irodalmi anyagra, a paparazzik elől menekülő és hazataláló sztár „képes története” inkább Diana hercegnő halálának állít emléket.

Ha ez így van, akkor mivel magyarázható a címkölcsönzés? 2001-ben Madonna *Drowned World* címen hirdette meg soron következő turnéját, azaz a Ballard-párhuzam újabb nyomatékot kapott. J. Randy Taraborrelli (Madonna, Michael Jackson és Cher életrajzírója) így ír az eseményről: „A *Drowned World* első előadására 2001. június 9-én került sor Barcelonában, a Palau Sant Jordi stadionban, 20 000 ember előtt. A produkció káprázatos látványától mindenkinek tátva maradt a szája. Aki csak látta Madonnát és csapatát, úgy gondolta, a show félelmetesen jó volt és tiszteletet parancsoló [...]”¹ A *Drowned World Tour* Európa után az USA-ban folytatódott, az augusztus 26-ai koncert (Auburn Hills, Michigan) megtekintető DVD-n. (A turnét a szeptember 11-ei terrortámadás akasztotta meg, a könyvben megtalálhatók a részletek, illetve Madonna reakciója a történetekre.)² Taraborrellinek igaza van, a multimédiális hatás valóban lenyűgöző volt, és a Ballard-utalás nemcsak a címben érhető tetten, hanem immár a koncepcióban is.

A brit író szóban forgó regénye az ún. *The Elemental Apocalypse Quartet* második darabja. A széria vázát a négy elem összjátéka adja. „Ahogy Ballard műve – mondja Taraborrelli –, Madonna *Drowned World* show-ja is négy fő szakaszból áll – mindegyik egy-egy mini-opera, a maga saját helyszínével és kosztümjeivel. Punk, gésa, tehenészlánya és bizarr flamenco/gettó elemek mesés keveréke, de helyet

kap a harcművészet, a country és a western, a rock and roll, a japán *butoh* tánc és számos cirkuszi elem is.”³ Madonna produkciója a dizájnváltságokra épülő színpadias koncertelőadás mintadarabjává vált. A dalokat keretbe foglaló négy színpadkép és a koreográfia – mely öt egység, ha a gettóelemet a koncert végén önállóként kezeljük: Neo-Punk, Geisha/Anime, Country/Western, Latin/Gypsy, Urban/Pimp – itt már túlmutat azon az uralkodó trenden, mely monomediális bemutatóként a zene centrális szerepére épült.

Nem azért megyek el egy koncertre – fogalmazta meg Madonna –, hogy azt figyeljem, valaki csak áll a színpadon és zenél. Arra vágyom, hogy minden érzékszervemet elkápráztassa.⁴

Csak egyetlen jellemző példa. A *Drowned World* show második felvonásában (egészen pontosan a 30. percben) felcsendül a *Frozen*, a *Ray of Light* legnagyobb sikerdala. Madonna megjelenik a színpad közepén egy óriási, tizenhat méter fesztávolságú fekete kimonóban. A vörös megvilágításban piros ruhás táncosok mozgatják a ruhaköltemény ujjait, amely a dallamnak megfelelően hullámszerűen és fehér fényvel „írt” alakzatok mozognak rajta. Az előadóból csak egy éneklő száj látszik. Mindez tökéletesen nyilvánvalóvá teszi, hogy ebben a jelenetben Madonna elsősorban látványkonstrukcióként adott. A médiumok együttesébe belesimul a zene, és fordítva, a mozgás és a vizualitás a hangot követi, de úgy, hogy minden médium önállóan is közvetít valamit, megosztva a nézői figyelmet a különböző érzéki tartományok mentén. Ez a látásmód jelenleg is összeköti a popzene színpadi változatait.

A legegyszerűbb példa erre a hatásösszefüggésre Lady Gaga fellépése, akinek show-it és alakváltásait a világ legjobb dizájnerei (a Haus of Gaga kreatív csapatának tagjai) készítik elő. Nézzünk erre gyorsan egy példát: a *The Monster Ball Tour at Madison Square Garden* című produkciót 2011-ből.⁵ Gaga pop-elektro-operaként határozta meg találóan a multimediális koncert műfaját. Találón,

3 *Uo.*, 417.

4 *Uo.*, 416.

5 A *The Monster Ball Tour* keretében (ami összesen 198 koncertet jelent) Lady Gaga ötször lépett fel a Madison Square Gardenben (2010. július 6., 7., 9., illetve 2011. február 21. és 22.). Az HBO az ötből az utolsó két show-t rögzítette, backstage anyaggal kombinálva. A DVD-változat az ebből összeállított anyagot tartalmazza.

6 Katrin HORN, *Follow the Glitter Way: Lady Gaga and Camp* = Richard. J. GRAY II ed., *The Performance Identities of Lady Gaga: Critical Essays*, McFarland & Company, Inc., Publishers, Jefferson, North Carolina, and London, 2012, 86. (A camp az amerikai kritikában a poszt-modern esztétikák terjedésével meghonosodott kifejezés. Susan Sontag szerint „[...] a camp lényege épp a nem természetes – a csínált és túlzott – kedvelése. És a camp ezoterikus – afféle magántörvénykönyv, városi klikkecskék identitásának jelképe.” Susan SONTAG, *A campről*, ford. GÖNCZ Árpád = Uő., *A pusztulás képei*, Európa Könyvkiadó, Budapest, é. n., 277. A tanulmányban Sontag a camp 58 jellemzőjét sorolja fel.

mert az „opera” – itt hangsúlyosabban, mint Madonnánál – arra utal, hogy nemcsak dalok egymásutánját halljuk, hanem egy történetet is látunk, amely keretbe foglalja a számokat. Erre a vezérfonalra a dalok közötti/alatti párbeszédéből, illetve a művész nő közönséghez intézett szólamaiból következtethetünk. Egy csapat fiatal el szeretne jutni a Monster Ballra, a Szörnyek Báljára, de eltévednek New Yorkban. Az ő útjukat követjük nyomon négy színen keresztül: Első szín: City (város), Második szín: Subway (metró), Harmadik szín: Forest (erdő), Negyedik szín: Monster Ball (Szörnyek Bálja). A színpackkép, a díszlet, a koreográfia, a jelmezek és a teljes dizájn az egyes színeknek megfelelően változik a koncert során, amely ezzel összhangban a popkoncert, az előadó-művészet és a divatbemutató elemeit ötvözi. Ezt a karnevalisztikus aspektust Gaga posztapokaliptikus bulinak nevezte.

A kerettörténet természetesen nem tűnik különösebben bonyolultnak (a bálra végül Gaga jut el egyedül), nem is az a funkciója, hogy komplex interpretációkat hívjon elő, mindenesetre tartalmaz legalább két érdekes mozzanatot. Egyrészt felfogható intertextuális játékként, mivel Gaga és barátai a Glitter Wayen (a csillogás útján) haladnak, ami rájátszik az Óz, a csodák csodája sárga útjára. Katrin Horn így ír erről: „Bár ez a verbális utalás az Óz, a csodák csodájának »Kövessd a sárga köves utat« motívumára úgy érthető, mint csupán felszínes, belterjes vicc azoknak a rajongóknak, akik elég öregek ahhoz, hogy felismerjék az utalást, ehelyett amellet akarnak érvelni, hogy Gaga az intertextuális utalásokat, amelyekből rengeteg van, és a campet és a camp esztétikát is értelmes módon alkalmazza a show-iban és általában a munkáiban.”⁶ Valóban, hosszan lehetne részletezni, hogy ebben a „pop ready made”-ben minden átgondolt és funkcionális. Másrészt Gaga több ízben azt mondja a Monster Ballról, hogy az a Madison Square Gardenben van „ma este”. Ez viszont olyan önreflexív utalásként fogható fel, melynek következtében a történet összeforr Lady Gaga „evolúciójával”, az úttal, amely a hír-

néven keresztül a Madison Square Gardenbe vezetett. Ilyen értelemben az tehát mégsem azonosítható pusztán a sárga úttal, a különbségtermelő ironia fel is függeszti a referenciát, az út identitása a két változat között ingázik felfüggesztve, fiktív és valóságos út egyszerre.

A Wikipédián megtalálható a show menetének korrekt leírása (The Monster Ball Tour szócikk), ezért egyetlen megoldást tennék még nyomatékossá, az átváltozás alakzatát. A show közben Gaga tízszer öltözik át, vagyis tizenegyféle jelmezben látjuk őt, melyeknek még módosított változatai is vannak egy-egy kellék vagy ruhadarab áthelyezésének köszönhetően. Az ebből adódó szereprepertoár rendkívül széles körű, a Gaga által használt elemek nagy része ismerős a popkultúrából, az összhatás mégis originális. Az arc-, maszk-, tükör- stb. képek variálása a performatív én és a nyelvi (hangzó) tér megsokszorozását idézi elő, mely a szerepeknek az előadótól való elválasztását, de ennek a szétcsatolásnak az időlegességét is előhívja. Ezért Gaga szerepekre bomlik, a szerepek mögül azonban folyton elő is bukkan. Ha ez a kettősség ugyanabba az alakzatba íródik bele, felerősödik a parodisztikus jelleg, ami végső soron ahhoz vezet, hogy Lady Gaga magát a Lady Gaga szerepet (és minden velejáróját) teszi reflektálttá. (A *The Monster Ball Tour* koncepcióját folytatják, viszik tovább és újítják meg Gaga későbbi show-i, a *The Born This Way Ball* [98 fellépés 2012. április 27-től 2013. február 11-ig] és az *ArtRave: The Artpop Ball* [79 fellépés 2014. május 4-től 2014. november 24-ig] is. Az utóbbin a színpad kifutórésze is szinte észrevehetetlenül változott, mint egy élő organizmus.)

Ez a szóban forgó előadástípus – színvonalbeli eltérésekkel persze – másoknál is megfigyelhető. A hölgyeknél maradvá, Beyoncé, Kylie Minogue, Pink, Christina Aguilera, Britney Spears, Rihanna, Katy Perry (stb.) nem csak hangforrásként jelenik meg a színpadon. A smink, a paróka, a maszk és a ruházat, valamint a környezet, a mozgás és a színpad a zene mellett mind-mind külön szereplője a fellépéseknek, a team hol az egyiket, hol a másikat emeli ki jobban, de a lényeg az összhatásban, a multimediális jellegben érhető tetten. Ezek a teátrális események sokat köszönhetnek Madonna *Drowned World* turnéjának, és a fellépéseket nézve ki gondolná, hogy mindaz, amit a színpadon látunk, egy apró inspiratív láncszemmel, Ballard szövegével kezdődött. Ám éppen az ilyen apró láncszemek teremtik meg a rétegekultúrák és a tömegkultúra közti kapcsolatot.

Poszthumán álmaink

Warren Ellis & Darrick Robertson Transmetropolitan képregénye

1 LAGRANDEUR, Kevin, *What is the Difference between Posthumanism and Transhumanism?*, *Ethical Technology*, 2014. júl. 28, az Institute for Ethics and Emerging Technologies honlapján.
<http://ieet.org/index.php/IEET/more/la-grandeur20140729>

Poszthumán & cyberpunk világok

Az ember(iség) jövőjéről szóló futurologiai előrejelzések izgalmas kísérletek, benépesítik a tudományos-szakmai világot csakúgy, mint a művészeteket. A tudományos-fantasztikus irodalom az egyik legaktívabb jövőgyár körülöttünk, úgy lapozgathatunk a víziók közt, mintha színpalettát tallóznánk.

A teremtő technológia olyan dimenziókat nyitott meg előttünk, melynek létezésére nem is gondoltunk volna pár évtizeddel, egy évszázaddal korábban. Potenciális létmódjaink megsokszorozódtak, az emberi evolúció következő fázisa azonban még nem egyértelmű, tágas tér adódik fiktív jövőnk benépesítésére különböző elméletekkel. Válasszunk szét két terminust, a *poszthumanizmust* és a *transzhumanizmust*, mely két különböző perspektívából tekint a világra.

„A transzhumanizmus egy projekt az emberi faj módosítására bármilyen magas szintű tudományos módszer segítségével, beleértve a genetikai tervezést, a digitális és biotechnológiát”¹ – írja Kevin LaGrandeur. A felvilágosodásig, humanizmusig visszavezethető irányzat centrumában az ember áll. A fő szempont a normál emberi funkciók és adottságok jobbítása, fejlesztése, kiterjesztése. Az emberi agyműködés és érzékelés fokozása, az emberi életminőség (egészség, élethossz) javítása áll középpontban, nem pedig emberi minőségeink alárendelése más, fejlettebb életformák lehetőségének. A *poszthumán* kifejezést ők az ember következő stádiumának tartják, hipotetikus fogalom egy majdani „új-emberre”.

Ezzel szemben a poszthumanizmusban az ember nem élvez prioritást, felszámolódik az antropocentrikus elmélet. A fő szempont az intelligens rendszer, mely képes a tudatosságra, empátiára. Ily módon az ember nemcsak meghaladható, hanem hátra is hagyható, csakúgy, mint az emberi alak, test. Állatok, gépek, földönkívüli létformák, nem-antropomorf teremtmények mind alakító alannyá válhatnak a poszthumán jövőben. „A poszthumánt állapotként definiálhatjuk, amelyben az ember és az intelligens technológia egyre inkább összefonódik”² – állítja Grandeur. És valóban, az irányzatok szétágaznak azon a ponton, hogy a poszthumanizmus szerint a poszthumán már köztünk jár, mi magunk is azok vagyok. „A transzhumanizmus emlékeztet minket, hogy testünk és társadalmunk szisztematikusan megváltoztatható a technológiával. A poszthumanizmus emlékeztet

minket arra a számtalan változóra és hangra, amelyet meg kell hallanunk, a technológia hatásait is figyelembe véve.”³

Ismerve Gibson és Warren Ellis munkásságát, mindkét irányzatból meríthetünk, mégis, elsősorban a poszthumanizmus nézeteire támaszkodunk az elkövetkezőkben.

Tehát a poszthumanizmus – mint technológiai és kulturális koncepció – megkérdőjelezi korunk ember-felfogását. A poszthumán szemlélet elsődleges célja a domináns diskurzusok felülírása, és egy új paradigma felállítása.

A poszthumanizmus a „fix, autonóm, autentikus, koherens és univerzális”⁴ létezőként tételezett ember kritikáját fejti ki. A többségi társadalom által normativizált valóságunkban ez a rögzített emberkép *természetes* tényként adódik, pedig valójában egy konstruált, mesterséges fogalom, s mint ilyen: meghaladható, alakítható, újragondolható, csakúgy, mint a határok, melyek körbezárják és kijelölik értelmezési tartományát. A poszthumán elfogadja és propagálja a technológiai fejlesztéseket, legyenek ezek biológiai, kémiai vagy fizikai természetűek, természetes eredetűek vagy mesterségesek, mert minden eszközt felhasználhatónak tart az ember biológiai korlátainak felszámolására, és új létezők és létmódok teremtésére.

Donna Haraway *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature* c. könyvében a kiborgot mint megszemélyesített eszmét használja poszthumán elveinek demonstrálásához. „Ember és test, állat és ember, organizmus és gép, köz és magán, természet és kultúra, férfiak és nők, primitív és civilizált – ezek a dichotómiák mind ideologikusan megkérdőjelezhetők.”⁵ A kiborg ezen határok áthágásakor tűnik elő. A demarkációs vonalak érvényességének hatályon kívül helyezésével mód nyílik egy fluid világfelfogásra, ahol a bináris gondolkodást felváltja egy decentralizált, posztmodern definíció. Bán Zsófia is hasonló következtetésekre jut, mikor a cyberpunk világokat vizsgálja: „a cyberpunk a maga sajátos »paradox realizmusával«, a posztindusztriális, posztmodern társadalom valóságából merítve olyan, korábban alapvető paradigmáknak számító ellentétpárokat kérdőjelez meg, mint: tér/idő, hímnemű/nőnemű, organikus/inorganikus, eredeti/másolat, természetes/művi, emberi/nem emberi, valóság/képzelt, élet/halál stb.”⁶

A cyberpunk művészet a science fiction alműfajaként a *spekulatív fikció* kategóriájába tartozik. Az SFMAG-tól átvett definíció értelmében „a »spekulatív művészet« kifejezést gyűjtőfogalomként használjuk, amely magában foglalja a sci-fit, a fantasyt, a mágikus realizmust, a cyberpunkot, a horrort és számos egyéb alzsánert. Számunkra a spekulatív művészet olyan látás- és kifejezőmódot jelent, amely a fantasztikus, a szürreális és az abszurd eszközeivel mond el valami fontosat rólunk és környezetünkről. A spekulatív művészet elgondolkodtat, új és szokatlan szemszögből mutatja meg a régit és a frisset egyaránt: megérteti velünk azt a világot, amiben élünk és mesél arról, ami még csak lehetséges.”⁷ Ezt azzal lehetne kiegészíteni, hogy

2 Uo.

3 Scott, Kristi, *Transhumanism vs. /and Posthumanism, Ethical Technology*, 2011. júl. 14, az Institute for Ethics and Emerging Technologies honlapján. <http://ieet.org/index.php/IEET/more/scott20110714>

4 Theresa Heffernant idézi RÜBSAAM, Alix: *Frictions in the Posthuman: Putting Posthumanism into Practice in Science Fiction*, 8. <https://amsterdam.academia.edu/AlixR%C3%BCbsaam>

5 Idézi Rüksaam, 6.

6 BÀN Zsófia, *Emlékek húsról és vérről: A cyberpunk befejezetlen jövőképei = Idegen univerzumok: Tanulmányok a fantasztikus irodalomról, a science fictionról és a cyberpunkról*, szerk. H. NAGY Péter, Dunaszerdahely, Liliium Aurum, 2007, 173.

7 Az SFMAG honlapja: <http://sfmag.hu/impreszum/>

8 DÖBÖRHEGYI
Ferenc, *A nem
more/ális igazság-
ról: A science fiction
néhány
(irodalom)elméleti
problémájának váz-
lata = Idegen uni-
verzumok*, 108.

9 Saját szóalkotás.

10 Döbörhegyi uo.,
107–108.

11 Veronica
Hollinger idézi
KLAPCSIK Sándor,
*Cyber – punk: a
médiakultúra nem-
zedéke és Phillip K.
Dick = Idegen uni-
verzumok*, 140.

az általunk ismert valóságtól való elkülönbözödés – melyet értelmezhetünk Darko Suvin *nóvum* terminusával is – a „megjelenített világ szerkezetének”⁸ alapvető része, meghatározza e fiktív világ alapjait, ily módon központi narratívaképző, cselekményszervező elem. Amennyiben ez a *nóvum* az ember és a technológia fúziójának ontológiai kérdéseit jelenti, akkor a poszthumanizmus elkerülhetetlenül belép a diszkurzusba. Elsősorban azért, mert a művek fő mozgatórugói olyan ontológiai kérdésfeltevések, mint: Mi az ember? Hogyan internalizáljuk technikai fejlesztéseinket? Meddig terjeszthetők ki képességeink? Hogyan alakul a társadalmi lét a technológia segítségével? Milyen hatással van öndefiníciónkra az öntudatra ébredő technológia? Ezekre a kérdésekre a poszthumanizmus is keresi a választ, paradigmájában központi fontosságúak a nyitottság kódjai, melyek a négy konceptuális égtáj: jelen-jövő, realitás-fikció horizontjaiig nyúlnak.

A tudományos fantasztkumban tételezett jövőhipotézisek (mivel csak feltételezések) mindig szubjektívek. Megfigyelhető a technofil és technofób retorikák váltakozása, melyekben azonban sosem a technológia kap előjelet, hanem az emberi felelősség/felelőtlenység kerül a középpontba. Az „*onto-tech paradoxon*”⁹ lényege a technológiával és a technicizált léttel szembeni ambivalens attitűd. Mivel a technológia megnöveli hatóerőnket, eszközei által gyökeresen megváltoztathatjuk környezetünket: a tündöklés és pusztulás végletei között számos út kínálkozik az emberiség és az egyéni ember számára. A kérdés az, hogy az egyén és közösség szintjén is jelentkező értékválság, a rettenetes helyzetfelmérési készség és a folyamatos kontrolvesztés, az egzisztenciális válság, a személyes értékek elértéktelenedése, amelyet megélünk ezekben a globalizált és urbanizálódott világokban, egy meghaladható krízisállapot-e, vagy további válságokhoz vezet. Míg *technofil* oldalunk idealizálja a jövőt, *technofób* énünk rémképekben jeleníti meg szorongását – miközben folyamatosan foglalkoztat (frusztrál) minket az e folyamatokra ható emberi tényező. Döbörhegyi Ferenc erről így vélekedik: „A science fiction »ontológiai meghatározottsága« mellett szólhat az is, hogy a technikának tulajdonított »természetfölötti« erők birtoklásának lelkesítő tudatával egy időben megjelenik az aggodalom és a bizonytalanság amiatt, hogy az ént és a testet végérvényesen elnyelheti maga-teremtette technológiai és (az ehhez szorosan kapcsolódó) társadalmi arzenálja.”¹⁰ Hasonló következtetésre jut Veronica Hollinger is, a poszthumanizmus és a cyberpunk szakavatott ismerője: „a cyberpunkként számon tartott szövegek egyszerre ünneplő és aggódó érdeklődést fejeznek ki az újfajta technológia iránt, valamint ezek azonnali – azaz közvetlen [unmediated] – hatásait illetően az emberi létre; oly mértékben, hogy gyakran magát a 'valóságot' is megkérdőjelezi.”¹¹ Onnantól, hogy a cyberpunk ember- és földközeli tematizálja ezt a paradoxont, és behoz olyan elemeket, mint a test túllépése, a halál kiiktatása, a szimulákrum világok egymásra helyezése, a személyiség lezártágának felszámolása, óhatatlanul beránt minket egy posztmodern világszemléletbe, melynek elmosódó határai mentén ez az onto-tech paradoxon életre kel.

A Transmetropolitan világa is olyan cyberpunk, poszthumán világ, amelyben az ember „zárt”, preskriptív paradigmája meghaladottá vált, és a poszthumán felfogás értelmében mindenkinek jogában áll szabadon megalkotnia magát.

Warren Ellis és Darrick Robertson: Transmetropolitan

„Mi lenne, ha minden utcát
nyolc, nyolcvan, nyolcszáz
különböző kultúrára, sebesség-
re, fényre hasíthatnál egy esz-
méletlen taxi út alatt?”¹²

Warren Ellis

A *Transmetropolitan* képregény 1997-től 2002-ig jelent meg havi gyakorisággal először a DC szárnyai alatt, először a *Helix* (#1-7) majd a *Vertigo* (#8-60) gondozásában. Alkotói Warren Ellis (író), Darick Robertson (rajzoló), további közreműködők Rodney Ramos (kontúrok), Nathan Eyring (színezés). Ezt később kiadták tizskötetes graphic novelként, melyhez két különszám is társult, az *I Hate It Here* és a *Filth of the City*.

A 23. századi disztópikus jövőben Spider Jerusalem gonzó újságírót követjük nyomon. Spider tudósításaiban felfedi a poszthumán metropolisz szennyes sztorijait, aktív szerepet vállal több konfliktusban mialatt tudósít, és kompromisszummentes, durván őszinte stílusában részletesen elénk tárja, ahogy hősként/antihősként átgázol a jövőn, és a jövő átgázol az emberen. Mégis, minden fertő mélyén valahol ott lapul az izgalmas, végemberi lét gyönyöre: az érzékszerveinket túltöltő, élő, pulzáló, őrjöngő élet.

A tanulmányban az első tizenöt szám tartalmából válogatva adok bevezetést a *Transmetropolitan* poszthumán tematikáiba.¹³

Nézőpont

„Már rég megtanultam, hogy a valóság sokkal furcsább, mint bárkinek a képzelete.”¹⁴

Hunter S. Thompson

Ellis vállaltan Hunter S. Thompsonról formázta Spider Jerusalem karakterét. Arról a Hunter S. Thompsonról, aki fiatalkorában belevetette magát a beat mozgalom hedonista világába, a *Times*-nak dolgozott mindeneként, és képes volt többször is legépelni F. S. Fitzgerald *A nagy Gatsby*-jét és Hemingway-től a *Búcsú a fegyverektől*-t, hogy átélje, átérezze

12 ELLIS, Warren, *Subway = Transmetropolitan*, Issue #1, 26.
<http://www.hellocomic.com/transmetropolitan/c1/p1>

13 Minden itt fellelhető fordítás saját fordítás. A 15 szám megegyezik az első két graphic novel kötet tartalmával, kiegészítve az egyes számokban található, online hozzáférhető extrákkal. Az első kötet ingyenesen olvasható online a Hello Comic oldalán.

<http://www.hellocomic.com/transmetropolitan/c1/p1>

Volume I. “Back on the Street”

Issue #1: The Summer of the Year (1997.09.01), 1-29.

Issue #2: Down the Dip (1997.10.01), 30-51.

Issue #3: Up On the Roof (1997.11.01), 52-72.

Volume II. “Lust for Life”

Issue #4: On the Stump (1997.12.01), 1-25.

Issue #5: What Spider Watches on TV (1998.01.01), 26-47.

Issue #6: God Riding Shotgun (1998.02.01), 48-71.

Issue #7: Boyfriend is a Virus (1998.03.01), 72-92.

Issue #8: Another Cold Morning (1998.04.01), 92-114.

Issue #9: Wild in the Country (1998.05.01), 115-137.

Issue #10: Freeze Me with Your Kiss I. (1998.06.01), 138-159.

Issue #11: Freeze Me with Your Kiss II. (1998.07.01), 160-181.

Issue #12: Freeze Me with Your Kiss III. (1998.08.01), 182-203.

14 „I learned a long time ago that reality was much weirder than anyone’s imagination.” Hunter S. Thompson
<http://www.brainyquote.com/quotes/quotes/h/huntersther588279.html>

15 Ellis, uo.

16 Ellis, uo.

a stílusukat. Megírta a *Rumnapló* című regényét, majd megjelent a *Hell's Angels: A vad rege az Angyalokról* c. könyve, amely feldolgozta a hírhedt motoros bandával töltött egy évét. Az aspeni seriffválasztáson használta először védjegyét, a gonzó öklöt, és első gonzó cikkét a Kentucky Derbyről írta (*The Kentucky Derby Is Decadent and Depraved*, 1970), amivel az ellenkultúra ikonjává vált. *Őrült utazás az Amerikai Álom fellegvárában* (*Fear and Loathing in Las Vegas: A Savage Journey to the Heart of the American Dream*) című könyvéből (és az erről készült filmből) beleláthatunk, ki is volt Thompson: egy politizáló, nagyszájú, kezelhetetlen alak, aki egy életen át küzdött az alkoholizmussal, drogfüggőséggel és depresszióval. Mégis vállalta, hogy a fajsúlyos sztorik mélyére merül, és ha térdig gázol is a mocskokban, de olyasmit hoz vissza onnan, amiről bizonyon meri állítani: igazság. Ennek az új újságírásnak adta a gonzó nevet ('fényes ösvény'), melyet a kísérletezés, a radikális szubjektivitás és szókimondás jellemez.

Ellis még számos más újságíróat említ, akik inspirálták őt: H. L. Mencken, Tom Wolfe, Chris Roberts, Bob Woodward, Jean Stein, George Plimpton, Nick Broomfield, kiknek tevékenységében a következő alapigazságot fedezte fel: „Egy elértéktelenedett valutával kereskednek, egy elemeiben relativizált fogalommal: az igazsággal. Az igazságot keresik a helyzetekben, bármely helyzetben, és könyörtelen intellektussal ássák azt elő. És mi figyelmen kívül hagyjuk őket, úgy teszünk, mintha élhetnénk igazság nélkül. Túlélhetünk, persze. De nem élhetünk nélküle.”¹⁵

Spider Jerusalem egy megkeseredett újságíró. Egy férfi, akinek megveszekedett rossz természete van, de gátlástalanságát és jó szímatát annak szolgálatába állítja, hogy piszok jó cikkeket és tudósításokat írjon, mert identitásának központja az, hogy újságíró. Ezzel azonosul, enélkül senki. Személyiségének hasadtságát az okozza, hogy a kemény külső ellenére Spider egy instabil személyiség: idealista és cinikus, aki utálja az embereket, de szereti az emberiséget. Aki gyűlöli a szagörvényt, a médiacunamit, a vallásvásárokat, de lelkesedik a Városért és a városi létért. És ami a legfontosabb: kötelességének érzi, hogy messiásként üvöltse a városlakók képébe saját romlottságukat, még akkor is, ha az ebből visszacsapó imádat és gyűlölet felőrli a szétkopotott idegrendszerét, és depresszióba taszítja őt. Nem véletlen, hogy rovatának címe: „*Utálok itt lenni*” (I Hate It Here).

A *Transmetropolitan*ban kibontakozó egyszerű narratíva (mint epizódok láncá összekapcsolva egy fókuszált láncná) keretes szerkezetű, abban az értelemben, hogy Spider Jerusalem leereszkedik a hegyekből, vissza a városba, hogy kiegyenlítse tartozását, és megírja a könyveket, amelyekre leszerződött, majd a végén ismét visszavonul hegyi otthonába, önkéntes száműzetésbe.

Ellis kijelenti (és Spider is a 42. számban kimondja, ha magunktól nem jöttünk volna rá), hogy „ennek a városnak nincs neve, nincsenek határai, és senki nem tudja, milyen évet írnak”.¹⁶ Mégis, a narrátortól

megkapjuk a szükséges koordinátákat, amely segít kontextusba helyezni a történetet. Mindig elegendő információt kapunk ahhoz, hogy kijelölődjön a diskurzus „itt és most”-ja, az egyes epizódokat és szövegegységeket összehangoljuk a szituációkkal és pozicionáljuk őket egymáshoz képest. Ez a homodiegetikus narrátor pedig nem más, mint Spider Jerusalem. Azonban nézőpontja, a történettel szemben kialakított attitűdje és tétélezett „olvasó” váltakozása egy komplex helyzetet teremt.

A vizuális tagolásnak köszönhetően egyértelműen kijelölődnek a történet és a szöveg szintjei.

A.) Képek: a valósághatásért felelős elemek. A panelekre bontott oldalakon megjelenő „illusztrációk” nem igazán illusztrációk. A képre-gény alkotási folyamatában először a szöveggönyv készül el, de ez a képalkotóval való szoros kollaborációban véglegesítődik. Ideális esetben a kép támogatja a szöveget és a szöveg a képet, de mindkét médiumnak elég kifejezőerővel kell bírnia ahhoz, hogy egyedül is megállja a helyét, és autonóm műalkotásként is értelmezhető legyen. Textus és kép együtt adják azt, ami történetként összeáll az olvasóban.

B.) Spider belső monológja: sárga alapú, egyenes szegélyű négyzetkockában megjelenő szövegrészek, melyekben Spider folyamatosan kommentálja a helyzeteket, közli, épp mi a helyzet, és ő ezzel milyen viszonyban áll. Máskor függő beszéd formájában idéz be plusz információkat más szereplőktől, így „szövegen kívüli” háttéreményekről is értesülhetünk. Ugyan Spider gondolatai és helyzetértelmező kommentárjai feltáruznak előttünk, tudatosítanunk kell magunkban azt, hogy a belső fokalizáció értelmében a szereplővel való együttlátás mindig csak korlátozott lehet, és még véletlenül sem szabad azzal áltatnunk magunkat, hogy bármiféle objektív valóból részesülünk.

C.) Dialógusok: a szövegbuborékokkal jórészt Spider beszélgetéseinek lehetünk tanúi. Ritkább esetben elhangzanak olyan dialógusok, melyeknél Spider nincs jelen, ezek módosítják a nézőpontot, általában azért, hogy megmutassák Spider motivációinak, önértelmezéseinek egy másik oldalát.

D.) Cikkek és tudósítások: Spider egész városbeli tartózkodásának célja, hogy megírja a könyveket, amikre leszerződött. Azonban addig is biztosítania kell megélhetését, és a Word alkalmazásában ír tárcákat, beszámolókat szabadon választott témáiból. Ezeket sárgás-zöl-des, hullámos szegélyű téglalapokban találjuk.

E.) Egyéb források: mind Darrick Robertson feliratai (utcatáblák, hirdetőfeliratok, falfirkák, márkajelzések stb.), mind a recés szövegbuborékokban feltűnő elhangzó tévés híradások hozzájárulnak a kontextus gazdagításához, a történet cizellálásához.

Ezek a képi és szöveges elemek konstruálják a *Transmetropolitan* színes világát.

17 ELLIS, Warren –
ROBERTSON, Darrick,
Lust for Life,
Transmetropolitan,
Vol II, Vertigo
Comics, 1998, 4.

18 Vol II, 4.

A Transient-lázadás

Egy poszthumán világot arról ismerni meg, hogy a test zárt paradigmája felszámolódtott, és elfogadott tényré válik az önkiteljesítés bármilyen módja. A *Transmetropolitan*ben a testmodifikációnak kiterjedt hagyománya van, mely az eszmék által vezérelt életmódoktól a divathóbortokon át a vallási meggyőződéséig jelen van. Ennek megvalósításának egyik módja a „temping”, azaz az átmeneti morfo-genetikus modul

(temporary morpo-genetic plug-ins) beültetése, amely lehetővé teszi az átmeneti fajváltoztatást.

Erről maga Spider számol be egy cikkében. „Tegnap, itt a Város kel-lős-közepén, láttam egy farkast átalakulni egy orosz ex-tornásszá, majd átnyújtotta egy hatalmas férfinak a névjegykártyáját, amin az állt: „az Ön személyi transzhumán testőr ribanca! *Sterilizált belsőszervek! Minden hitelkártyát elfogadok!* A férfi harci rákokat viselt az arcán, és hetvenöt komodói sárkányon járt lábak helyett. És szexelni kezdtek. Pont előttem. Hat komodói sárkány pedig napalmot köpött az új cipőmre.”¹⁷

A jelenség radikalitása és anarchizálódása számos szöveghelyen túllép az „egzotikum” kategóriáján, és társadalmi elégedetlenséget szül. Spider ezt így értékeli: „szóval miért kell nekem eltűnnöm ezt a mocskos szart a saját küszöbömön? Hogy a szép, új lakásom bűzölög a nedves szőrtől és izzó sárkányköpöttől, sőt, szerintem az egyik rák párosodott a lábtörölmmel. Egyfolytában átkozódik rám erős mexikói akcentussal. Talán le is kell lövetnem. Ha szeretnétek engem, még ma megölnétek magatokat.”¹⁸

A felháborodott cikkből kitűnik, hogy itt már nyoma sincs a mitikus világképben még jelenlévő hübrisznek. Nem tekintik természetellenes bűnnek a testmodifikációt, melyért megtorlás járna. Egyszerűen annyi az elvárás, hogy csináljon mindenki, amit akar, de ne zavarja köreimet (avagy csinálja otthon, a négy fal között).

A *Transmetropolitan* első három számában a Transient-lázadás történetét ismerhetjük meg. A *transient* jelentése 'átmeneti', főnévi alakban *transience*, azaz 'átmenet'. A transient közösség tagjai egy sajátos metamorfózison mennek át: emberi DNS-üket földönkívüli DNS-el keresztezik – véglegesen. Ez példánélküli eljárás, méghozzá két okból. Először is, mert úrlényektől vásárolt DNS-ről van szó, azaz ez már túl van a farkasok és komodói sárkányok világán, túl minden

földin és emberin. Másrészt nem megszakítható, visszacsinálható – sőt még csak nem is tesztelt. Maga az egész közösség egy kísérleti csoport, akik vállalták, hogy megjárják a metamorfózis kálváriáját. Azonban itt kettős ellenállásba ütköztek: az emberek elutasításába és a megváltozott igényeik figyelmen kívül hagyásába.

Fred Christ, az ex-zenekari menedzserből messiássá avanzsált kóklér vállalja vezetésüket, hogy megküzdjenek a tolerancia kettős gátjával. Spidernek adott interjújában Christ elmagyarázza, miért kell erőszakosabb eszközökhöz nyúlnia a Transient-mozgalomnak. „A Transcience arról a jogodról szól, hogy megváltoztathasd a fajodat. Azzal, hogy megváltozik a fajod, átalakul a látásmódod, és megváltoznak a szükségleteid. A pofonegyszerű tény az, hogy a Városi Központot egyáltalán nem érdeklik a szükségleteink.”¹⁹

Távoli példa ugyan, de a transzneműek is hasonló problémákkal küzdenek jelenünkben, mint a „transzfajúak” a jövőben. Ugyanis megváltozott biológiai nemüket és az ezzel járó társadalmi nem-váltást a társadalmi többség nem kívánja tolerálni, a közintézmények pedig nem biztosítják szükségleteiket. Gondoljunk csak a közintézményekbe került transzneműek és transzszexuálisok elhelyezésére (férfi vagy női szekció), hormonkezelésük megtagadására, és az őket érő vádakra, miszerint „természetellenesek” és „elfajzottak”. Spider is – aki ugyan általános szolidaritást vállal velük – „test-perverzeknek” és „divatáldozatoknak” nevezi őket, akik „csak nagy gyerekek, akik azt hitték, poén lenne egy idegen testben élni”.²⁰

Az, hogy ki minek titulálja a testmódosító műveletek széles skáláján levő teljesen különböző eseteket (divathóbort, örület, identitás-válság, énkép-helyreállítás stb.), az változó, de ami tényleg pejoratív kontextusba helyezi a Transient-eket, az épp cél nélküliségük. Egyetlen épkezláb érvt sem olvashatunk arról, miért jó ez. Spider felteszi a kérdést vezetőjüknek:

„Mik a valódi előnyei annak, hogy egy teljesen jó emberi testet véglegesen egy idegen testbe torzítottok?” Fred Christ válasza így hangzik: „Azt még mi is próbáljuk kitalálni. Az átalakulás nagyon lassú – nincs egy befejezett Transient sem az Angels 8-ban.”²¹ Majd más helyen: „mi szó szerint *testek között* létezőnk”.²² Ennek ellenére végtelen lehetőségek tárháza rejtőzik egy olyan metamorfózisban, mely két gondolkodó (sentient) faj kereszteződéséből adódik, arról nem is beszélve, hogy az adaptáció új módozatai is felmerülhetnek, melyek megnövelhetik egy faj túlélésének esélyeit.

A mozgalomnak két további skrupulusa van. Az egyik a DNS-készlet eredete. Az Old Vilniuson tíz éve létező idegen kolónia ugyanis elszegényedett, nyomorba került, és kétségbeesésükben saját DNS-készletük kiürítésével próbálták pénzhez jutni. Ez egy szimbolikus végkiürítése fajúk szentségének, mivel ez a legősibb és legjellemzőbb eredetiség, amit egy faj felmutathat. Ennek kontaminációja a „fajtisztaság” feladásával jár. Ez az érv azonban, mint azt korábban említettük, csak egy mesterséges koncepció, mely (mint más határ) meghaladható, átléphető.

19 ELLIS, Warren – ROBERTSON, Darrick, *Back on the Street, Transmetropolitan*, Vol I, Vertigo Comics, 1997, 25.

20 Vol I, 60.

21 Vol I, 38.

22 „We are literally *between bodies*.” Vol I, 37.

A másik probléma pedig a vezetőjükhöz kötődik. Tény, hogy a Transient-ek gyűlölt kisebbségi pozícióba kerültek, nem kapnak se munkát, sem tisztességes segílyt, nehezen jutnak számukra megfelelő élelemhez, és elszegényedésük folytán megindult területi szegregációjuk: visszaszorultak az Angels 8 nyomorzónájába. Így már csak komoly politikai erőfeszítések árán lehet olyan párbeszédet folytatni, mely a helyzet javítására irányulhatna. Fred Christ azonban egy egocentrikus, hataloméhes, korrupt vezető, igazi Hamis Proféta, aki ahelyett, hogy kivetné népét a nyomorból, barikádokat emel, fel-tüzeli a közösséget és felfegyverzi őket, mondván: így fogják kiharcolni maguknak a megérdemelt pozíciót a társadalomban. Egy hiteltelen vezető nem képviselhet nemes célt.

Látható, hogy egy kisebbség módszeres gettósítása zajlik le a Városban, mikor a Transient-ek elzárkóznak/beszorúlnak az Angels 8 kerületbe. A Városi Központ is egyre vehemensebben készül a Mozgalom móresre tanítására, míg Fred Christ alig várja, hogy forradalmat provokáljon. Az itt megvalósuló fiktív gettó hasonló módon működik, mint a 9-es Zóna úrlényei esetében (*District 9*, 2009, rendezte Neill Blomkamp), mely szintén fegyveres konfliktussá növi ki magát.

Ami a történet végét illeti, az rámutat a gonzó újságírás erejére. Mikor a zavargásokból vérontás lesz, Spider ott van a közepében, és egy sztriptízbár tetejéről élőben tudósít. Ennek hatására azonnal aktivizálódnak az emberjogi aktivisták, és nyomás alá helyezik a Városi Központot. A rendőri erőket visszahívják, a vérengzés véget ér. Spidert hazafelé megtámadják a rendőrök, és alaposan elverik, megfenyegetik, miszerint ha még egyszer belekőp a levesükbe, meg is fogják ölni. Mégis, ha ő ott nem teljesíti újságírói kötelességét, további emberéletek vesztek volna el a harcban.

Zárásul következzen néhány idézet Spider tudósításából a Transient-lázadásról.²³

Dzsungelritmus dübörög alattam; gumibotok kalapácsoló hangja a rohampajzsokon, rendőrhagyomány, amikor elfajulnak a dolgok az utcán.

Az Angels 8-ban vagyok, felette mindannak, amit kétségkívül úgy hívnak majd a „Transient-lázadás”. Végül is, a történelmet a nyertesek írják, és ha a zsaruk úgy akarják nevezni, hogy Transient-lázadás, akkor az úgy is lesz. Mert az egész placcot Transient vér borítja majd. És tudjátok, mi van? Ez nem az ő hibájuk. [...]

Ez erődemonstráció. Hogy merészeli bárki is megkérdőjelezni a Városi Központ autoritását? Hogy merészel egy csapat dilinyós önállóan gondolkodni? Szóval menjünk, és tiporjunk rá a gyerekekre, bolondokra és inkompetensekre, mert ettől duzzadnak majd a golyóink.

Látok egy együgyű, fegyvertelen Transient férfit félig letépett arccal, ahogy három zsaru gypálja. Az egyik a saját felálló farkát marcolássa.

Elnézést kérek. Ez túl erős megállapítás számotokra? Túlságosan is úgy hangzik, mint az igazság? Kapjátok be.

Ha bárki ebben a szaros városban akár két lyukas garast is adna az Igazságért, akkor mindez most nem történne meg. Nem látnék egy Transient nőt véres arccal, hasát szorongatva behúzódni egy pornóbolt küszöbére. Nem látnék rá egy egy halott sráca, aki alig lehetett tizenhárom, és most ott van bezsákolva egy rendőrautó tetején. Senki nem folytatna véres könnyeket a gáz spray-ktől vagy az idegránátoktól, amiket a zsaruk a Cranberryn dobálnak. Nem lennék körülvéve olyan emberekkel, akiknek itt kell élniük és dolgozniuk, könnyek közepette.

24 Vol I, 24.

25 Vol II, 79.

Élvezitek? Tetszik, ahogy részletesen leírom nektek mindazt a gusztustalan szart, ami azokkal az emberekkel történik, akik mellett talán épp a múlt héten sétáltatok el? Nagyszerű. Megérdemeltétek. A hallgatásotokkal.

Ziang Huai – a digitalizált fiú

„Mi vagyunk a letöltöttek; azt választottuk, hogy emberi tudatunkat atom méretű gépekké alakítsák.”²⁴

A *Boyfriend is a Virus* (*Vírus lett a pasim*) c. számban egy másik tipikus poszthumán tematikával találkozunk: a tudatfeltöltéssel (mely a krionika mellett a másik fontos reményforrás az élet meghosszabbítására). Channon Yarrow Spider asszisztense, aki szerelmes lesz Ziang Huaiba. Az érzelmileg eléggé egyoldalú kapcsolat akkor ér véget, amikor Ziang közli, hogy „letölti magát” (get downloaded). A szívfájdalomtól letaglózott Channonnak nehezebbre esik megértenie ezt a döntést, Spider nyújt neki támaszt ebben, mikor megkísérli megértetni vele a jelenség hátterét. „Az egész egy Hans Moravec nevezetű fickóval kezdődött. Ő alkotta meg a »letöltés« (downloading) kifejezést, és tette fel a kérdést, lehetnek-e az intelligens robotok olyanok, mint az emberek? Emberek lennének egyáltalán?”²⁵ Majd levezet egy gondolatmenetet, amelynek mentén a „posztbiológiai ember” eljutott addig a filozófiai válaszadásig, miszerint ha lehetséges az ember gépesítése (protézisek, mesterséges szervek stb.), s tudata megőrizhető, akkor tökéletlen fizikai teste felszámolható.

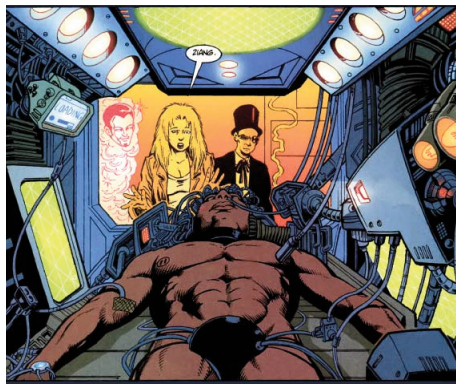
Ez az explicit utalás segít elhelyezni, honnan szerezte Warren Ellis inspirációit a digitalizált fiúhoz. Hans Moravec *Mind Children* (1989) majd *Robot, Mere Machines to Transcendent Mind* (1999) c. könyvei tették szélesebb körben ismertté a robotika, mesterséges intelligencia, tudatfeltöltés lehetőségét. 1989-es prognózisa szerint a tudatfeltöltés körülbelül 2030–2040-re megvalósulhat. Kezdetben „downloading”-nak majd „uploading”-nak hívta ezt a műveletet (Ellis '97-ben még az előbbit használta, annak elavulása miatt én az utóbbinál maradok). A hipotetikus eljárás lényege az, hogy nanotechnikai műszerekkel beszkenneklik az ember agyát, szimulációk segítségével összehangolják a biológiai és a számítógépes modelleket, és ha a feltöltés befejeződött, tetszőleges testhez csatlakozhatják a funkcionáló alanyt. Igen, a metamorfózis során az eredeti test meghal, de az elme szoftverként tovább él.

26 „Tudat” szócikk a Kislexikonban.
http://www.kislexikon.hu/tudat_a.html

27 Kenneth Hayworth: *Will You Upload Your Mind?*, 2014.
<https://www.youtube.com/watch?v=Kuc3u4FNem8>

28 *Mesterséges popkult*, 42.

A tudatfeltöltésben hívók úgy vélik, hogy 1.) az agy a tudatnak anyagi szerve, a tudat pedig „az emberi agy olyan legmagasabb rendű működése, amelyet a külvilág határoz meg, s amely a külső valóság visszatükrözését valósítja meg”,²⁶ s a neurális hálózatok komplex szerveződéséből jön létre (e szerveződési mintázatok pedig reprodukálhatók vagy más formában is előállíthatók). 2.) A test-elme kettősség helyett az elme immaterialitását hangsúlyozzák, mely hasonlatos például az adatfájlok vagy egyéb komputer szoftverek létmódjához.

Kenneth Hayworth, a Brain Preservation Foundation vezetője szerint²⁷ a tudatfeltöltés a leglogikusabb módja a személyiség konzerválásának. Érvelése szerint amint odáig jutunk, hogy megértjük az agyműködést, már tudni fogjuk azt is, hogyan lehetne azt megépíteni vagy valamilyen más formába transzformálni. Hogy ez egy szá-

mítógép, robot vagy „gazdatest” lesz-e, még nem tudni, ahogyan azt sem, hogy egy „testetlen” egyednek szüksége lesz-e háromdimenziós test-szimulációra, vagy épp a tudata képes lesz-e így egyesülni, feloldódni egyéb entitásokkal. Hipotetikus kérdések hipotetikus válaszokkal.

„A cyberpunk irodalomban az emlékezet kódolható digitális információ: tárolható, másolható, letölthető”, fogalmazza meg Sánta Szilárd.²⁸ Nos, a *Boyfriend is a Virus* megadja a maga válaszát ezekre a kérdésekre. A Gaian Bias szekta tagjai testüket egy biológiailag nem pusztuló gépezetbe transzformálják, és hitük szerint mindenki egy. A rituális feltöltés során az embert beszkenneklik, és korábbi testének energiáit felhasználva „fogletté” válik, milliárdnyi apró géppé, amely képes a körülötte keringő részecskékből manifesztálódni tetszőleges alakban, s bármit létre tud hozni, amit csak szeretne. Ezt a képességet Tico Cortez (Spider barátja, és szintén feltöltött elme) a Makerhez hasonlítja, a *Transmetropolitan* házi automatájához, mely szinte „a semmiből terem” otthonunkban bármit, hasonlatosan a Star Trekből ismert replikátorokhoz. A „fogletek” szabadon mozognak és képesek olyan szinteken egyesülni más „fogletekkel”, ahogy emberi testbe zárva ez képtelenség lenne. Mikor Alix Rübsaam William Gibson *Neurománc* és Pat Cadigan *Synners* című regényeit elemzi, hasonló tematikára lel, mikor is emberek és mesterséges intelligenciák egyesülnek. Számára is az tűnik elő, hogy a fő demarkációs vonal, ami itt átlépésre kerül, az az Én és a Másik közti határ, ahol e két kategória az egyesülés pillanatában átalakul és/vagy felszámolódik.

Konfliktusként tételeződik a történetben, hogy Ziang „meghal-e”. A szerelmes Channon-nak nemcsak a visszautasítás fáj, hanem a

tudat, hogy örökre elveszti szerelmét, az ő értelmezésében „meghal”. Dühíti a tudat, hogy Ziang *meg akar halni*, míg a Gaian-Bias hívők elképzelése szerint ez épp a halál megszüntetése: maga a halhatatlanság, vagy ha úgy tetszik: újjászületés egy másféle létmódban. E poszthumán világban megváltozik „a halál egzisztenciális státusza – mint megjósolhatatlan és elkerülhetetlen – egy kiszámítható és választható eseménnyé.”²⁹ Ugyanez a váltás figyelhető meg a következő epizódban: Mary újjászületésekor.

Mary újjászületése

Az *Another Cold Morning* (Egy újabb hideg reggel) c. számban Spider Jerusalem Maryról tudósít, akire egy sikátorban talált rá. A hibernálásból ébredt és az örület határára sodródott nőt kísérti múltja és jelene, történetét kétségbeesetten próbálja megosztani másokkal, ám az utca népe számára ő csak egy újabb Újjászületett (Revival), aki képtelen megbirkózni helyzetével, integrálódni a társadalomba, és újabb értelmet találni életének. Mary tragédiájának bemutatásával Spider rámutat egy általános társadalmi probléma jelenlétére, melyet a társadalom nem kíván tudatosítani, sem megoldást találni a kezelésére. „Ma este a *Magányos városban*: folytatódik az Újjászületettek ügye. Városunk lassú időutazói, akiket a kronika visszahozott egy jövőbe, amelyet képtelenek megérteni. Tudunk-e nekik segíteni, amikor az első pillantás az ablakon át menthetetlenül elmebajba kergeti őket? *Kellene* segítenünk rajtuk?”³⁰ Így szól a képregény egy korábbi szakaszán a tévés híradás, mintegy a háttérben, beleeszve a zajba és más hírekbe, mégis előreulván a későbbi történetre.

Itt két dologra szeretnék rámutatni: az egyik az *élet mint döntés*, és ennek *következményei*.

A transzhumanisták számára egyértelmű, hogy ha mód nyílik az emberi élet meghosszabbítására vagy kiteljesítésére, akkor azt meg kell ragadni. A *Transzhumanista Deklarátum* első pontja így szól: „a jövőben a technológia radikálisan megváltoztatja az emberiséget. Előre

29 Ossiias, Matt, *The Anxiety of Techno-utopia: Accelerationism, posthumanism, transhumanism, and the 'frightening stillness' of life at its limits*, 6. Letölthető az Academia.edu-n: <https://newschool.academia.edu/MattOssiias>

30 Vol II, 24.

31 *The Transhumanist Declaration*. Angolul a UK Transhumanist Association honlapján:
<http://www.uktranshumanistassociation.org/declaration.shtml>
Magyarul:
<http://www.transhumanism.org/index.php/WTA/more/180/>

32
<http://www.alcor.org/>

33 Vol II, 96.

34 Vol II, 97.

látjuk az emberi állapot átalakításának lehetőségét, beleértve az olyan paramétereket, mint az öregedés elkerülhetetlensége, az emberi és mesterséges intelligencia korlátai, a kéretlen lelki beállítottság, a szenvedés, valamint kényszerű Földhöz kötöttségünk.”³¹ Nyilvánvaló, hogy az ilyen természetű beavatkozásoknak mindig lesz piaca. Nézzük meg részleteiben Mary történetét, mielőtt értékeljük következményeit.

A kryptonika a kriogenika tudományának egy ága, ahol is alacsony hőmérsékleten lefagyasztják, hibernálják az élő testet (legyen ez emberé vagy állaté), hogy a jelenleg gyógyíthatatlan kórral küzdő testet megőrizték a jövő számára, annak reményében, hogy később lehetővé válik e betegségek kezelése.

Robert Ettinger 1962-ben publikálta *The Prospect of Immortality (A halhatatlanság kilátása)* című könyvét, amelyben bemutatta a kriónikus „felfüggesztés” gondolatát. Alacsony hőmérsékleten a kémiai aktivitás lelassul, megszűnik, így elvileg a folyékony nitrogénben „tartósított” testek megőrizhetők, és potenciálisan újraéleszthetők. Az egyik legjelentősebb nehézség e téren a fagyasztással járó szövetroncsolódás. Ennek kiküszöbölésére fejlesztették ki a krioprotektáns anyagokat és a vitrifikációs eljárást. Míg a kriokonzerválás már bevált módszer petesejtek, embriók és spermiumok megőrzésére, teljes és sikeres emberi kioltvasztásra még nem került sor. Ennek ellenére a tudományág folyamatosan fejlődik, és különböző intézmények foglalkoznak/foglalkoztak ezzel, fel is lehet iratkozni szolgáltatásaikra. Ilyen például az 1972-ben alapított Alcor Life Extension Foundation. Honlapjukon a következő olvasható: „Hisszük, hogy az orvostudomány technológiái az elkövetkezendő évtizedekben többet fognak fejlődni, mint a korábbi évszázadokban, és lehetővé válik a károsodások molekuláris és sejtszinten való gyógyítása, és a teljes fizikai és mentális helyreállítható lesz.”³²

A *Transmetropolitan* fiktív világában Mary is jegyet váltott a jövőre, mikor hatvannégy évesen, több szívroham után leszerződött a Ryley Alapítvánnyal, és befizetett neurológiai felfüggesztésre. Élni akart, tapasztalni: „Mary tovább akarta figyelni a történelmet”.³³

Akárcsak az Alcor jelenlegi tudósai, a Ryley múltbéli szakemberei is hittek és reméltek. Erre a kétséges „reményre” lehet befizetni most is, és ez történt a Marynél is. „A Ryleynál az elfoglalt optimisták finoman eltávolították Mary fejét, beborították eléggé kezdetleges védőanyagokkal, és beledobták egy folyékony nitrogénnel teli acélvödörbe, mintha érmét dobnának egy kívánságtűtbe.”³⁴

Körülbelül két évszázad telt el, mikor elérkezett Mary felélesztésének ideje, és elkezdődött a felélesztés folyamata. Ennek részletes bemutatását elvileg Marytól tudjuk meg, ám mi csak Spider cikkével találkozunk. Saját nyomozása (vagy kreatív kútfője) folytán ez számos olyan részletet is tartalmaz, melynél egyikük sem lehetett jelen, így eldönthetetlen kérdés marad, hogy a beszámoló mennyiben „hiteles”, és mennyiben egy társadalomkritikai cikk poétikus költése. A kritikai vonulat jelenléte evidens, mikor Spider a következőképp fogalmaz: „kiszáritották a folyékony nitrogént, miközben karórájukra

pislogtak, és belerakták Mary fejét egy védőmezőbe, mielőtt lero-
hantak az afrikaiba ebédelni. Teletömve matokéval, visszatértek,
hogy megállapítsák, Mary az volt, amit az ősi felfüggesztési szerző-
dés állított róla. Úgyhogy nekiálltak egy olyan testet növeszteni
Marynek, amit a szerződés szerint kért.”³⁵

A kezdetleges fagyasztási technológia miatt először a fagykárt
kellett elhárítaniuk, melyet nanobotokkal végeztek el. „Robotok
többezres regimentje, mindegyik csak molekula méretű, csatlakozott
rá Mary agyára. Ebben a mérettartományban nem probléma úgy
mozgatni az atomokat, mint az építőkockákat, hogy összerakhassák
azt, amire szükség van, abból, ami adott. Felderítők vadászták le
Mary agyának sejtszintű információs struktúráit, aztán előreküldték a
gyalogosokat, hogy sejtről sejtre tapasszák össze Mary agyát.”³⁶

A 100 nanométernél kisebb léptéken való anyagmanipulálás és
eszközkészítés lehetősége új dimenziókat nyitott a technológiai evo-
lúcióban – és népszerű tematikává vált a tudományos fantasztikus
irodalomban is. Bert Gordijn három koncepciót nevez meg a nano-
technológiai irodalmi reprezentálására: 1.) minden technológia,
amely kisebb a mikrotechnológiánál, az a nano kategóriába tartozik.
2.) anyagok programozása vagy manipulálása molekuláris szintű pre-
cíziónal és háromdimenziós tárgyak miniatürizálása tetszőleges
méretre, 3.) nanotechnológia, mint tudományág, amelynek legalább
egy aktív, alkotó tényezője kisebb 100 nanométernél.³⁷ A nanotech-
nológiában a legismertebb név Eric Drexleré (becenevén Mr. Nano-
technológia), aki 1981-ben *Molecular Engineering: An Approach to
the Development of General Capabilities for Molecular Manipulation*
címmel megírta az első tudományos cikket a témában. Korai kutató-
saiban egy forradalmi technika vízióját taglalja: „apró összeszerelő
gépek [amelyek] sejtről sejtre képesek lesznek átépíteni a testün-
ket”.³⁸ Ezek az önreplikáló, multifunkciós minimasinák, a „nanobo-
tok” benépesítik a kortárs sci-fiknek egy jórészét, és a *Transmetro-
politan*ben is kulcsfontosságúvá válnak, mikor Mary megkonstruálá-
sára kerül a sor.

Mary számára egy huszonöt éves testet építettek, melyet össze-
kötöttek a helyreállított memóriával, és utána orvosi értelemben
készen állt „második életére”. És Mary felébredt. Újjászületése nem
volt se szép, se dicsőséges. Spider véleménye impliciten is kitűnik a
szóhasználatából, a kiemelt részletekből. „Felébredt egy mocskos,
ablaktalan helyiségben, egyedül és nedvesen, körme alatt sár és
piszok, teste feszült rajta, mint az egy számmal kisebb kesztyű. Mary
enyhén sokkos állapotba került, mire a tanácsadó előkerült tíz perccel
később. [...] Odaadta neki az Újjászületetteknek járó fürdőköpenyt,
és csöndesen fellélegzett, hogy ezúttal ki is mosták.”³⁹ Miután Mary
első kérdése az volt, hogy mi történt a férjével (aki pár évvel neje
lefagyasztása után elhunyt), a tanácsadónak elment a kedve attól,
hogy a traumatikus állapotban levő Maryt szexrabszolgaként használ-
ja. A rutin eljárás folytatódik: rövid tájékoztatás után az Újjászületett
személyt átszállítják a szálláshelyre, ahol kap egy ágyat és adomány-

35 Vol II, 99.

36 Vol II, 100–101.

37 GORDIJN, Bert,
*Nanoethics: From
Utopian Dreams and
Apocalyptic
Nightmares towards
a more Balanced
View, Science and
Engineering Ethics*,
11. szám, 2005,
522.

38 *Mesterséges
popkult*, 89.

39 Vol II, 103.

ruhákat. Innentől kezdve az Újjászületett magára van utalva, s azt kezdhet magával, amit csak akar. Spider cikkének konklúziója a következő: „[Mary] nem kellett itt senkinek. Kényszerű kötelességből támasztották fel. Egy olyan jövő nyakára lőcsölték, aminek már megvoltak a saját problémái egy olyan múlt miatt, ami nem törődött semmivel.⁴⁰”

Mary tragédiája tehát tudományos fantasztikus keretek között mutatja be az emberi élet deszakralizálódását. Ebben a világban pusztán azért, mert valaki él, vagy nagy nehézségek árán túlél, nem jár plecsni. Egy gyilkosság vagy baleset se megy újdonságszámba a *Transmetropolitan* kriminalizált világában. A társadalmi felelősségvállalás egész más szinten valósul meg, ahogy a gondoskodó állam fantazmagóriája is a múlté. Aminek itt tanúi lehetünk, az az, hogy Mary hozott egy döntést: még többet akart élni. Testet és időt vásárolt magának. Amire leszerződött, teljesítésre került. De utána nincs se állam, se egyház, se más szervezet, mely törődne mentális egészségével vagy azzal, hogy Mary új szociális kötelékbe helyezkedjen. A második életüket kezdők számára nincs védőháló. Egy gyermekért felelős családja, egy második gyermekkorát élő felnőtt család, barátok, ismerősök nélkül kívülről marad. Nincs csapatmunka, se tervezés, se szolidaritás. Mindez egy olyan világban történik, amit Mary nem ért, és ahol a legkisebb jóindulat vagy érdeklődés sincs irányában. Identitása nem köti a jelenhez, neki nincsenek kortársai. Ő a múltnak egy zárványa, melynek itt már nincs piaci értéke. Esete meggyezik a mindenkorai társadalmi peremre szorult hátrányos helyzetűekével. Hálátlan pozíójukban kivettetnek a társadalmi lét szövetéből, mert több energiába kerülne reintegrálni őket, mint amennyi „hasznot” termelni tudnának.

Felhasznált irodalom

- CLARK, Andy, *Natural-Born Cyborgs: Minds, Technologies and the Future of Human Intelligence*, Oxford University Press, 2003.
- ELLIS, Warren – ROBERTSON, Darrick, *Back on the Street, Transmetropolitan*, Vol I, Vertigo Comics, 1997.
- ELLIS, Warren – ROBERTSON, Darrick, *Lust for Life, Transmetropolitan*, Vol II, Vertigo Comics, 1998.
- GIBSON, William, *Burning Chrome*, Ace Books, 1986.
- Idegen univerzumok: Tanulmányok a fantasztikus irodalomról, a science fictionról és a cyberpunkról*, szerk. H. NAGY Péter, Dunaszerdahely, Liliium Aurum, 2007.
- Mirrorshades: The Cyberpunk Anthology*, szerk. STERLING, Bruce, Ace Books, New York, 1988.
- GIBSON, William, *Izzó króm*, Valhalla Páholy, Bp., 1997.
- SÁNTA Szilárd, *Mesterséges popkult: Bevezetés a kortárs sci-fi olvasásába*, Dunaszerdahely, Liliium Aurum, 2012.
- The Cyborg Handbook*, HABLES GRAY, Chris szerk, Routledge, 1995.

Internetes szakirodalom (Utolsó megtekintés: 2016. 02. 14.)

- FÜZI Gabriella – TÖRÖK Ervin, *Bevezetés az epikai szövegek és a narratív film elemzésébe*, Szeged, 2006. Gépeskönyvként elérhető:
[http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Magyar/58F%fczi/Vizu%e1lis%20%e9s%20irodalmi%20narr%e1ci%f3%20\(E\)/tankonyv/tartalom.html](http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Magyar/58F%fczi/Vizu%e1lis%20%e9s%20irodalmi%20narr%e1ci%f3%20(E)/tankonyv/tartalom.html)
- BETHKE, Bruce *Cyberpunk* c. novellájához írt előszava az Infinity Plus honlapján:
<http://www.infinityplus.co.uk/stories/cpunk.htm>
- BRAWYN, Gareth, *Description of the Cyberpunk Worldview*, MONDO 2000 konferencia. Összefoglalója elérhető a Cyberpunk Project oldalán:
<http://project.cyberpunk.ru/idb/worldview.html>
- ELLIS, Warren, *Subway = Transmetropolitan*, Issue #1, 26.
<http://www.hellocomic.com/transmetropolitan/c1/p1>
- GIBSON, William, *Burning Chrome*, HarperCollins e-books.
<http://www.harpercollins.com/9780060539825/burning-chrome>
- GORDIJN, Bert, *Nanoethics: From Utopian Dreams and Apocalyptic Nightmares towards a more Balanced View*, Science and Engineering Ethics, 11. szám, 2005, 521-533.
- LAGRANDEUR, Kevin, *What is the Difference between Posthumanism and Transhumanism?*, Ethical Technology, az Institute for Ethics and Emerging Technologies honlapján, 2014. júl. 28.
<http://ieet.org/index.php/IEET/more/lagrandeur20140729>
- OSSIAS Matt, *The Anxiety of Techno-utopia: Accelerationism, posthumanism, transhumanism, and the 'frightening stillness' of life at its limits*. Letölthető az Academia.edu-n. <https://newschool.academia.edu/MattOssias>
- RÜBSAAM, Alix: *Frictions in the Posthuman: Putting Posthumanism into Practice in Science Fiction*. Letölthető az Academia.edu honlapjáról. <https://amsterdam.academia.edu/AlixR%C3%BCbsaam>
- SCOTT, Kristi, *Transhumanism vs. /and Posthumanism*, Ethical Technology, 2011. júl. 14, az Institute for Ethics and Emerging Technologies honlapján. <http://ieet.org/index.php/IEET/more/scott20110714>

Egyéb internetes hivatkozások (Utolsó megtekintés: 2016. 02. 14.)

- A spekulatív fikció definíciója az SFMAG honlapjáról: <http://sfmag.hu/impreszum/>
- Az Alcor Life Extension Foundation honlapja: <http://www.alcor.org/>
- Kenneth Hayworth: *Will You Upload Your Mind?* (videó), 2014.
<https://www.youtube.com/watch?v=Kuc3u4FNem8>
- Hunter S. Thompson a BrainyQuotes oldalán:
<http://www.brainyquote.com/quotes/quotes/h/huntersth588279.html>
- The Transhumanist Declaration*. Angolul a UK Transhumanist Association honlapján: <http://www.uktranshumanistassociation.org/declaration.shtml> Magyarul: <http://www.transhumanism.org/index.php/WTA/more/180/>
- „Tudat” szócikk a Kislexikonban. http://www.kislexikon.hu/tudat_a.html
- The Cyberpunk Project / Information Database*: <http://project.cyberpunk.ru/idb/timeline.html>

BAKA L. PATRIK

A magyar steampunk hajnala II. – Alternatív gőzerő és Mars-világ¹

W. Hamilton Green (Galántai Zoltán): Mars 1910

1 A tanulmány első része az előző Opus-számban jelent meg, s az elemzett Galántai-regény alternatív világépítésére, az ott kibontakozó államéletrajzokra és a steampunk diszkriminációhoz fűződő viszonyára koncentrált, az irányzat műfajközi viszonyhálójára és sajátosságaira is kitérve. Az alábbiakban a regényvilág-feltárás folytatódik.

2 W. Hamilton GREEN, *Mars 1910*, Valhalla Páholy, Budapest, 1997. Az alábbiakban minden eltérő tördelésű szövegrész, s a zárójelben közölt oldalszámok is erre a kiadásra vonatkoznak.

„Mindmáig biztosra veszik, hogy egyszer majd visszatérnek a csillagistenek...”

(Francisco Wisner missziós atya feljegyzése a guaráni indiánok hiedelmeiről, 1892; W. Hamilton Green: *Mars 1910*)

Világépítés II. – Technológiatörténet

A gőzvandál regények napjaink technológiáját idéző – csak épp gőzhajtású – masinériáinak létrehozását ezekben a művekben jellemzően egy korai technológiai áttörés teszi lehetővé. Megtörténhet viszont, hogy e töréspont a regényben nem kerül felfejtésre – mondhatnánk, az ok és okozat párosából csak ez utóbbi válik ismertté. S ugyanez érvényes lehet a tágabb kategóriát jelölő allohistorikus regények esetében is. A *Mars 1910*² éppúgy magán viseli a zsáner és a szubzsáner jegyeit, csak épp mindkettő viszonylatában hiányzik az ok, a történelmi töréspont – pusztán az okozat ismert. Annak ellenére, hogy a regény fel-felvillant különleges technikai vívmányokat, egyetlen szakaszán sem esik szó arról, hogy mi is generálta azt a fejlődéssorozatot, aminek végeredményeként a huszadik század hajnalán nem pusztán zeppelinek lepik el az eget – s az utcákat gőzhajtású American Underslung, Dixi U/35-ös automobilon és Laurin & Klement teherautók, a vasúthálózatot pedig Pacific-gőzmozdonyok –, de a rabszolgakereskedelemből meggazdagodott Knut Hanussen örököse, Bob Ha(nu)ssen rejtőzködő tudósként önerőből is képes legyen egy úrhajó megépítésére! Itt azonban már a párhuzamos univerzumok közti (energia)átjárás is közrejátszik, úgyhogy előbb bemutatunk néhányat Green enélkül is működő steampunk gépezeteiből.

A *Mars 1910* univerzuma úgy szövi bele a történetbe a gőzvandál technológiát, hogy közben megannyi olyan találmányt is felvonultat, amelyek ténylegesen jellemezték a kései-viktoriánus... azaz wilhelmi kort. Ezek sora a 65-ös Bergmann-Bayard öntöltő pisztolytól kezdve a szikratávíron át az előző bekezdésben felsorakoztatott – általában pontos típusnévvel jelzett – közlekedési járművekig terjed. A marsiak kvázi túlpörgött technológiája itt nem téma – azok jelenléte nem a gőzpunk vonalat erősíti, a Culebra viszont már igen:

Ezek a különleges terepjárók, népszerű nevükön a „kígyóvonatok”, a bennük fekvő katonákkal alig egy lábnyra magasodtak a talaj fölé, és nem voltak sokkal szélesebbek sem. Képesek voltak viszont hetvenöt-nyolcvan fokos emelkedőn is felkapaszkodni, és a vezető szükség esetén periszkópon keresztül figyelhette az utat, miközben a kisméretű zongoraklavíriájára emlékeztető billentyűket, a kormányberendezést kezelte. / Hosszú évekig tartott, míg valaki annyira megtanulta a Culebra irányítását, hogy valóban úgy tudott vele siklani a legzordabb terepviszonyok között is, mint névadója, a kígyó. (169–170.)

Green gőzvandál-kígyója tipikus példája az irányzat szerkezeteinek. A stampunk szerzői annak ellenére, hogy masinériáik épp az állati erőttől való eltávolodás eszközei, külsőségükben mégis előszeretettel teszik azokat hozzájuk hasonlatossá. A filmvilágból idekívánczó példa Dr. Loveless gőzhajtású tarantulája, amit a *Vadiúj Vadnyugatban* (*Wild Wild West*)³ láthattunk, s az utóbbi évek talán legnagyobb ifjúsági steampunk sikere, Scott Westerfeld *Leviatán*-trilógiája⁴ is rájátszik erre: nála főként a barkács oszmánok kölcsönöznek szívesen állati külsőt lépegetőiknek, legyen szó a szultáni hatalmat jelképező elefántokról, a farkuk végén golyószórót hordó skorpiókról vagy épp a bogártaxikról.

A német hadsereg hasonlóan extrém géptervezete az a speciális hójáró, amely mélyen a hótakaró alatt közlekedik, hó felhasználásával fúrva vajatokat magának (vö. 249–251.). A kieltelenségbe történő bezárás visszatérő mintázata a regénynek, legyen szó a hó vagy a tenger mélyéről, esetleg a világűr sötétjéről. Az elveszettségérzet, hiába próbál az ember különböző eszközökkel ellenállni a környezete megzabolázhatatlan hatalmának, végig belengi a művet.

A mi világunk által ismeretlen, de markáns green-i fegyverekként merülnek fel továbbá a tárcsere nélkül háromezer-hatszáz lövés leadására képes Sauer-John ikergépágyú (vö. 97.), s a két, egyenként ezerkétszáz lőerős Compund-gőzgép hajtotta tank-előd RAF-FW 25-ös univerzális teherszállító (vö. 142.), amelyek utat törtek Vilmos császár csapatainak – jórészt miattuk nem alakult ki „oclaát” állóháború a német–francia határon. Amint azt azonban a német titkosszolgálat kiderítette, a *Mars 1910* oszmánjai sem tétlenkedtek:

A törökök egyik Afyon melletti titkos magashegyi laboratóriumukban primitív és olcsón előállítható mesterséges élet létrehozásával kísérleteztek, mechanikus kapcsolók és fogaskerekek, jelfogók és ellenállások megfelelő összeillesztésével. [...] Törökország katonai jelentősége persze egyik napról a másikra megváltozna, ha egy egész ember nélküli hadsereget tudnának kiállítani – márpedig ez a fejlődés várható útja. (108–109.)

Az iménti szövegszakasz több irányba is kapukat nyit; kezdjük egy kétélűvel. Egyfelől egy korai mesterséges intelligencia (MI)⁵ létrehozásának kísérleteit pusztán „mechanikus kapcsolókkal, fogaskerekekkel és megfelelően összeillesztett ellenállásokkal” megragadni fájoan felületes megoldás, hisz azon túl, hogy újra felsorakoztatja a viktori-

3 *Vadiúj vadnyugat* (Rendező: Barry STONNENFELD, Gyártók: Peters Entertainment – Sonnenfeld Josephson Worldwide Entertainment – Todman, Simon, LeMasters Productions, USA, 1999.)

4 Scott WESTERFELD, *Leviatán*, ford. Kleinheincz Csilla, Ad Astra, Budapest, 2009.; Uő., *Behemót*, ford. Kleinheincz Csilla, Ad Astra, Budapest, 2010.; Uő., *Góliát*, ford. Kleinheincz Csilla, Ciceró, 2014.

5 A téma kapcsán lásd: SOPHI, *Mesterséges intelligencia: valóság és fikció*, Galaktika online, 2015. szeptember 7. = <http://galaktika.hu/mestersleges-intelligencia-valosag-es-fikcio/>

6 Érdekes (jövöbeni) párhuzamként említhető meg George Mann *Mechanikus Londonja*, amely krimibe hajló steampunk-ként éppúgy az MI létrehozásával játszik el, s kezeli azt központi problémaként, Galántainál részletesebben mászva bele az automaták mechnizmusának működésébe. Ehhez társul Mann körültekintése és kitérése arra nézvést, hogy milyen hatással lehet majd a mechanikus emberek bevezetése a munkaerőpiacra, hiszen az ipari forradalom gépesítése már így is számtalan ember munkáját vette el; mi történne, ha még a kétkezi munkától is elesnének? Lásd: George MANN, *Mechanikus London*, ford. Hudácskó Brigitta, Főnix Könyvműhely, [h. n.], 2012 – főként a *Kilencedik fejezet*: 72–83.

7 Darwin kulcsfigurája a korábban már hivatkozott *Leviatán*-trilógiának is, hiszen amíg ott az első világháborús központi hatalmak, a barkácsok tulajdonképpeni steampunk-hatalmakként vannak jelen, addig az Antant államai a biopunk jellegzetességeiből táplálkoznak: ők a génmódosítással operáló darwinisták, akik a hívő barkácsokhoz képest egyértelműen nyílt szellemiségűek. Westerfeld világában Darwin nem csak az evolúciós-elméletig jutott, de rájött arra is, miként kombinálja az egyes állatok „életfonalait”, tehát DNS-ét. Voltaképpen ez a fantasztikus áttörés a mű neuralgikus pontja.

8 „Akár a halálból is visszatérek, hogy teljesítsem a császár parancsait!” (178.)

9 „E szent esküvel Istenre fogadom, hogy feltétlen engedelmességgem ajánlom fel a Német Birodalom és nép Führerének, Adolf Hitlernek, a Wehrmacht főparancsnokának, és bátor katonaként készen állok arra, hogy ezen esküért bármikor kockára tegyem életemet.” – <https://www.youtube.com/watch?v=3G6EmDIA1k4>

10 A Fat Man kapcsán lásd: TARIÁN M. Tamás, 1945. július 16. – *Az első sikeres atomkísérlet végrehajtása*, Rubicon online = http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1945_julius_16_az_elso_sikeres_atom_kiserlet_vegrehajtasa/

11 Részletesebben lásd: *10 tény a kamikazékról*, Múlt-kor, 2013. február 6. = http://mult-kor.hu/20130206_10_teny_akamikazekrol

ánus kor technikai eszköztárának egy töredékét, semmi konkrétumot nem szolgáltat a dolog mikéntjéhez, s ez még akkor is igaz, ha Browne ügynök párossal alább megjegyzi, a muszlim tudósok vélhetően száz év alatt sem jutnak majd semmire.⁶ Másfelől tetszetős megoldás, hogy az alternatív világban éppúgy kimagaslóan jelentős Charles Darwin tanai-val leginkább szembeforduló hatalom vág neki ezeknek a kísérleteknek, hiszen ha a jövőben mégiscsak eredményesek lennének a kísérletek, úgy azok tovább hangsúlyoznák a teremtő ember mindenfelettségét. Galántai világában néhány török mozgalom már csak Darwin bizonyos műveinek olvasását is halálos bűnnek tekinti, hisz azok nincsenek összhangban a Koránnal, igaz, Olaszországban a katolikus fiatalok lőnek le nem egy biológiatanárt saját hitükre hivatkozva (vö. 93–94.).⁷ A tudósra a kötet számos pontján utalás esik, igaz, sokszor még az értelmiséginek mondható szereplők is sarkítva hivatkoznak rá. Van, aki a csillagisten-hívó indiákat nem tarja méltónak arra, hogy a majomtól származzanak (vö. 116.) – ez ugye a legtipikusabb félreértelmezés –, Darwin kötetbéli német munkatársa azonban azt a „felháborító” megállapítást teszi, hogy az indiók még a birodalom propagandája szerint legkiválóbbnak tartott germán fajnál is kimagaslóbb képességekkel bírnak (vö. 184–185.).

A Vilmos császár egyeduralma alatt terjeszkedő Nagy-Germánia a mi világunkbéli megfelelőjén túl néhány második világháborús nagyhatalom jellemzőit is magán viseli. Nem csak olyasmire gondolunk, hogy a Geheimpolizei (német; Titkosrendőrség) módszerei a Gestapóét idézik, vagy hogy a Vilmos császárra tett tiszti eskü⁸ a Wehrmacht Hitlerre tett esküjének radikálisabb változata⁹, de például a...

[T]öbb tonnás, tiszteletteljes csúfolódással kövér Fritznek nevezett bombái[k]. (29.)

...révén az amerikaiak legkegyetlenebb fegyverével, a „Kövér ember”-nek becézett, majd Nagaszakira ledobott atombombával mutatnak párhuzamot.¹⁰ Ugyancsak összecsengés tapasztalható a *Mars 1910* poroszainak „élő bombái” és a mi világunk császári Japánjának kamikaze-pilótái¹¹ között, kiknek működése tökéletesen egyeztethető, az előbbieknél pedig csak azért volt nagyobb esélyük a túlélésre, mert a regény idejében készenléti alakulatokként

funkcionáltak csupán; Green világában bár pattanásig feszült a helyzet az egyes impériumok közt, háború azonban (még) nincs (vö. 106–107.). A fentebb már emlegetett központi szereplő, Thomas Browne érdeme egy, az „élő bombákat” felváltani képes kvázi robotpilóta kifejlesztése, melynek segítségével emberi anyag nélkül is célba juttathatóakká válnának a teljes városok elpusztítására képes töltetekkel ellátott zeppelinek. Egy másik fontosabb karakter, Thomas Nashe a bűváruhák fejlesztésében jeleskedik: az alternatív világban olyan szintre fejleszti őket, hogy Hanussen végzetes úrutazásakor szkafanderekként funkcionálnak.

Ezeknek a bűváruháknak a tűrőképessége az abszolút nulla fokos vákuum hidegétől addig terjed, hogy a lángtengeren is keresztül lehetne sétálni bennük. Speciális termoelemek gondoskodnak az egyenletes hőmérsékletről, és hőálló kvarcüveg borítja a szemnyílásokat, ami persze fölösleges óvatosságnak tűnhet, ám szerintem jobb minden eshetőségre felkészülni. (135.)

Mint láthattuk, a *Mars 1910* világépítések W. Hamilton Green egyszerre használ olyan technológiákat, melyek a vonatkozó érában már „ideát” is használatosak voltak, de egyszerre operál olyanokkal is, amelyek jócskán meghaladták a mi 1910-es éveinket: ezek a gőzvandál-masínak. A szerző körületekintését dicséri, hogy e két típus közt nem tántog szakadék: Galántai rendre sorakoztat fel olyan fejlesztéseket, melyek a szóban forgó érában bár „ideát” még gyerekcipőben jártak, „odaát” már akár az általunk ma ismert formában voltak jelen. Ilyenek az alternatív világ Ciolkovszkijának – aki nem mellesleg az űrhajózás elméleti megalapozója volt nálunk (is)¹² – emberek szállítására is alkalmas méretű hadiröppentyűi-tervei (vö. 34.), vagy a számunkra ismeretlen Illich Carper elektromechanikai számítógépe, amely szikratávíró segítségével képes volt irányítani a vasútforgalmat (vö. 49.), esetleg a légkondicionáló, amely Dr. John Gorrie 1824-es kompressziós berendezésének, vagy a kifejezetten veszélyes 1902-es, a The Carrie Air Conditioning Company of America által piacra adott elektromos modellnek lehetett a továbbfejlesztése (vö. 52.),¹³ a legkülönlegesebb talán mégis a sivatagi járművek által használt, napenergiát begyűjtő fémtükrök sora (vö. 53.), a napkollektorok elődeié, mely utóbbiak „ideát” csak a 20. század derekán tűntek fel.¹⁴

A két legmeghökkenőbb találmányt – vagy találmánysorozatot – a végére hagytuk. Az egyik Bob Hassen Mars-imitációja labor-erődjében, amit a narrátor egy kvázi nyomásálló falakkal bíró üvegházként ecsetel, ahol gőzkompresszorok biztosítják a földinél kisebb sűrűségű atmoszférát; a légnyomás és a páratartalom is a marsi megfelelője. A „búra alatti” vegetáció éppúgy a vörös bolygóé (!): vörösesbarna zuzmók, üvegszerű bokrok, s még egy farkasra emlékeztető kreatúra is, amit egy Battle Creek-i biológus – vagy talán inkább génhacker? – teremtett, Darwin és Lowell leírásai alapján (vö. 147–149.).

– Ez a dög – mondta hangosan és tagoltan Hassen –, egészen olyan, amilyenné kétfélmillió év evolúciója tenné, ha egy, a miénkénél kisebb

12 Vö. DOMJÁN Károly, *Az űrrepülés hagyományos, és új formái, és az ezekkel kapcsolatos új technológiák*, Repüléstudományi Közlemények Különszám 2008. április 11., 2. = http://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2008_cikkek/Domjan_Karoly.pdf

13 Vö. *Klíma története*, Trendklíma online = <http://www.trendklíma.com/klima/klima-tortenete.html>

14 Vö. *A napenergia története*, Napkollektorok és napenergia = <http://www.kollektorok.hu/a-napenergia-a-napenergia-tortenete.html>

15 A cyberpunk technológiai szingularitáson alapuló jövőképe helyett a biopunké a szintetikus biológia és a felgyorsult biotechnológia mentén szerveződik. Amíg az előbbiben hackerek, addig az utóbbiban biohackerek tevékenykednek, akik a virtuális világok szoftverei helyett az élő szervezetek DNS-ét manipulálják, nem egy esetben mutánsokat hozva létre. A definíció eredetijét lásd: <http://www.wattpad.com/2435338-sf-sub-genre-definitions-biopunk>

16 Egy olyan esemény, amely a mi univerzumunkban lezajlottól eltér, s így, egy spekulatív dominóeffektus végeredményeként egy alternatív univerzumot generál. A kifejezés eredője: H. NAGY Péter, *Imaginárium IX. SF: A képzelet mesterei*, Opus, 2009/2., 17.

tömegű, sivatagos bolygón kellene élnie, ahol ráadásul ritkább az atmoszféra. Megnagyobbodott tüdő és sokkal gyorsabban verő szív; a nyakon látható bőrlebernyegek pedig alkalmasak arra, hogy közvetlenül a levegőből is kivonják az oxigént. A végtagjai hosszabbak és vékonyabbak a földi farkasénál... (148.)

A regény, emberi horizont felől mindössze itt ölt biopunk¹⁵ jelleget – a marsi farkas létrehozásának módja újfent a *Leviatán* darwinistáinak működését idézi. Noha az opus később igazolja, hogy a Marson valóban éltek hasonló lények, a „farkas” létrehozása mindenképp a fantasztikus vonal felé löki a regényt. De csak annyira, amennyire fantasztikus könyvek Lowell, Brenner, Schiaparelli és Flammarion „ideát” is ismert Mars-feltáró művei (vö. 150.). Ez utóbbiak egyébként – s számunkra talán ez a legfontosabb – lehetséges megfogalmazói a Galántai-regény rejtőzködő neuralgikus pontjának,¹⁶ hiszen a világ legmarkánsabb különbözősége épp az emlegetett négy „tudós” műveinek valóságossá tételéből adódik: a Marson valóban van élet és az emberét meghaladó fejlettségű kultúra, s egyben fenyegetés is a Földre nézvést, hiszen az előbbi bolygó már halott... az utóbbi viszont még nem.

A *Műfajok hálójában* címet viselő korábbi alfejezetünkben ecsetelt Hall-effektus által megtámogatott párhuzamos világok elméletével szembemegy a regény ama szerkezete, melyet a zseni Bob Hassen készített, s minek révén az 1910-es években lehetővé válik az úrutazás – ez a másik nagy találmány:

Látszólag magától mozog, de hát ez lehetetlen, mert sértené az energiamegmaradás tételét. [...] Ez a korong itt addig forog, amíg csak el nem kopik gyémántnál is keményebb ötvözetből készült tengelye, mert egy alapjában véve roppant egyszerű szerkezettel megcsapoltam egy ilyen, velünk párhuzamosan létező világ energiáját. [...] Arról beszélt, hogy az általa tervezett űrhajó ugyanezen az elven fog működni.[.] (210–213.) – Majd később: – Itt van ugyanis a Hassen-féle hajtómű, ami látszólag a semmiből nyeri az energiát, és mint ilyen, kézzel fogható bizonyítéka a párhuzamos világmindenségek létezésének. Márpedig, ha energia juthat át az egyik [u]niverzumból a másikba, akkor akár szilárd testek is átférközhetnek. [...] – Képzeld el, hogy egy páncélozott harcjármű megkapja a támadási parancsot, aztán eltűnik, hogy az út nagy részét egy párhuzamos világban tegye meg. [...] Aztán megjelenik az ellenséges harcállások mögött, és a kívüllónak úgy tűnik, hogy a semmiből felbukkanva nyit tüzet a meglepett katonákra. [...] Elképzzelhető, hogy valamelyik nagyhatalom, mondjuk Németország, megszáll egy ilyen párhuzamos világot, és Afrika meg Ausztrália után a Marsot is gyarmatosítja annak alacsonyabb rendű lakóival együtt. Mert azok alacsonyabb rendűek is lehetnek, ha jól választod meg az adott univerzum paramétereit. (228–229.)

Azon a hiányon túl, hogy a regény nem részletezi a szerkezet létrehozásának még csak vázlatos mikéntjét sem, az vele a fő probléma, hogy ellentmond a párhuzamos univerzumok egymás közti átjárhatatlanságának. A témával foglalkozó John Gribbin az osztódással szaporodó amőbák analógiájával ragadja meg a kérdést, hiszen bár az

osztódás után a két lény „emlékezete” és előtörténete azonos lesz, utóéletük merőben másként alakul(hat), ám ami tény: semmiképp sem lehet egymással teljesen azonos.¹⁷ A regény *Bevezetésében* úgy tűnik, a Phil Donahue-t szétszerelő (!), majd kém-kiborggá összerakó marsi képes a világok közti átjárásra, a későbbiekben azonban nem találkozunk újfent a jelenséggel, noha az irracionális, érzelmi alapú emberi döntések kiszámíthatatlansága révén összezavarodó marsiak számára eme – a kvantummechanika törvényeinek természetesen továbbra is ellentmondó – technológia behozhatatlan előnyt jelenthetett volna inváziós terveikben... de ki tudja, talán jelentett is, csak az már nem része a szövegvilágnak.

Hassen energialecsapoló korongja viszont – a regény világában legalábbis – működik, ami miatt ez a bizonyos fokú átjárást lehetővé tevő párhuzamos világ-koncepció a Klapcsik Sándor által felvázolt¹⁸ interpenetráció modellje felé tolja a regényt az egyébként minden alternatív-történelmi műre kiterjeszhető szimulákrum-modell helyett, melyben az eredeti univerzum eltűnik, s a másolat marad meg. Jogos ellenvetés volna persze, hogy az allohistorikus regények világai csakis a mi, evilági elemzéseink és horizontunk felől másolatai valaminek – saját univerzumunknak, mert erre tekintünk kikezdhetetlen megközelítési alapként –, viszont ha az Everett-elmélet igaz, úgy ezek egyike sem lesz szimulákruma egy másiknak, hiszen egyenrangúak, s kétséges, hogy a három modell bármelyikébe is beletartoznának. Mintha a párhuzamos világok klapcsiki modelljébe nem is férnének bele a kvantummechanika által bemutatott párhuzamos világok – ezek az „osztódás utáni amóbák”; mintha új kategóriát követelnének maguknak, mert a meglévő három csak innen, a mi világunk felől nézve telítődik a neki szánt tartalommal. Legyen hát ez az *alternatív-modell*.

Támad a Mars

Noha jelen tanulmány W. Hamilton Green *Mars 1910* című munkáját elsősorban steampunk-regényként közelíti meg, annak vörös bolygóval kapcsolatos vonatkozásai mégsem mellőzhetők, hiszen az alternatív múltat jelölő évszám mellett épp ennek a planétának a neve adja a kötet cím első felét. Galántai „miénknél” jóval élettelebb Marsát a már emlegetett négy Mars-kutató, Percival Lowell, Leo Brenner, Giovanni Virginio Schiaparelli és Camille Flammarion gondolatosságát és elméleteit / elképzeléseit összeszöve teremt meg, Proctor, Green, Maunder térképeivel, Lampland fotóival és Cerulli atlaszával erősítve tovább. Megjegyezhető, hogy ugyanezen személyek és működésük adja fejezet-alapját a szerző egy tudományos/ismeretterjesztő művének is, ahol még a *Mars 1910*-ben tapasztalt részletességet is meghaladva tárgyalja őket.¹⁹

Az a Mars viszont, ami „ideát” csak egy fantáziába fült álom volt, Galántai regényében valósággá válik. A túlon túl emberi racionalitással és ok-okozatissággal – kivételt képeznek az érzelmek, ilyenekkel ugyanis nem bírnak –, célokkal s küllemmel (!) rendelkező marsiak a kötet fenyegető idegeneiként vannak jelen. Az emberi jövőhöz tartozó lehe-

17 Vö. John GRIBBIN, *A multiverzum nyomában*, Akkord Kiadó, Budapest, 2010, 53.

18 Lásd: KLAPCSIK Sándor, *Párhuzamos világok – az interpenetráció, a szimulákrum és a szimbiózis modellje*, Kalligram, 2003/szeptember = online elérhető: <http://www.kalligram.eu/Kalligram/Archivum/2003/XII.-evf.-2003.-szeptember-Popularis-regiszter/Parhuzamos-vilagok-az-interpenetracio-a-szimulakrum-es-a-szimbiózis-modellje>

19 GALÁNTAI Zoltán, *Marscsatornák, angyalok, idegen világok, földönkívüliek*, Pesti Szalon, Budapest, 1996.; főként a 13., *A marscsatornák hitelen története* című fejezet – online elérhető: <http://mek.oszk.hu/03600/03638/html/>

tőségek és eszközök birtokosai: programozás, kiborgszerkesztés (vö. 23–24.), elektrovonatok (278.), úrhajók (vö. 193–194.) és gigászi, hold méretű, mesterséges intelligenciával bíró, s egyre öntudatosuló szuperszámítógépek (vö. 200–201.) – pl. a mi Holdunk, mely a Föld élővilágának fejlődését hivatott vizsgálni, illetve a Mars két holdja, a Phobos és a Deimos – jellemzik őket. Különös a kapcsolat a létrehozók és e gigászi MI-k között. A két marsi holdnak egyszerre feladata egymás ellenőrzése is – voltaképpen egymás kémei –, s amint az egyik elpusztul, exponenciálisan kezd növekedni a másik tudatos lépéseinek száma: a lehetséges jövők közt kalkulálva önmagára nézvést veszélyesebbnek találja az alkotóit, mint az azokat fenyegető földieket, s épp emiatt az utóbbiakhoz szegül, ami végzetesnek bizonyul majd, hiszen a marsi rendszerek irányítása is e szerkezet feladata (vö. 291–294.). Mondhatnánk, a Deimost az emberek szabadítják meg az azt korlátok közé taszító teremtőtől. A Hall-féle fizikát fejtegető, a tanulmány első felébe beemelt szövegszakasz említést tesz az alternatív jövők közül a legjobb kiválasztásának lehetőségéről is. A Deimos, számításai révén – a narrátor által megerősítve – éppen ezt teszi: kiválasztja a számára ideális jövőt, s egy olyan lépést tesz, ami e számítások szerint, hosszú távon sokkal nagyobb eséllyel juttatja majd el épp oda. Ám ezzel a gépi racionalitással ugyanaz a probléma, mint a marsiakéval – hisz ez utóbbiak lépései is az MI-k számításaihoz igazodtak –: mégpedig az, hogy csak logikus lépésekkel számol. A jövő azonban korántsem csak ilyenek mentén szerveződik... sőt, világunk történelme, mint olyan, épp ennek ellenkezőjét erősíti.

Megemlékezés, akció, 1998

A regény helyenként egyenesen parafrázálja Percival Lowell műveit, a marsi társadalmat utópisztikusként képzelve el, ahol a háborúk után egység uralkodik, hiszen a bolygó folyamatos pusztulásával és egyre élettelenebbé válásával a *marlakók* csak így tudták felvenni a harcot (vö. 156–159.). Van azonban egy bökkenő, ami Lowell Mars-utópiáját egyetlen huszárvágással disztópiává teszi: a kupolák alatt vörös téglavárosokban élő marsiak minden antropomorf jegyük ellenére – pl. két kéz, két láb, emberszerű test, homlok, hófehér bőr, fényérzékeny szemek (Vö. 261.); még az írásuk is megragadható a „szarkalásbas” terminussal (vö. 264.), s legfeljebb fütty-szerű beszédük nem emberi (vö. 261.) – nem képesek érezni; semmiféle együttérzés nem a sajátjuk, amit túlon túl racionális működésük tovább súlyosbít – az emberek csak ennek köszönhetően tudnak hozzájuk képest előnyre szert tenni, hiszen az érzelmeik vezérelte irracionális lépéseik – melyek kívül esnek a marsiak körültekintő ok-okozati tervezetein – kiszámíthatatlanná s egyben veszélyessé teszik őket rájuk nézve (vö. 266–267.).

A marsi világ közel minden szegmense értelmezhető az emberek felől, ami persze magyarázható az idegenek antropomorf jellegével, maga az antropomorf küllem viszont annál nehezebben indokolható bármivel – a klasszikus űroperák vissza-visszaköszönő fantázia-korlátja ez, mely az emberszerű küllemet tekinti bármely lehetséges (fiktív) evolúció legjobb eredményének. Beemeljük a kvázi egyetlen szakaszt, amely a marsi kultúra „építészetének” ember által nem értelmezhető jegyeit mutatja be:

Egy felüljáró a levegőben ért véget – a marsiak végigmentek rajta, aztán anélkül fordultak vissza, hogy lepillantottak volna a mélybe; egyes házak hosszú és vékony lábakon álltak, és egyáltalán nem volt ablakuk vagy ajtajuk; és voltak terek, amiken soha senki nem vágott keresztül. Megmagyarázhatatlan játékot játszottak. (288.)

Annak ellenére, hogy a narrátor jellemzően mindent elmagyaráz, ezeknek az épületeknek nem fejt ki a lényegét. Kifejti viszont a marsi temetőt, mely olyan tárolószintet jelöl, ahol a nevesebb földönkívüliek kvázi hibernáltak²⁰ testeit pihennek, arra várva, hogy a technológia fejlettségi szintje lehetővé tegye a „feltámadásukat” (vö. 288–289.). Amíg a kevésbé jelentős marsiak elhamvasztásával s gyors elfeledésével Green újfent a végtelen érzéketlenségre hívja fel a figyelmet, addig a lét kereteinek kitolása iránt táplált remény – vagy nevezzük inkább célnak, hiszen a remény, mint olyan, már érzelmeiket feltételez – tovább antropomorfizálja őket, rávilágítva a halál elfogadásának közös lehetetlenségére, s az elkerüléséért tett, ugyancsak egymással analóg, kétségbeesett lépésekre is.

A marsiak jelenléte folyamatos a Földön: az alternatív világban sorra teszik el láb alól a róluk értekezőket, a rájuk fenyegetésként hivatkozókát. Ilyen például Lowell, aki a regény idejére már halott, vagy a világ végéről prédikáló Richard Temperton, aki annak első szakaszában válik áldozattá, s Brenner és Hassen is, kiket végig üldöznek. Megfelelői lesznek továbbá a mexikói indiók csillagistene-

20 A mi jelenünkre nézvést érdekes adalék lehet a következő: „Az USA-ban több kereskedelmi célú szolgáltató is működik, amely vállalja elhunytak hibernálását. Talán a leghíresebb lefagyasztott személy a 2002-ben távozott amerikai baseball legenda, Ted Williams, akinek a fejét és testét külön-külön tárolták el abban a reményben, hogy a tudomány egyszer majd képes lesz a felélesztésére.” – CHANI, *Megvalósuló sci-fi technológiák*, 2014. június 10. = <http://galaktika.hu/megvalosulo-sci-fi-technologiak/>

21 S. SÁRDI Margit, *A Mars a sci-fi irodalomban*, Masfitt – Magyar Scifitörténeti Társaság = <https://sites.google.com/site/scifitort/tanulmányok/s-sardi-margit-a-mars-a-sci-fi-irodalomban> – Néhány szimbólumot módosítottam; rövidítést felfejtettem. (B.L.P.)

22 David MITCHELL, *Felhőatlasz*, ford. Bajtai Zoltán – Borbás Mária – Czigányik Zsolt – Falvy Dóra – Hordós Marianna – Polyák Béla, Cartaphilus Könyvkiadó, Budapest, 2012.

23 H. NAGY Péter, *Párhuzamos mintázatok*, NAP Kiadó, Dunaszerdahely, 2013, 9.

inek, s az „idegenek, mint az ember elrblói” toposzt is magukra öltik. Az elhurcoltakat egyrészt a marsi bányákban dolgoztatják, ahol a légkörhöz alkalmazkodni képes, az emberi evolúció tökéletességéhez leginkább közel álló indiók önálló törzsejlődése, leágazódása indult be – megnyúlt test, hosszú végtagok, széles mellkas (Vö. 239.). Arra, hogy az ötlet közel sem rokontalan, S. Sárdi Margit hívja fel a figyelmünket: „Az egyik ilyen sokszor tematizált probléma a teraformálás vagy alkalmazkodás dilemmája, vagyis a kérdés: a Marsot formáljuk a magunk számára élhetővé, vagy a telepesek alkalmazkodjanak a Mars adottságaihoz (Robert SILVERBERG, *Új kolónia* = *Új kolónia*, Hajja és Fiai, é.n. [Science Fiction & Fantasy, 37.]. 135-185.; Arthur C. CLARKE, *A Mars titka*, Budapest, Metropolis Media, 2011 [Galaktika Fantasztikus Könyvek]; Walter M. MILLER Jr., *Crucifixus etiam* = *Gyilkos idő*, Budapest, Maecenas, 1988, 18–41.). Többségük számára valamilyen középutas megoldás látszik rokonszenvesnek. Az amerikai szerzők visszatérő megoldása az alkalmazkodásra a perui munkások betelepítése, akikről két-három nemzedék múlva a Mars ritka levegőjében megélni képes lakosság várható. (Sajátos, hogy csak a peruiak jutottak eszükbe, holott a nepáli és tibeti népek éppolyan jók lennének erre a célra; Galántai Zoltán alternatív világában a marsiak szintén nemzedékek óta rabolják az indiókat, hogy rabszolgaként dolgoztassák a Marson.)”²¹ Másrészt Greennél a marsiak kísérleteknek vetik alá az embert; az olvasónak lehetősége is lesz betekinteni ezekbe. A homo sapiens sapiens, mint alantas lény itt először a fekete rabszolgák (!), mint tulajdonok, majd a laboratóriumi állat analógiája lesz. Mindez az erőszakmentesség, a rabszolgaság- és rasszizmus-ellenesség preferálásának célzatával kerülhetett be a műbe, a marsi, megfáradt indiók testrészekre szabdalása, majd azok szerinti kategorizálása azonban már túllendül egy bizonyos határon; oldalakon át tartó, öncélú kegyetlenkedéssé válik (vö. 257–259.; 275.; 284.). Az a fajta beteges körforgás – *reciklás* –, melynek végeredményeként a rabszolga-indiókat saját halottaikkal etetik, David Mitchell *Felhőatlaszának*²² Szonmi-451 oriszon-tanúságáig tolja ki a történet párhuzamba állításának lehetőségeit, hisz mindkét mű felfogható úgy, mint ami „az elnyomó hatalom, a zsarnokság, a rabszolgatartás stb. intézményesüléséről és ezek megdöntéséről szól”.²³ Ilyen céllal kétségkívül védhetővé válik a mexikói Pedro ügynök víziója az egyesült Föld keresztes hadjáratáról a Mars ellen... azzal a kitételrel persze, hogy előbb az otthoni rabszolgálancoakat volna szükséges lerázni (vö. 293.).

Galántai regényének sokszor egy-egy bekezdése is újabb világdimenziókat generál. Ilyen például az a kőbalta, amelyet Pedro talál a marsi homokban, s melyről a mindentudó narrátor rögtön kifejti, ősiabb magánál a marsi civilizációnál is; olyan faj eszköze, amelyet még a vörös bolygó tengereinek visszahúzódása előtt kiirtottak a marsiak. Ez utóbbiak tehát már a saját planétájukon is fajok vesztét okozták, a Föld pedig, innen nézve, már csak a körforgás egy újabb állomása.

A földönkívüliség vonalán Green a darwini evolúció talán legszélösebb kiterjesztését is elköveti, s noha az ötlet eleve képtelen-

ség, a marsiak meg nem magyarázható antropomorf jegyeinek okán mégis sokkal eredetibb, mint ez utóbbi... ami viszont sajnálatos, hogy újfent csak egy kellőképp ki nem aknázott ötletként rémlik fel. A szerző megteremt egy élőnek csak kvázi nevezhető fajt, mégpedig a Hold mélyén, de nem szerves, hanem szervetlen „összetevőkből”! A narrátornak köszönhetően mi is „beavatottakká” válunk: ezek a lények a földi értelemben vett intelligencia teljes mellőzésével sikeresen találták fel az űrutazás hasznos formáját – tehát egy alternatív világ energiáinak lecsapolását (?) –, s fajok egy leágazása élő-meteoroként fejlődött tovább a világűr kietlen végtelenségében és súlytalanságában, míg egy másik águk, áttörve a Föld atmoszféráján, az óceánok legmélyén formálódott, s vált gátjává az Amerikai Föderáció ama tervének, hogy atlantiszi-ihletésű városok révén a tengermély urává váljon. Utóbbiaknál faj-leágazásnál ugyancsak bekövetkezett egy, a homo sapiens sapienséhez fogható primitív fejlődés: feltalálták a görgöt, az emelót, a kereket, majd a tengeralatti léghajókat – melyek így az emberek tengeralattjáróinak lettek ellenfelei –, de a légnyomás-kiegyenlítés ismeretének hiánya még nem tette lehetővé számukra a földfelszínre jutást (vö. 223–225.). A lények esetében Galántai csak az alternatív evolúciót vázolja, annak mikéntjét – noha értelemszerűen ezt lett volna a lehető legnehezebb elkövetni, már az ötlet felmerülésén túl –, vagy az idegenek – *holdiak?* – küllemét egyáltalán. A magunk részéről a gólemekkel vagy ásvány-elementálokkal²⁴ rokonítanánk őket, a megfestésük azonban súlyosan homályos... mint fiktív bölcsőjűeknek, a Hold tárnáinak mélye.

W. Hamilton Green regénye kísérlet arra, hogy évmilliókat – és ezek mellett még megannyi alternatív évmilliót – sűrítsen bele egy nem egész háromszáz oldalas regénybe. De lehet, szerencsésebb volna egy háromszáz oldalas elbeszélésnek mondani, hiszen az egész egy, a mindenséget nagytotálban szemlélő, heterodiegetikus, egyes szám harmadik személyű, mindentudó narrátor horizontja felől bontakozik ki, s bár az elbeszélés folyamatát meg-megszakítja egy-egy kurzívval szedett karakteri gondolat vagy gondolatjellel elkülönített szereplői megnyilatkozás, ezek nem járulnak hozzá a karakterek statikusságának feloldásához, s még kevésbé egy lehetséges nézőpontváltáshoz. A narrátor olyan szinten mindentudó, hogy az olvasót időnként olyasmiről is előre informálja, aminek kapcsán a szereplő még oldalakon át tesz fel kérdéseket. Ennél súlyosabb, amikor ez a mindenek fölé rendelt ismerethalmaz egy, a későbbiekre nézvést lényegtelen karakter vagy vonatkozás kapcsán kerül közlésre. A narrátor felfogható viszont egy mindentudó MI-ként is... mondjuk a Holdba telepített marsi szuperszámítógépként, amelynek alapból az a feladata, hogy a földi változásokat vizsgálja, de közben tisztában van a marsi eseményekkel is. Innen nézve a regény egy, már megszárt, a legtöbb esetben töredékes információkból álló tárházként is felfogható... s vele e tanulmány is. Mint egy végtelen, csak kissé szelektálatlan ötlettár. Vannak benne remek felvetések és kevésbé relevánsak vagy védhetők, tapasztalata-

24 Az elementálok kapcsán lásd: Carole B. SILVER, *Strange and Secret Peoples: Fairies and Victorian Consciousness*, Oxford University Press, Oxford, 2000, 38.; Jan R. VEENSTRA, *Paracelsian Spirits in Pope's Rape of the Lock*, 213–240., in: Karin E. OLSEN – Uő. (szerk.), *Airy Nothings: Imagining the Otherworld of Faerie from the Middle Ages to the Age of Reason. Essays in Honour of Alasdair A. MacDonald*, Brill's Studies in Intellectual History, [h.n.], 2013.

25 Vö. FÁBIÁN Ágnes, *Íróportrék – Galántai Zoltán*, Masfitt – Magyar SciFitörténeti Társaság = <https://sites.google.com/site/scifitort/iroportrek/galantai-zoltan>

26 A közönség vegyes érzéseit jól reprezentálják a következő online felületeken olvasható hozzászólások: <http://moly.hu/konyvek/w-hamilton-green-mars-1910>; <http://member.rpg.hu/cu/cuo27/konyv.htm>; <http://kultnaplo.blogspot.sk/2009/03/w-hamilton-green-mars-1910.html>

27 JUHÁSZ Viktor, *A steampunkból lassan kifogy a gőz?*, SFmag = <http://sfmag.hu/2011/03/23/a-steam-punkbol-lassan-kifogy-a-goz/>

28 Az általuk gondozott köteteket lásd: <http://fonixkonyv.hu/termek-cimke/steampunk/>

ink szerint viszont több ezek között azoknak az aránya, melyek nem végigvittek; több az elvágottaké, mint a kifuttatottaké. Túlteng a helyszínek pontos meghatározása, a cégeké, a neveké – fel-felmerülnek tetszetős mikrotörténetek és karakterötletek, akikről megtudunk egy-két fantasztikus információt, de aztán, mikor már kíváncsiak lennénk rájuk, megszakad a szál – ne értsük félre, nem jellemző, hogy a szerző martini módon döfne beléjük egy éles tárgyat, hanem egyszerűen megfelejtkezik róluk, és többet szóba sem hozza őket. A tanulmány elején hivatkozott interjúban Galántai Zoltán szót ejt a folytatások (elfeledett) tervéről, melyek bár felvehetnék az elejtett és elvágott folnalakat, hogy így szójék tovább ezt az óriási szöveget... nélkülük viszont a szálak csak lógnak elnyesetten.

E száraz, a pusztulást és a túlélés viszontagságait sok helyütt jelzőtlenségével kifejező darwinista antiutópia²⁵ karakterei talán sablonosak, s bár regényként definiálták, ahhoz képest közel sem jut benne elég tér a cselekménynek,²⁶ világépítés tekintetében viszont kétségkívül pazar alkotás! Nem csak a fejezetelőkön olvasható – és a mi tanulmányunk nyitányára is beemelt –, az alternatív világból származó citátumok, de elsősorban a bő kézzel szórt apró információmorzsák révén. Ez Galántai legfőbb érdeme. Rendkívül körültekintően építette fel alternatív univerzumát.

A *Mars 1910* egy jelentés, váz és jegyzet. Egy olyan világé, amire csak egy aprócska, s kissé koszos ablakon át áll módunkban rálátni... rápillantani. De mindemellett alfa is, az első, gúzsba nem kötött fantáziával szárnyaló magyar steampunk mű – víziótenger. Az alternatív múlté, az alternatív jövővel vegyülve, a gőz keveredése a párhuzamos világból származó energiával, a szervesetlen alapú evolúcióé a szervesel... ám ami végig ott lüktet benne, az a melankolikus steampunk félelme. Félelem attól, ami fölöttünk áll, s egyben attól, amit mi teremtettünk; félelem az ismeretlen erőktől, az idegenektől, de éppúgy egymástól... s még önmagunktól is. A remény viszont – egy korábbi állítást kicsit enyhítve – talán mégis ott bujkál az utolsó oldalakon: az ember, a nem ember és a gép közös vágyaként, a szabadság után. Mint azt azonban Bibó István óta jól tudjuk: „A szabadság ott kezdődik, ahol megszűnik a félelem.” W. Hamilton Green, azaz Galántai Zoltán bizonyosan nem fél. Végtelenül szabad fantáziája és ötlettengere átcsap minden gáton, s bennünk – akik ezek körül a gátak körül állunk – talán egy-egy cseppje is újabb alternatív univerzumokat generálhat.

Noha az SF-magon Juhász Viktor az angolszász steampunk kifulladásáról értekezik²⁷ – a felvetést alátámasztó jelenségeken/eredményeken túl, tegyük hozzá, ellenpéldákat is talál –, azt is megjegyzi, hogy magyar vonatkozásban nincs okunk tartani a kiégéstől, hiszen alig magyarítottak eddig pár gőzvándál regényt. A 2011-es cikk szerzője a hazai steampunk művek hiányáról is tudósít, mára azonban – mindenekelőtt a Főnix Könyvműhelynek köszönhetően – úgy fest, az irányzat épp most tárogatja a szárnyait irodalmunk egén.²⁸ Ami biztos: W. Hamilton Greennek mostanra nem egy utódjelöltje akad... idehaza is.

VIDA BARBARA

A kortárs magyar fantasy női vonulata I.

Moskát Anita: *Bábel fiai*; *Horgonyhely*

1 Lásd: *Moskát Anita: Bábel fiai* = <http://www.gabo.hu/hu/fantasysci-fi/1711-moskat-anita-babel-fiai-9789636898861.html>

Előszó

„...a meséléshez mindenekelőtt világot kell alkotni, és azt be kell rendezni, amennyire csak lehet, a legutolsó részletig.”
(Umberto Eco)

„A valóság lényege az értelem. Aminek nincs értelme, az számunkra nem valóságos. A valóság minden darabja azáltal létezik, hogy részese valamiféle egyetemes értelemnek.”
(Bruno Schulz)

A hazai fantasy női vonulatát az utóbbi években Kleinheincz Csilla, Lőrinczy Judit és Moskát Anita triumvirátusa uralja, közülük ebben a tanulmányban Moskát Anita két regényével foglalkozunk. Moskát első regénye, a *Bábel fiai* 2014-ben jelent meg a Gabo Kiadó SFF sorozatában, s 2015-ben ugyanez a kiadó jelentette meg *Horgonyhely* című művét. Az évszámok magukért beszélnek, munkánk igen aktuális témával kíván foglalkozni. Célunk, hogy rávilágítsunk a kortárs magyar peremirodalom, azon belül pedig a fantasy írónőinek minőségű munkáira.

Ezen a ponton érdemes kitérnünk dolgozatunk címére, s azt néhány szóban felfejtenünk. A „női vonulat”, mint olyan, bár sejtethet némi feminista jelleget, a regényeket mégis inkább a világépítés, karakterábrázolás, nyelvjáték, narráció és autoreferencialitás szempontjából fogjuk vizsgálni. A *Horgonyhely* című opusnál azonban nem kerülhető meg a szöveg gender szempontok felőli elemzése sem, a textus ugyanis kiélezi a férfi–nő viszonyt; jócskán boncolgatja a nőiség témáját.

A kiadó hivatalos honlapján a következő ismertető olvashatók:

Bábel fiai: „A bibliai Bábel történetére alapozott modern és kegyetlen regényben vallás és babona csap össze a racionalitással. Moskát Anita novellái után az elmúlt évtized egyik legizgalmasabb magyar fantasztikus könyvével jelentkezik.”¹

Horgonyhely: „Egy birodalomban, ahol a föld oda köti az embert, ahová megszületett, csak azoknak van reménye a vándorlásra, a

kereskedelemre és a hatalomra, akik várandósak. Ebben a nők uralta, különös mágiával átítatott világrendben három rendkívüli személy keresi a kitörés lehetőségét.”²

Az első fejezetben körbejárjuk a fantasy műfajkörü kérdéseit, bemutatjuk, milyen alműfajokra bontható. Miután részletes képet nyerünk a zsánerről, Moskát Anita két regényét besoroljuk a rájuk legjellemzőbb alműfajokba, majd kezdetét veszi a szövegelemzés.

A fantasy mibenléte

Joseph D. Miller szerint a sci-fi „történeteknek be kell tartani az implicit játékszabályokat, a fantasy azonban nem kell, hogy meghajoljon a Gravitáció Univerzális Törvénye előtt”.³ A két legismertebb fantasztikus irodalmi irányzat e megállapítás révén könnyen elkülöníthető. Jelen fejezetben – és dolgozatban – mi csak az egyikre koncentrálnunk: összefoglaljuk, mit is értünk a fantasy terminus alatt; típusként vagy inkább műfajként tekintünk-e rá.

A fantasyt a fantasztikus irodalom részterületeként tartjuk számon; megjelenésének időpontja vitatott. Egy biztos: a fantasy mára a XXI. század meghatározó irányzatának tekinthető, a fogalom irodalmi rendszertanon belüli tisztázása azonban mindmáig problémákba ütközik. Ez főként elterjedésének gyorsaságából adódik, így az irodalomtudomány mind ez idáig nem bírta kellő odafigyeléssel követni, az alaposabb vizsgálatra pedig szintén időhiány vagy elutasítás okán nem került sor. A szomorú tény ugyanis az, hogy bár az irányzat széles körben nagy népszerűségnek örvend, a hazai „elit” irodalomkutatás még mindig félvállról kezeli a területet, sőt, egyes irodalomtudományi fórumok egyáltalán nem kívánnak tudomást venni róla. A teoretikusok effajta hozzáállása azonban indokolatlan, ha arra gondolunk, hogy több, a fantasy műfajjegyeit is magán viselő mű kiérdemelte már a Nobel-díjat, melyet nem egy esetben épp az élénk képzeletvilágra hivatkozva ítélték oda a szerzőnek. Így történt ez például Günter Grass (1999), José Saramago (1998), Gabriel García Márquez (1982), Isaac Bashevis Singer (1978), Hermann Hesse (1946), Thomas Mann (1929), William Butler Yeats (1923), Maeterlinck (1911), Selma Lagerlöf (1909) és Rudyard Kipling (1907) esetében.

A klasszikus fantasztikus történetek kialakulása után három altípus különült el, mégpedig a sci-fi (science fiction), a horror és a fantasy. Ez utóbbi legnevesebb teoretikusai közé tartozik Lin Carter és Brian Stableford.⁴

A fantasy meghatározásakor Varju Zsuzsanna Kuczka Péter és az Aurin Fantasy-kislexikonában olvasható értelmezésekből indul ki. Kuczka a fogalmat a science fiction irodalom egyik változataként definiálja, valójában a két irányzat közös jegye azonban csupán az, hogy mindkettő a fantasztikus irodalom ágai közé sorolandó, de míg a sci-fi a tudományra alapoz, addig a fantasy a fikciót keveri a realitással, s csupán a mindennapok valóságától való elrugaszkodás az, ami közös

2 Lásd: *Moskát Anita: Horgonyhely* = <http://www.gabo.hu/hu/fantasysci-fi/1915-moskat-anita-horgonyhely-9789634060376.html>

3 Joseph D. MILLER, *Fantasy vagy science fiction?*, Prae, 2011/3., 2.

4 Részletesebben lásd: DR. GALUSKA László Pál, *Tipológia fantastica (A fantasztikus irodalom tipológiájáról és műfajelméleteiből)*, Gradus, 2. évf., 2015/1, 21–38.

5 VARJU Zsuzsanna,
*A fantasy
Magyarországon* =
<http://olvasas.opkm.hu/index.php?menuld=125&action=article&id=44>

6 Tolkien Világa
(rádiósorozat), *A fantasy – az Aurin szerkesztői a fantasy történetéről, Tolkien Világa – Rádiósorozat A Gyűrűk Ura kapcsán, (Szerkesztett szövegváltozat a rádióműsorban elhangzottak alapján)* =
<https://www.tolkien.hu/index.php/tolkien/item/2075-tolkien-vilaga-radiosorozat-a-fantasy-az-aurin-szerkesztői-a-fantasy-toertenetéről>

7 Uo.

8 HEGEDŰS Orsolya,
A mágia szövedéke (Bevezetés a magyar fantasy olvasásába I.),
Lilium Aurum,
Dunaszerdahely,
2012.

9 Farah MENDLESOHN,
Introduction = Uő, Rhetorics of fantasy,
Connecticut:
Wesleyan University
Press, Middletown,
2008, xi-xxv.

jegyként hozható fel a kettő kapcsán. Az Aurin Fantasy-kislexikona szerint a fantasy szűkebb értelemben az angolszász irodalom egyik fantasztikus irányzata, tágabb értelemben pedig a vele rokon vonásokat mutató alkotások összessége.⁵

Varga Illés egy rádiós műsorban a következőképpen fogalmazta meg az irányzat mibenlétét: „Az Odyszeiát is lehet fantasynek tekinteni, nagyon fontos az, hogy hogyan definiáljuk a fantasyt. Ha úgy alkotjuk meg a definíciókat, hogy az Odysseia beleférjen, akkor belefér. Ha úgy alkotjuk meg, hogy ne férjen bele, akkor nem fér bele.”⁶

Hargitai Henrik négyes jelentést társít a fantasy fogalmához. Elsődlegesen fantasztikus irodalmi, képzőművészeti és iparművészeti jelenségként határozza meg, mely komplexebb felfogásban ezen fantasztikus irodalmi, képzőművészeti és iparművészeti irányzatok gyűjtőfogalmaként értelmezhető. Harmadik értelmezésében a fantasyt stílusként határozza meg, amely Morris, Dunsany, Burroughs, Eddison, Lovecraft, Howard és Tolkien munkássága hatására fejlődött stílusirányzattá. A fogalom negyedik meghatározása szerint műfaj, melynek több szubzsánerét különböztethetjük meg. Utóbbi felfogás hatására beszélhetünk zsánerirodalomról, illetve zsánerfantasyról.⁷

A fantasy legfőbb vonulatai

A fantasy műfaján belül is rengeteg szubzsánert különböztetünk meg, s ezeket az egyes szakirodalmak eltérően mutatják be. Mi elsőrendűen négy fő alműfajról, a hard-, a high-, a dark- és az alternatív történelmi fantasyről teszünk említést, melyeket Hegedűs Orsolya munkája⁸ alapján dolgozunk ki. Ezen a négy markáns szubzsáneren túl azonban még számos kisebb alműfajt tudunk megkülönböztetni, melyekről a következő fejezetben esik majd szó. Mindenekelőtt fel kell vázolnunk Farah Mendlesohn merőben más alapokon álló koncepcióját is, melyről ugyancsak Hegedűs tesz említést.

Mendlesohn négy alapkategóriát különböztet meg: a *portál-keresés (portal quest)*, az *immerzív (immersive)*, a *betolakodó (intrusive)*, illetve a *határhelyzetű (liminal) fantasyt*. A portál-keresésben egy mágikus átjáró a kulcs a varázsvilágba, a betolakodó fantasyben a fantasztikum betolakszik a fikció terébe, a határhelyzetű fantasyben a mágia végig a szemünk sarkában lebeg, míg az immerzív fantasyben teljesen körülvessz minket a másik univerzum.⁹

Hard fantasy

A hard science fictionből eredeztethető, melytől a következőkben tér el: a hard SF a tudományra alapoz, spekulációt és technológiát vegyít, míg a hard fantasy olyan világokat teremt, melyekben a természeti törvények érvényesülnek, ahol fantasztikus karakterek jelennek meg (sárkányok, tündérek stb.), s mely univerzumok léte és eredete részletesen kifejtésre kerül. A magyar hard fantasy értelmezésé-

vel leginkább az angol sword and sorcery (kard és varázslat vagy kard és boszorkányság) kifejezés esik egybe, amit egyébként szintén a fantasy szubzsánerei közé sorolnak. Az elnevezés Fritz Lieberhez köthető, aki saját szövegeit próbálta ezáltal elkülöníteni az addig meglévő szubzsánerektől. A sword and sorcery esetében a cselekmény lineárisan bontakozik ki, kerek történetet kapunk, mely akciójelenetekkel és izgalmas kalandokkal dúsított. Ezek a szövegek az általunk ismert világoktól eltérő, egzotikus helyszíneken játszódnak, ahol a technológia kezdetleges, így a szereplők szemtől szembe mérik össze erejüket. Stableford „fantasy-szótára”¹⁰ szerint a sword and sorcery a heroikus fantasy egyik válfajaként volt ismeretes; az almúfaj elsődleges modelljei a Robert E. Howard-féle Conan történetek. A Hegedűs által használt hard fantasy fő ismertetőjegye, hogy a hősök fizikai erejük által érik el céljaikat, legtöbbször ellenségük elpusztítása révén, míg az angolszász értelmezésből hiányzik a mágia minden formája.

High fantasy

Ahogy Hegedűs fogalmaz: „...ez a szubzsáner a fantasy lelke”¹¹. A high fantasy művekben a téma a Jó és a Gonosz örök harca, mindez epikus történetbe foglalva, telis-tele mágiával. Előfordul, hogy az epikus vagy a heroikus fantasyvel azonosítják – ezekről később teszünk említést. Helyszínei részletgazdag világok, melyek saját kultúrával, történelemmel rendelkeznek. Több esetben a történetek hőse maga a világ. Nyelvhasználatukban ezek a művek kiemelkednek irodalmiságukkal – a helyszín kidolgozottsága mellett egyaránt nagy hangsúly kerül az igényes nyelvre is. Tipikus példája Tolkien életműve. A Gyűrűk Ura című trilógiát kánonalkotó műként kezeljük, ugyanis hozzájárult egy azóta már elterjedt és népszerű írásmód kialakulásához; a kultúra több területén gyakorolt hatást különböző szövegekre.¹²

A high fantasy regények további jellemző hatása, hogy nagy terjedelemben íródnak, gyakorta többkötetes sorozattá nővik ki magukat. Ha a közönség vevő a további történetekre, érkeznek a továbbítások (sequel trilógy), az előzmények (prequel trilógy), illetve a párhuzamos történetek (sidebar trilógy).

Dark fantasy

A szubzsáner megalkotását a korban viszonylag ismeretlen író, Francis Stevens nevéhez kötjük. Az ő művei később feltehetően nagy hatással bírtak Lovecraft és Abraham Merrit írói tevékenységére. Lovecraft nyíltan vállalta rajongását Stevens szövegei iránt – az ő cselekményszövési technikáját később továbbfejlesztve alakította ki sajátját.

H. P. Lovecraftet három műfaj is „meghatározó előképeként” tartja számon. Mindenekelőtt horror-íróként van elkönyvelve a köztudat-

10 STABLEFORD Brian, *Historical Dictionary of Fantasy Literature* (*Historical Dictionaries of Literature and the Arts*, No. 5), The Scarecrow Press Inc., Lanham – Maryland – Toronto – Oxford, 2005 – online elérhető: <http://chapters.scarecrowpress.com/08/108/0810849445ch1.pdf>

11 HEGEDŰS, I. m., 48.

12 STEMLER Miklós, *A világteremtés poétikája*, Prae 2003/1, 5.

13 KISANTAL Tamás, *Fantasztkum, horror és töredékesség H. P. Lovecraft szövegeiben*, Prae 2003/1, 14.

14 Az alternatív történelmi fantasy az alternatív történelmi regényből nőtte ki magát, melynek szlovákiai magyar kutatója Baka L. Patrik. Vonatkozó írását lásd: BAKA L. Patrik, *Mi lett volna, ha. Magyar földön Afrikában...*, Partitúra, 2014/1, 101–127.

15 *A fantasy feltérképezése* = <http://sfmag.hu/2014/05/07/a-fantasy-felterkepezese-1-resz/>

16 KORNIA Zsolt, *A képzelet egy másik világa. Amit a fantasyról tudni illik*, Metamorf 3, Váci Mihály Megyei és Városi Művelődési Központ, Nyíregyháza, 1988, 14–18.

ban, azonban magáénak vallja az író a science fiction is, mivel Lovecraft publikált a korai tudományos-fantasztkum folyóiratokban, de sokan tartják őt számon a fantasy, azon belül pedig a dark fantasy egyik őseként is, főként a *Cthulhu*-novellák és kisregényei révén.¹³

Dark fantasy alatt a legtöbb esetben horror-elemekkel operáló fantasy történetet értünk. Szereplői legtöbbször szörnyek, vámpírok vagy vérfarkasok, melyek szimpatikus jegyekkel felruházva akár a történetek főszereplői is lehetnek. A műveket a sötét tónusok, komor hangulat uralja. Olyan világban játszódnak, melyben a mágia jelen van ugyan, de annak létrehozásához sötét rítusokra van szükség.

Alternatív történelmi fantasy

Az alternatív történelmi fantasy¹⁴ a „Mi lett volna, ha?” kérdésre ad választ, s egy olyan történelmi témát dolgoz fel, melyben töréspontokat felállítva írja át a múltat, ahol a történelem másként alakul, mint ahogy azt mi ismerjük. Az irányzat főként a sci-fi írók körében kedvelt, azonban a fantasy irodalomhoz közelebb álló szerzők is előszeretettel nyúlnak a mágiához, hogy segítségével megváltoztassák a régmúlt események kimenetelét.

A fantasy további szubzsánerei

Jelen fejezetben röviden tárgyalnánk a fantasy további alműfajait, melyek részletesebb jellemzésével Dr. Galuska László Pál *Tipológia fantastica (A fantasztkum irodalom tipológiájáról és műfajelméleteiből)* c. tanulmánya foglalkozik. Galuska „útjelzőnek” tartja munkáját, ami akár Ariadné fonala a labirintusban, úgy vezeti és segíti az olvasót. A kutatás során továbbá felhasználtuk Stableford fantasyról írt meghatározó szótárát is, az SF-mag online-on közölt tipologizálást,¹⁵ valamint Kornia Zsolt *A képzelet egy másik világa. Amit a fantasyról tudni illik* című írását is.¹⁶ Következzenek hát az alműfajok:

- **Bangisian fantasy:** A megnevezés John Kendrick Bangs nevéhez vezethető vissza, és olyan műveket jelöl, melyben híres személyiségek kerülnek kapcsolatba a mágiával (Dante Alighieri: *Isteni színjáték*).
- **Domestic fantasy** („házasított” vagy „mesésített” fantasy): Az elnevezés Peter Hunttól származik, aki a Grimm-testvérek által összegyűjtött mesegyűjteménye (*Children’s and Household Tales*) után nevezte meg így a csoportot. (Robert Irwin: *Satan Wants Me*)
- **Dream fantasy** (Álom-fantasy): Itt a hős álmában kerül át egy mágikus világba, melynek valóságát az író végig lebegtetve hagyja. (J. M. Barrie: *Pán Péter*)
- **Epic fantasy** (Épikus fantasy): A High fantasy korai variánsának tekinthető, áleposzok, álmitoszok tartoznak ide. A hagyományos eposzok sajátosságaira épül. (G. R. R. Martin: *A tűz és jég dala*-ciklus)

- **Fantasy new wave:** Hátat fordítva a megszokott sémának, keresztüllépve az elkoptott kliséken újítja meg a fantasy műfaját. Nem teszi meg a happy endet kötelező végkicsengéssé, s nem kategorizálja be egyértelműen a szereplőket a jó és a rossz karakterek közé. (Philip K. Dick: *Ubik*)
- **Faustian fantasy** (Fausti fantasy): Az elnevezés Brian Stablefordtól származik és ironikus Faust-történetet jelent – szerződés kötés a gonosszal (Jacques Cazotte: *A szerelmes ördög*).
- **Gothic fantasy** (Gótikus fantasy): A XVIII. század második felében vált ismertté az angolszász irodalomban. Tipikusan horror-jellegű történetekről van szó, melyeknek általában zord, gótikus terek adnak helyszínt. A horrortól eltér pozitív végkicsengéssel (Bram Stoker: *Drakula*). Az irányzatnak több alcsoportja ismert:
 - ❖ Humorous ghost stories (Tréfás kísértethistóriák)
 - ❖ Moral fantasy (Morális/Erkölcsei fantasy) történetek
 - ❖ Comic fantasy
- **Ghost stories** (Kísértet fantasy): Főként gyermek- és ifjúsági alkotások születnek ebben az alműfajban, melyben a kísértet javarészt jámbor, kedves karakterként van jelen. (Penelope Lively: *Thomas Kempe kísértete*)
- **Heroic fantasy** (Heroikus / Hősi fantasy): A Kard & Boszorkányság „magasabb”, kevésbé kommersziális műfaji megjelöléseként alakult ki (J. R. R. Tolkien: *A Gyűrűk Ura*). A heroikus fantasyból eredeztetünk több, később alakult, majd elkülönült irányzatot, úgymint:
 - ❖ High fantasy („Magas” vagy „Csodás” fantasy)
 - ❖ Quest fantasy (Utaztató fantasy)
 - ❖ Epic fantasy (Epikus fantasy)
- **Historical fantasy** (Történelmi fantasy): A történelmi regényt keveri a fantasyvel. Galuska nézetei szerint a történelmi regények pont a fikciótól válnak különlegessé, hiszen a görög mitoszokat feldolgozó drámákban is a fikció vonzotta a közönséget, nem pedig a már ismert mitológiai történet végkicsengése (Moskát Anita: *Bábel fia*). A történelmi fantasy több altípusból is keletkezhetett:
 - ❖ Celtic fantasy (Kelta fantasy) és az Arthurian fantasy (Arturiánus fantasy)
 - ❖ Secret History (Titkos történelem)
 - ❖ Prehistoric Fantasy (Prehisztorikus/Történelem előtti fantasy)
 - ❖ Atlantean fantasy (Atlantiszi [atlantiánus] fantasy)
 - ❖ Biblical Fantasy (Biblikus fantasy)
 - ❖ Political fantasy (Politikai fantasy)
 - ❖ Timeslip (Időtörés, Időcsúszás, Utazás korokon át)
 - ❖ Far-futuristic fantasy (Jövőbeli fantasy)
- **Low fantasy** („Alacsony” v. „Hétköznapi” fantasy): Ez a típus az előző szubzsáner ellenpólusának tekinthető, hasonlóképp bonyolult, s a teoretikusok számára sem egyértelműen meghatározható típus, melyet többféleképpen magyarázhatunk. Az alacsony fantasy nagyjából megfeleltethető Farah Mendlesohn egyik kategóriájának, az intrusive (betolakodó) fantasynek. Stableford szerint viszont két alműfajra oszthatjuk az alacsony fantasyt: intrusive (betolakodó) és immersive (bemerülő) fantasy. A Stableford által alacsony fantasynek tekintett irányzatot Farah Mendlesohn küszöb (liminal) fantasyként tartja számon, de a meghatározás alapján mégsem szinonimáról van szó, mint inkább egy harmadik alkategóriáról.
- **Occult fantasy** (Okkult fantasy): Az okkult vagy rejtett fantasy fő tárgya az elrejtett tudás, amit a hős vagy felfedni kíván, vagy pedig visszanyerni. Középkori / kvázi-

Vigyázat! Hull a vakolat, emléktábla leleplezése Sepsiszentgyörgyön, 2015 (fotó - MAGMA, Sepsiszentgyörgy)

középkori áltudományokra építkezik (Rózsakeresztesség, kabbala, stb.). A később kialakuló gótikus és faustianus fantasy egyik forrása (Ransom Riggs: *Vándorsólyom kísaszony különleges gyermekei*).

- **Paranormal romance:** A dark fantasy ellentéte, a művek univerzuma mentes minden varázslattól, a benne szereplő karakterek viszont fantasztikus erővel bírnak (Stephanie Meyer: *Twilight*).
- **Phantastic:** A megnevezés az öntörvényű, tiszta fantáziát takarja, mely művek túlnőnek a fantasy mesterséges műfaji keretein. Ide sorolandók Borges novellái.
- **Planetary romance / Science fantasy:** A mű tematikus szempontból fantasy, díszleteiben azonban a tudományosan megalapozatlan science fiction köszön vissza (*Star Wars*-sorozatok).
- **Portal fantasy** (Átjárós vagy portál-fantasy): Ezekben a történetekben egy mágikus átjáró – folyosó, tükör, alagút, szekrény, stb. – segítségével lehet átjutni a mi világunkból a varázslattal teli világba (C. S. Lewis: *Narnia krónikái*).
- **Posthumous fantasy** (Túlvilági fantasy): Vagy a halott hős kalandjai egy másik világban, vagy a túlvilágról visszatért hős / kísértet kalandjai a mi világunkban (Selma Lagerlöf: *A halál kocsisa*).
- **Quest Fantasy** (Utaztató fantasy): Az utaztató fantasy a magas (high) fantasy „igénytelenebb” változata, melyből hiányzik a karakterek részletes megformáltsága, az indítékok megokoltsága (Lin Carter: *A Fekete Csillag*).
- **Slipstream:** A posztmodern, zsánereken túli, de zsánerelemeket felhasználó irodalmi művek tartoznak ide (Christopher Priest: *A tökéletes trükk*).

- **Sports fantasy** (Sport-fantasy): Az ilyen típusú történetekben nagy jelentőséggel bír a sport – általában egy mágikus sportról van szó, melynek szabályait az író részletesen megadja –, mely keveredik a fantasy elemeivel (J. K. Rowling *Harry Potter*-ében a kviddics).
- **Steampunk fantasy**: A steampunk fantasy¹⁷ olyan alternatív történelmi fantasy, melyben a felturbózott viktoriánus-kori divat, mentalitás és technológiája köszön vissza (William Gibson: *A gépezet*).
- **Theriomorphic fantasy** (Állatalakos fantasy): Fantasy, melyben az emberek állatokká, állatok emberekké alakulnak (Selma Lagerlöf: *Niels Holgersson*).
- **Urban fantasy** (Urbánus [Nagyvárosi] fantasy): Urban fantasy alatt olyan regényt értünk, ami a modern helyszíneket keveri a fantasy elemeivel. Vita tárgya, hogy szükséges-e a kategóriához, hogy a mű nagyvárosban játszódjék, a meghatározó azonban inkább az, hogy a helyszín modernkori, napjainkbeli legyen. Az urban fantasy elemi hozzátartozója egy párhuzamos világ is, ami természetfeletti erejének mivoltából a valós világra fenyegetést jelent (China Miéville: *Kraken*).

17 Szlovákiai magyar viszonylatban az almfajt Baka L. Patrik kutatja; *Teljes gözzel* című tudományos munkáját lásd: BAKA L. Patrik, *Teljes gözzel. Steampunk kalauz*, Partitúra, 2015/1, 57–91.

18 MOSKÁT Anita, *A Bábel fiai születéséről* = <http://gabosff.blog.hu>

Fejezetünkben a fantasy legismertebb alműfajait igyekeztünk összefoglalni. A feladat izgalmas, de egyszersmind hatalmas is. A feltérképezés kezdetén vagyunk: a fantázia birodalma végtelen körülöttünk, s határai egyre tovább tágulnak. Amit eddig leírtunk, még csak ízelítő, nagyon egyszerű útjelző a kíváncsi vándorok és kutatók számára, akik nyomunkba lépnek.

Világ- és karakterépítés, narráció, nyelviség, autoreferencialitás Moskát Anita regényeiben

„Az Ószövetségben az egész toronyépítés néhány mondat, mintha széljegyzet lenne egy margón: elhatározzák, és építik, és lőn, zúrzarvar. Megörültem ennek a szűkszavúságnak, mert kellően nagy szabadságot jelentett, mégis számolhattam az olvasó tudásával, hisz Bábelt mindenki ismeri, így azelőtt jelképpé válik, hogy egy sort is leírtam volna.”¹⁸

A regény kritikai visszhangja nagyot csengett a magyar olvasói közegekben, az online kritikai felületek szinte egytől egyig foglalkoztak a szöveggel. A *Próza Nostra*, a *Litera*, a *Mandiner* és az *SFmag* is igen elismerően nyilatkozott az eredményről, s egyik sem állta meg nem megemlíteni, hogy első kötetes szerzőről van szó.

Moskát Anita mindkét regényénél csínján bánik a fantasy elemeivel, próbálja a valóság talaján tartani a történeteket, némi mágiával reptetve meg azokat.

Lőrinczy Judit elmondása szerint a *Bábel fiai* kilóg a hazai fantasy termésből, mely jellemzően romantikus-fantasztikus ifjúsági irodalmi vagy a kötött világra íródó, s olykor szerepjátékokhoz kapcsolódik. A

19 Vö. LÖRINCZY Judit, *Moskát Anita: Babel fiaí* = <http://sfmag.hu/2014/04/23/moskat-anita-babel-fiai/>

20 „The »portal fantasy«, where somebody walks through a magical door...”, *Walk through this portal with me* = <http://io9.gizmodo.com/5683053/walk-through-this-portal-with-me-into-another-world>

21 A szerző szabad fordítása. Az eredeti szöveget lásd itt: *What is portal fantasy* = <http://best-fantasybooks.com/portal-fantasy.html> (VB)

22 Kis Ervin, *Noé kiszáll a bárkából*, Magvető Könyvkiadó, 1980.

sémától való elrugaszkodást eddig az urbánus fantasyk jelentették, azonban a *Babel fiaí* témáját tekintve is más.¹⁹

Az imént említett portálokból több is hivatkozik a regényre „portál fantasy-ként”, s bár fentebb már említést tettünk erről a szubzsánerről is, a következőkben a fantasy ezen alműfajának jelentését próbáljuk meg részletesebben felfejteni. A portal fantasy lényege, hogy a hősök egy mágikus portálon (ajtón, alagúton, szekrényen, stb.) keresztül jutnak át a mi világunkból egy varázslattal fűszerezett univerzumba, melyet az írói fantázia szül.²⁰ A két világ bár elkülönül egymástól, a köztük való átjárás lehetséges. Ahogy a nevében is szerepel, a szubzsáner elsődleges világépítési eszközei a portálok, amik segítségével létrejön az átjárás. Ez az alműfaj az ellentétekre épül: míg a mi világunk varázslattól mentes, a másik világ a mágjával különbözik tőle. Főként a gyermek- és ifjúsági irodalomban kedvelt a fantasy ezen alműfaja. A varázsvilágba vezető portálok megjelennek Baum *Oz-sorozatában* (tornádó), C. S. Lewis *Narnia Krónikáiban* (ruhásszekrény), Gaiman *Coraline-jában* (ajtó és a mögötte lévő alagút) és *Csillagporában* (Babilon gyertya), Lewis Carroll *Alice Csodaországában* (A Nyúl ürege, a tükör), Ende *Végtelen történetében* (Barnabás könyve) vagy Rowling *Harry Potterében* (A King's Cross pályaudvar fala) is.

A főhős karaktere mindig kidolgozott, az olvasó könnyen azonosul vele, azonban sok esetben épp emiatt a mellékszereplők kevésbé kimunkáltak.

A cselekmény legtöbbször lineárisan halad, a történet elején kitűzött cél végig ott lebeg a főszereplő szeme előtt, s minden cselekedete ennek elérésére irányul. Sok esetben, miután a főszereplő rátalál a portálra, átjut a másik világba, ahol hőssé válik, végül mégis visszatér saját hazájába.²¹ Az irányzat leírása teljesen megfeleltethető a *Babel fiaí*nak, a regény azonban túlmutat a hagyományos értelemben vett portál fantasy, nyelvi gazdagságából adódóan megközelíthetjük a szépirodalom felől, valamint tekinthetünk rá fejlődésregényként is (Arzén).

Harmadrészt kezelhetjük a szöveget történelmi fantasyként, hiszen, ha visszaemlékezünk, fentebb már említettük ezt az alműfajt, melynek egyik ága a biblikus fantasy. Utóbbi lényege, hogy egy ismert bibliai történetet új szempontból közelít meg. Biblikus fantasynek tekinthető például Kis Ervin *Noé kiszáll a bárkából*²² című regénye is.

Láthatjuk, milyen nehéz a rengeteg alműfaj közül kiválasztani egyet, amelybe besorolható a *Moskát-szöveg*. Azonban a tanulmányok olvasása után azt tapasztaljuk, hogy nem szükséges csupán egy szubzsánerbe betagozni azt, hiszen minél több szubzsáner felől tudjuk megközelíteni a textust, annál összetettebb alkotással van dolgunk.

A regény központi témája a vallás – mint a hatalom megtartásának fő eszköze –, az emberi hiszékenység és elvakultság, önzés és egoizmus.

A kötetborító is nagy gonddal megtervezett, a *Próza Nostra* kritikusi külön kiemelik a külcsín pozitívumait is: „A borítókép gomolygó füstje, a háttérben felsejlő, építmény teteje, a sötét tónusok elő-

revetítik a könyv varázsát, hangulatát és atmoszféráját. A bodorodó dohányfüst ködbe burkolja az egymásba fonódó két történet szálat, ezzel meghökkentő, elborult és torz történethálót sző az olvasó köré. A körülölelt történetfogyasztó a történet olvasása során egyetlen egyszer sem tudja megtörni a delejt, a *Bábel fiai* pedig biztatja, fogyasszon még többet az általa előidézett kábultságból.²³

Ha gyérével is, akadnak olyanok, akik nem tudták magukba szívni a füstös történetet, a kivitelezés minőségét azonban még ők is határozottan elismerik: „Ami borzasztóan nem való nekem, az a regény fantasztikuma. A szerző a valóságot és a fantasztikumot (elenyésző sci-fi és többségében természetfölötti számomra nagyon furcsa keverékét) egymásra maszatozza, és az eredmény egy kétségtelenül érdekes akvarell lesz, amit nem vitatok, hogy tulajdonképpen szép (irodalom), csak hát én elsősorban nem a szépségért olvasom a fantasztikumot... Összességében egy nagyon fegyelmezett munka a *Bábel fiai*. Álmodtam is ezzel kapcsolatban: azt vizionáltam, hogy ezután minden hazai elsőkönyves fantasztikus író legalább így lesz megszerkesztve.²⁴ A szerző valószínűleg arra próbált rámutatni ebben az online felületen olvasható kritikájában, hogy Moskát Anita mindamellett, hogy harmonikusan vegyíti a valós és fantasy-elemeket – amiből egy igen színes történet alakul ki –, még nyelvhasználatában is odafigyel az igényességre. A kritikára Moskát Anita regényhősének, Dávidnak a gondolataival reagálnánk:

„Az összes színt felhasználja majd, katyvaszt ken belőlük, és nem érdekli majd, mit látnak benne a többiek, kalapot vagy kigyót, amely lenyelte az elefántot.” (BF: 273.)²⁵

A *Bábel fiai* története a címadó városból indul, ahol a munkások épp a bibliai Bábel torony újraépítésén dolgoznak. Az ezt megelőző bibliai történet mindenki számára ismerős: Noé leszármazottai Sineár földjén telepedtek le, és egy évig érő torony építésébe kezdtek. Istennek nem tetszett az emberek becsvágya, így összekeverte a nyelvüket, hogy ne tudják befejezni a tornyot.²⁶ Innen túl a Biblia hallgat, Moskát Anita pedig úgy döntött, kitölti a hézagokat, s kerekké teszi a történetet.

Bábel városa teszi ki a regény mágikus helyszínét, azonban a mágia ebben a világban éppúgy, mint a *Horgonyhelyben*, korlátozott, helyhez kötött. A hely, amit körülleg a varázslat, maga a torony. A bibliai történetből eltérően Moskát sokkal nagyobb szerepet oszt az építményre, mint az isteni szintekre való feljutás, itt ugyanis a torony bonyodalomszervező erejű, kommunikációra, védekező mechanizmusra képes. Ez utóbbi a nyelvek összekeverésében nyilvánul meg, a torony ugyanis érzi, ha bántani akarják. A bűnöst „nyelvdémon” szállja meg, a bábeli hit szerint pedig az ilyen embert halál illeti. A torony mágikus erejéből kifolyólag központi szereppel bír, a hívek bálványozzák, szorgosan építik, hitük szerint ugyanis, ha a kupola is felkerül, istenük meglátogatja őket, s megdicsőülést hoz

23 *Kocogtatni a hatalom üvegablakán (Moskát Anita – Bábel fiai)* = <http://www.prozanosztra.com/iras/kocogtatni-hatalom-uevegablakat-moskat-anita-babel-fiai>

24 *Maszatolt fantasztikum* = http://www.moszat.eu/Moskat_Anita_Babel_fiai

25 A szövegben megjelenő, eltérő tördelésű szakaszok mindegyike Moskát Anita regényeiből származik, a zárójelben szereplő oldalszámok pedig a első és második lábjegyzetben jelzett kiadásokra vonatkoznak. A *Bábel fiai* a BF, a *Horgonyhelyet* pedig a HH rövidítések jelölik (VB).

26 Mózes első könyve – *A teremtésről* – 10. fejezetét lásd itt: <http://biblia.hit.hu/bible/21/GEN/10/10#v10>

27 Lásd: *Moskát Anita: Babel fiai* = <http://konyvvizsgalok.blogspot.sk/2014/08/moskat-anita-babel-fiai.html>

majd mindnyájukra. Hogy Babel tornya stabilan álljon, a követők stabil hitét és vért, áldozatokat követel, hogy falai erősen kössenek. Így az emberek testrészeikkel, érzékszerveiket adakoznak a toronynak hitük bizonyításaként.

Dávid olyan munkásokat látott maga előtt, akik a lukacsos falat foltozgatják: sarat, kavicsokat és vért maszatolnak a résekbe, hogy elfedjék a hibákat. (BF: 177.)

A regényből kiderül, hogy az emberek ősei Babelből származnak, miután azonban Isten összekeverte azok nyelvét, szétszéledtek, s legtöbbjüknek sikerült alagutakat találniuk, melyek egy mágiikus tornyoktól mentes, unalmas hétköznapi világba vezettek. Akik viszont Babelben maradtak, folytatták a nomád életvitelt a sivatagban, s úgy tudták – a torony sugallatára –, hogy négyheti járáson túl nincs már semmi, így önszántukból telepedtek le Babel közelében.

Azon túl, hogy a regényben a varázslás korlátozott, az emberek ki vannak szolgáltatva a mágiának, amely kivétel nélkül negatív szereppel bír. A torony erejét nem lehet meguralni, csak a saját érdekei szerint cselekszik, elvárja az alázatot. Mondhatni, a regényben szereplő építmény, mely az Isten kedvében járás céljából készül, maga viselkedik istenként, magasba törő falai ellenére alvilági mélységekhez hasonló aljasság járja át repedéseit. „Az egyetlen, ami számít, a torony. A megdicsőülés, ami elkészültekor mindazokra vár, akik vérüket, testrészüket, látásukat áldozták érte, vagy »csupán« félholtra dolgozták magukat az építésén. A népnek hit kell, cél kell – ezt ismeri fel a próféta...”²⁷

Nem kerülhető meg a tudomány-áltudomány kérdésköre sem; vizsgáljuk meg ezt is előbb a *Babel fiai*n.

Vegyük csak a beszivárgó tárgyakat! Mind azt hiszik, hogy Léonar Château csodákat tett, pedig csak megértette a világ működését. A bábeliek nem értik. Nekik a rejtély, amely összefogja a téglát, nem malter, hanem Isten. (BF: 252.)

A bábeli lakosok, illetve az abból a világból származó emberek vallását egy bizonyos Léonard Château alakította ki, aki „beszivárgóból” – a mi világunkból származó ember – lett „prófétává”, fő életcéljául a torony újjáépítését tűzte ki, magáról pedig elhitette, hogy Isten embere. Népe tudatlan volt, minden tudományos eszközt varázslatnak hittek, pisztolyt, dinamitot, különböző vegyszereket használt fel a helyiek megfélemlítésére. Léonard egyértelműen a tudomány embereként testesül meg a regényben, azt használja a mágia mímelésére, önös céljait tartja szem előtt, a hatalomvágy körébe zárja önmagát. A bábeli lakosok számára új vallást alakít ki, melyben kövekhez imádkoznak – hitük szerint Isten a kőben van –, és Leonard Cohen átírt Hallelujah-ját kántálják, új hagyományokat, szöfordulatoakat teremtenek – pl. „A toronyra!”). Régi vallásukat, mely a kereszténység volt, babonának titulálja, aki pedig továbbra is a keresztény vallás követője marad, eretneknek kiállítja ki, s halállal sújtja.

Arzén a fogadószoba közepén letérdelt. Nem tudta, hogyan kellene csinálnia. Kezei reszketve találták egymást, ujjai összefonódtak. Anyja imádkozott így és az eretnekek. Az igazhitűek imája a kő volt, ha vezekelni akartak, vagy kérni az Úrtól, imacsákányt ragadtak, téglát hordtak, így dicsőítették. A szavak üresek, tettek számítanak. Ezt tanította Léonard. (BF: 165.)

28 VÉGH Dániel, *A magyar fantasy-irodalomról*, <http://www.holmi.org/2007/09/vegh-daniel-a-magyar-fantasy-irodalomrol-jegyzetek>

A narrátor az olvasót is tudatlanságban tartja mindaddig, míg a szereplők maguktól rá nem jönnek az igazságra. A vassárányra egészen másképp asszociálunk, amíg Lívi el nem magyarázza Arzénnek, mire is szolgálnak apja Istentől eredeztetett holmijai.

Château a fegyelmet korbácsolással (Törvény) és pisztolyával (Vassárány) vívta ki, tudatlan feleségét hasonlóképp használta, mint tárgyait. Fiait (Sámsont, Bór és Arzén) állandóan fenyegette és büntette, később Sámsont és Bórt megölte, Arzént pedig utódjául választotta, halála után szellemként költözött vissza a fia kezére varrott szájtetoválásba, s Hermon néven próbálta vezetni tovább fia kezét.

Arzén hiszékeny, cselekvésképtelen, apakomplexusokkal küzdő, azonban fejlődésre képes jellem, apja halála után képtelen átvenni az irányítást Bábelben – tragédiájának okozója a félrebicsaklott apa-fiú kapcsolat. Bábként irányítja őt apja szelleme, s csupán a szerelem képes kihúzni őt reményvesztettségéből.

Arzén jellemének fejlődése az igazság felismerésében rejlik. Miután megkérdőjeleződik apja igaza, önmagába s Istenbe vetett hite felerősödik, és anyja vallását kezdi átvenni:

„Milyen lehet Isten igazi arca? Kóorra, kőszája és kőszíve van?” (BF: 222.)

Arzén karakterének jellemzését tökéletesen lefedi Végh Dániel gondolata, miszerint „a jelentős fantasy-hős elidegenedett és magányos individuum, még akkor is, ha csapatban dolgozik; nem motivált a kalandban, és szerelme tragikus véget ér (a szeretett személy leggyakrabban árulónak bizonyul vagy meghal).”²⁸

Dávid, a Magyarországon élő fiatal férfi festőként tengeti minden napjait, megmagyarázhatatlan okok miatt keveredik bele a bonyodalmakban, miután a torony elveszi látását és magához csalogatja.

Dávidot ugyanúgy önös érdekei vezérik, mint a megboldogult Léonardot, ez a jegy teszi őket a toronyhoz hasonlatossá, ellenben amíg Dávidról tudjuk, hogy kiválasztott, s a torony hívja őt, ez Léonardról nem derül ki, így fennáll a lehetősége annak, hogy a próféta csupán szélhámos, aki meglátta a torony adta lehetőséget, hogy hatalomra jusson.

Hét-nyolcemeleynyi csont maradt belőle, tetején hasadék tátongott, mintha villám mart volna bele. Körülötte törmelék: szilánkosra repedt faldarabok, egymásra halmozott toronymorzsák kőből és néhai palaburkolatból. A kupac tetején egy félarcú nőszobor egyetlen karjával az égre mutatott. (BF: 34.)

29 Lásd: *Moskát Anita: Babel fiai* = <http://konyvvizsgalok.blogspot.sk/2014/08/moskat-anita-babel-fiai.html>

30 LŐRINCZY, I. m.

Léonard az egyik jelenetben Mózeshez teszi magát hasonlatossá, amiből azt következik, hogy ő maga is elhiszi szerepe fontosságát: Isten szolgájaként vezeti népét egy elképzelt Kánaánba.

Olyan vagyok, mint Mózes. Persze nem csak Kánaán miatt, én Egyiptom helyett a sötétségből vezettem ki a népet. (BF: 127.)

A Könyvvizsgálók kritikusai szintén elgondolkodnak a kérdésem, vajon „létezik-e az isteni erő, ami áthatja a torony minden porcikáját, amitől ez a kőhalom élő, lélegző, önálló akarattal bíró lényvé lényegül át, vagy csupán a vakhit láttatja ezt a nagysága előtt áldozókkal? Vajon az isteni akarat alakítja a hitünket, vagy mi alakítjuk Istenet?”²⁹ Ez esetben a válasz egyértelmű, hiszen Dávid útját a látása elvesztése után mindvégig a torony irányítja, az álmai értelmet kapnak a nővére, Lívi kiegészítései révén, aki kislánykorában szintén megtalálta az átjárót, de szülei nem hittek neki, s elmeógyógyintézetbe zárták. Dávid jellemváltozását tekintve Arzén ellenpólusának feleltethető meg, az ő személyisége ugyanis torzul a regény során, egyre önzőbbé és megszállottabbá válik, semmi sem számít neki, csak az, hogy visszakapja látását. A könyv talán egyik legjobban megkomponált részének tekinthető az a jelenet, melynek során kítör a lázadás, s azt végig Dávid szemén keresztül látjuk.

Odakint dörgött az ég, de eső helyett kőszilánkok záporoztak. Fájtak a hangok. Mintha fogorvosi fúrók százával esnének neki a falaknak és az ő agyának egyszerre. Fülére szorította a kezét. Valami zörgött, mint a radiátoron szánkázó fémkanál. Indulnia kellett, mielőtt maga alá temeti a kő, de akárhányszor elszánta magát, hogy rohanjon, új, még élesebb zajok kínozták. Mintha kréta csikorogna a táblán. [...] *Egy. / Sikolyok metszették a levegőt, a torony zúgott körülötte. / Kettő. / Törmelék csikorgott a saruja alatt. / Három. Hol a lépcső? Hol van?* (HH: 304–5.)

Az aggódnó nővér, Lívi, aki foglalkozását tekintve tanárnő, a regényben a szerelmi szál karaktereként kap szerepet, s ennek köszönhetően válik Arzén jellemfejlődésének kulcsfigurájává, hiszen, ahogy az elcsépelet mondás is tartja: „a szerelem mindent legyőz”. Érdekes, hogy bár Dávid miatt utazik vissza Babelbe, mégis Arzént segíti útja során, s annyira megtetszik neki a bábéli élet, hogy nem is kíván hazamenni. A lehetőség, hogy esetleg szerelmét vigye magával az elmaradott, nyomorgó városból a nyüzsgő Budapestre, fel sem merül benne. Moskát Anita ezzel vajon burkolt ítéletet mond-e, hogy Budapestnél még Babel is jobb? A labdát feldobtuk, ki-ki válaszolja meg maga a kérdést.

Lőrinczy Judit szerint a regény hangulata olyannyira erős, hogy szinte érezni az illatokat és a szagokat, mintha csak egy 4D-s mozi-film peregne színesen a szemünk előtt.³⁰

A határok nagy jelentőséggel bírnak mind a *Bábel fiaiban*, mind pedig a *Horgonyhelyben*. Mindkét esetben a mágiához köthetők, élesen körvonalazhatóak, ám a *Bábel fiaiban* a vallás és az emberi hiszé-

kenység felülírja a kíváncsiságot, míg a *Horgonyhely*ben minduntalan feszegetik azokat, próbálják megtalálni a kulcsot a mágiához, követelni *tőle* és alkudni *vele*. Fontos megemlíteni, hogy a hely, ahonnan a mágia fakad, mindkét esetben isteni szereppel bír, követőket tart számon, s jellegéből kifolyólag fölérendeltként jelenik meg az emberek viszonylatában. A *Horgonyhely* gumója esetében szintén nagy jelentőséggel bír a vér, az áldozatok, mivelhogy a lény emberi holttestekkel táplálkozik.

A gumó körül holttestek heverték, mint egy tömegsírbán. Némelyikük gyomra felpuffadt a gázoktól, mások arcáról mállott a hús. Bogarak szaladtak végig fogukon vagy hajuk füerdejében. Legyek tolongtak pucér combjukon, hogy petézőhelyet keressenek. A tucatnyi test összegabalyodott, elsorvadt nemi szervük összedörzsölődött, a gumóból eredő gyökerek pedig körülszótták tagjaikat, mintha be akarnák bábozni őket. (HH: 290.)

Mindkét könyvben olvashatunk börtönjelenetről, melyben az egyik főszereplőt tartják foglyul: itt is, ott is megjelenik a fizikai kínzás, a hideg cellahelyiségek, az éhség, kosz és a reményvesztettség.

Egyik regény sem jelöl ki egyetlen főszereplőt: az olvasó több karakterrel ismerkedik meg részletesebben; elmosódik a főszereplők és mellékszereplők közötti határ.

Lars a *Horgonyhely* egyik legkomplexebb hőse, s a vele való megismerkedés az olvasót is étvágyra gerjeszti, hogy tovább falja könyvét:

A talaj lélegzett. Ha Lars lehasalt az udvaron, érezte a pórusok közül, a sárga fűcsomó közül kifújt párát. Humusz- és vasillatú lehelete volt. Eső után dohosnak és nyirkosnak tűnt, mint egy öreg párna, napsütéskor viszont ezernyi új illatot fedezett fel benne: zsenge kakukkfüvet; orrmaró füstöt, mintha a földmélyben máglya lobogna; édeskés, harapnivaló sajtot. (HH:15.)

Ahogy azt már fentebb említettük, ebben a könyvben az emberek nem olyan megalkuvók, mint a *Bábel fiaiban*: határaikat feszegetik, ellene fordulnak a mágia eredőjének, megpróbálják magukba szívni azt. S hogy miként? Földevéssel! Aki ugyanis képes arra, hogy a földet langyossá bűvölje gyomrában, annak testében szétárad a mágia, s éppúgy uralkodni tud a föld felett, ahogy a föld teszi azt vele:

Lars a talajba mártotta a kanalat, összerándult a nedves humusz szagától. Hiába várta, hogy évek alatt elmúlik az undor, még mindig hányingere támadt. Nyelt, az első falat kis híján visszajött. Öklendezett, a savas, hol keserű, hol sós íz rángatta a nyelvét. A lecsúszó darabka föld nyálkás volt, akár egy csiga. Újra kanalazott. Markába köhögött, szünetet tartott, és újra merített. (HH: 24.)

Ebben a világban viszont a mágia használatáért fizetni kell. A föld fokozatosan felemészti azt, aki az általa felállított rendszerrel szembe fordul, és saját javára használja a varázslatot. A földvarázsló arca eltorzul, rücskös lesz, haja kihullik, bőre kérgessé válik:

Lars gyengéden megérintette Brita maszkját, aztán levette róla. A nő arca olyan volt, mint a rothadt hagyma. Haja meggyérült, bal fülkagylója letört, orra pedig félig hiányzott, mintha csücsát leharapták volna. Szeme alatt vörös, nedvedző seb nyílt. (HH: 326.)

A *Horgonyhely* egy olyan világot jelöl meg, ahol az emberek a szó fizikai értelmében nem tudnak elszakadni szülőföldjüktől: onnan körülbelül kétezer lépés távolságban képesek mozogni, másképp elered az orruk vére, szédülni kezdenek, gyomruk fáj, veséjük szúr, hajuk hullik, vért köpnek, mígnem teljesen kimerülnek és meghalnak.

Ez alól csak a várandós nők és azok képeznek kivételt, akik hajón születtek. Utóbbiak horgonyhelye a föld helyett a víz lesz: tengeren bármerre és bármeddig utazhatnak, hajójuktól azonban szintén nem távolodhatnak kétezer lépésnél tovább.

Mindenki pontosan ismerte a szülőhelyét, mindenki tudta, hol vajúdott az anyja, akkor is, ha sohasem kérdezte. Lars régen akárhányszor elhaladt saját szülőhelye mellett, egész testében bizsergett, mintha a magzatburokkal, a vérrel és kínnal együtt ott hagyott volna valami jelet is, egyfajta lenyomatot. A horgonyhelye volt. (HH: 19.)

Az állapotos nők vándorlásukból adódóan bár némi előnyt élveznek a férfiakkal szemben, hátrányuk is származik ebből, hiszen sokszor nehéz fizikai munkára kényszerülnek, ami gyakran vezet vetelésükhöz, s ha el nem is vetélnék, sokszor szemet szűrő kiváltságuk okán válnak gyilkosság áldozatává.

A regényben a szülés és család fogalmak újraértelmeződnek. A férfiakat megrémíti feleségük áldott állapota: sokan bilincsből tartják asszonyukat a gyermek megszületésé-

A betonkönyv, objekt, 1990

ig, nehogy elvándoroljanak tőlük. Még másabb értelmezést kapnak ezen szavak az anyaházak köreiben, ahol a méhet csupán dolgozó zsáknak tekintik, s a láncra vert meztelen tenyészek termékenyítik meg a nőket. Ezeket a férfiakat gyakran éri megszegényítés, s e jele-
netekben éleződik ki leginkább a nemek közti szerepek eltolódása, pláne, ha a saját világunkban megszokottra gondolunk.

„[A] kislányok azt tanulták, hogyan bánjanak a tenyészekkel. Egy szőke mellszőrű férfival gyakorlatoztak, akinek bokáján lánc csörgött, és a hideg ellenére meztelenül nézett szembe a vihogó lányokkal. [...] pusingva mutogattak a tenyész fonnyadt szilva puhaságú vesszőjére. (HH: 158.)

A legtöbb fórumon hozzánk hasonlóan kiemelik a mű gender jellegét. Az SF-mag rávilágít, hogy a könyvben bár sok kérdés a nemek közti ellentétre irányul, a regény kulcskérdése mégis az ember-föld viszony lesz.³¹ A Próza Nostra „gender fantasy” jelzővel illeti a könyvet, ami bár nem tolakodó módon, de mégiscsak a nemek kérdését járja körül.³² A legjobban talán úgy lehetne jellemezni a mű társadalmát, hogy számára a „terhesség eszköz, a gyerek melléktermék, az anyaság nem szívesen vállalt nyűg. A fiúgyermek koloncok, a lányok potenciálisan felsőbbrendű felnőttek, netán jövőbeli vezetők. Nincs a regényben egy egészséges szülő-gyermek kapcsolat sem.”³³ A vándorlásra főként a beltenyészet elkerülése miatt van szükség, s amíg az anyaházakban tartott tenyészek csak egyfajta „porzó szerepet” töltenek be, a nők legfőbb kiváltsága az, hogy vándorlásuk révén a szülés helyét is megválaszthatják, amivel egyszerre új horgonyhelyet hozhatnak létre maguknak.

A regényben a női nemet Vazil lánya, Helga és Odveig, Vazil kedvese képviselik. Kettejük jellege teljesen eltér: amíg a nemétől megfosztott Odveig az elfogadás és beletörődés megtestesítője, addig a tizenhárom éves Helga apja nőket khasználó életvitele okán ejteti magát teherbe. Mindezt a szabadulás céljából teszi, de egyszerre lázad is Vazil nőkről felállított ferde képe ellen.

Helga bizsergésre ébredt. Talpa és vastag harisnyás combja borzongott, mintha jégcsapok csiklandoznának. [...] Rózsaszín fény derengett a szobában. Mintha színes papírburájú lámpásból jött volna, amelyet aratáskor a falusiak a kocsma verandájára aggnak. Ahogy Helga jobban megfigyelte a küszöb fölött és a kredenc megülő világosságát, szálat fedezett fel benne. Mintha nem is fény, hanem világító pókháló volna. [...] Helga a tízezernyi lebegő szál közül kiválasztott egyet, és elindult a nyomán. (HH: 175–176.)

Keserű József szerint a szabadság, alávetettség, önzetlenség és áldozathozatal regényben felmerülő kérdései mind a nemek közti konfliktusból fakadnak, illetve ahhoz kapcsolódnak. Továbbá felhívja a figyelmet a nemek közti hangsúlyeltolódásra, valamint az ember-föld közötti viszony problematikájára is.³⁴

31 Lásd: KESERŰ József, *Moskát Anita: Horgonyhely* = <http://sfmag.hu/2015/06/09/moskat-anita-horgonyhely/>

32 Vö.: ACÉLPATKÁNY, *Eltépni a horgonyláncokat (Moskát Anita – Horgonyhely)* = <http://www.proza-nostra.com/iras/elte-pni-horgonylanco-kat-moskat-anita-horgonyhely>

33 Vö. ACÉLPATKÁNY, *l. m.*

34 KESERŰ, *l. m.*

Amíg a *Bábel fiait* a fantasy több alműfajába is be tudtuk sorolni, a *Horgonyhelynél* már nehezebb a dolgunk. A regény ugyanis szembemegy az eddig meglévő szubzsánerekkel: jellemzői révén egyik kategóriába sem sorolható be. Leginkább a high fantasy jegyei illenek rá, hiszen itt is egy új világ teremődik, mely rendelkezik saját kultúrával és hagyományokkal, nincsenek viszont ellenpólusú karakterek: a szereplők jelleme sokkal összetettebb, mintsem hogy egyszerűen pozitív, illetve negatív táborokba tudnánk őket szervezni.

Felmerül hát a kérdés, hogy vajon a könyvvel vagy a kategóriákkal van-e a baj, rá kell azonban döbbernünk, hogy egyikkel sem. Az az ideológia, miszerint a műnek kell alkalmazkodnia a műfajhoz, elvetendő – Anita regénye éppen ezzel a felfogással és konvencióval megy szembe. A műben lévő horgonyok ilyen szempontból – műfaspecifikus allegóriaként – másodlagos értelemmel bírnak, és az alműfajok stabilitását jelölik. Ahogy a karakterek nem tudnak elszakadni horgonyaiktól, úgy a fantasy szerzőket, olvasókat, teoretikusokat is kötik a fantasy műfaji hagyományai, ami által egy már meglévő keretrendszerben gondolkodnak, s képtelenek attól elszakadni. Fontos azonban tudatosítanunk, hogy a fantasy elméleti pólusa a gyakorlat után született, így, ha találkozunk egy olyan regénnyel, mely a szakirodalom által felállított keretrendszerbe nem illik bele, a hiányosság az utóbbiban lesz keresendő, nem pedig a műben. Ehhez viszont elengedhetetlen ismernünk a rendszert magát. És ahogy a férfiak a Moskát-opus végén megszabadulnak horgonyaiktól, úgy szakítja ki magát az író is a fantasy konvenciói, horgonyai közül... s valami egészen újszerűt, elgondolkodtatót művel ezzel a szakítással.

Moskát regénye nyelvében, megszerkesztettségében és működésében is a szépirodalomra hajaz, minek révén besorolódik egy olyan határsávba, amely átmenetet képez a perem- és szépirodalom között. Mindennek fényében, kvázi megoldásként létrehozható egy újabb szubzsáner, aminek a fantasy világba beszüremelő *idegenség* adja az esszenciáját, mely utóbbit a magas irodalmi megoldások képezik. Ezt az idegenséget a regényben a Vazil által írt könyv jelenti, hisz ennek révén lépünk ki magából a szövegvilágból. Önreflexióról, vagyis a szöveg által jelölt szövegiségről tehát Vazil műve nyomán beszélhetünk, az általa írt feljegyzések ugyanis a *Horgonyhely* világának materiális termékeiként vannak jelen, ami által Vazil és az olvasó között analógia létesül: Vazil éppúgy a regény világának működését próbálja feljegyzései által megérteni, mint ahogy az olvasó próbálja ugyanezt a szöveg olvasása során.

Karakterünk *A vándorlás okai, a női és férfi előjogok* címen írja feljegyzéseit, melyekben tudományos szempontok felől közelíti meg a várandósságot. Vazil lejegyzi azoknak a különféle kísérleteknek az eredményeit is, melyeket a várandós nőknél végez, feltárandó azok vándorlási képességének mikéntjét.

Bonckéssel kell lehántani a bőrt és a zsírt, hogy megtaláljuk az igazi különbséget. A nő hasában a méh olyan, akár egy külvilágra nyíló, vörös zsák. Azoknak a nőknek is méh van a testében, akik nem terhesség közben haltak meg, és azoknak is, akik szüzek voltak. Még a gyermekek testében is megvan a két petefészekkel együtt, amelyek olyanok, akár egy-egy kaviár. A méh tehát nem lehet oka a vándorlásnak, más változás történik az asszony testében, amikor elhagyja a horgonyhelyét. / Reményt kell kapnunk ebből. A férfiaknak nincsen méhe, de ezek szerint a vándorlást nem ez okozza. / (Részlet A vándorlás okai, a női és férfi előjogok c. kéziratból) [HH: 45.]

Noha a tudomány kiaknázójának, a tudósnak Vazil felel meg a regényben, mégsem ő jut el az átütő felfedezésig. Helyette Lars jön rá, hogy a vándorlás kulcsa nem a tudományban rejlik, hanem a mágiában. Ő földevéssel próbál közelebb férkőzni a földalatti gumó-

hoz, ami a mágiát közvetíti. A gumó éppúgy, mint a bábeli torony, önös érdekeit tekintve köti béklyóiba az embereket, halott tetemeiből szívja magába az energiát. Lars saját életének feláldozása révén kíván megalkudni *vele*, és kérni *őt* a férfiak felszabadítására. Ez azonban már egy krisztusi analógia...

Utószó

Mielőtt még levonnánk záró konzekvenciánkat, lássuk még egyszer, kvázi címszavakban, milyen eredményeket is hozott a jelen dolgozat.

Az első fejezetben egyszersmind felfejtettük és árnyaltuk a fantasy terminusát, majd körüljártuk annak műfaji kérdéseit is. Több meghatározó szakirodalomra támaszkodva összeállítottuk a fantasy szubzsánereinek listáját, hogy az alműfajokról is rétegzett képet nyerjünk.

Ezek után az időben korábbi Moskát Anita-regénnyel, a *Bábel fiaival* dolgoztunk, mely a portál fantasy és a történelmi fantasy – azon belül is a biblikus fantasy – szubzsánerek jegyeit viseli magán.

A világepítést tekintve kiemeltük a mágiahasználat közvetett és helyhez kötött szerepét, illetve a karakterábrázolás érdemeit is hangsúlyoztuk.

Felhívtuk a figyelmet a két Moskát-könyv közti kapcsolódási pontokra, úgymint közvetett és helyhez kötött mágiahasználat, illetve tudomány és áltudomány kérdésköre.

A *Horgonyhely* szubzsánerei berkekben való elhelyezése nehézségekbe ütközött. Ezen a ponton hozott újat Moskát Anita regénye, ugyanis szétfeszítette az alműfajok rá nézve szűknek bizonyult kereteit. Eredményeink arra engednek következtetni, hogy a *Horgonyhely* egy, a szép- és peremirodalom mezsgyéjén húzódo határsávban helyezhető el. Ezt erősítendő felhívtuk a figyelmet Vazil kulcsfontosságú szerepére, aki az olvasó analógiájaként van jelen a regényben: tudományos szempontok szerint a mű világának szerveződését és földhözköttöttség-elvét kutatja, éppúgy, ahogy az olvasó teszi ugyanezt a regény olvasása során.

Végül kitértünk a szöveg gender jellegére, s a recepció felvetéseit továbbgondolva hoztuk meg saját, példákkal alátámasztott álláspontunkat.

Az előszóban kitűzött célok tükrében úgy fest, munkánk meghatározó eredményeket hozott, sikeresen igazolta ugyanis, hogy a magyar zsánérirodalmon belül feltörekvőben van egy olyan irányzat, mely határsávot képez szépirodalom és peremirodalom között, vagyis éppúgy operál magas irodalmi megoldásokkal, mint ahogy magán viseli a fantasy jegyeit is. Valami újat alkot. Valamit, ami meghaladja mindkettőt. S ahogy az oly sokszor lenni szokott, könnyen lehet, az arany középpút lesz az, amin járni érdemes... ahová mindkét eredő átmenti saját érdemeit.

A dolgozat előlegezhető, Kleinheincz Csilla és Lőrinczy Judit műveire fókuszáló folytatása is ezt az ösvényt keresi majd...

Felhasznált irodalom

BAKA L. Patrik, *Mi lett volna, ha. Magyar földön Afrikában...*, Partitúra, 2014/1, 101–127.

BAKA L. Patrik, *Tejjes gőzzel. Steampunk kalauz*, Partitúra, 2015/1, 57–91.

DR. GALUSKA László Pál, *Tipológia fantastica (A fantasztikus irodalom tipológiájáról és műfajelméleteiből)*, Gradus, 2. évf., 2015/1, 21–38.

MENDLESOHN, Farah, *Introduction = Uő, Rhetorics of fantasy*, Connecticut: Wesleyan University Press, Middletown, 2008.

- HEGEDŰS Orsolya, *A mágiá szövedéke (Bevezetés a magyar fantasy olvasásába I.)*, Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2012.
- MILLER, Joseph D., *Fantasy vagy science fiction?*, Prae, 2011/3, 2–7.
- KIS ERVIN, *Noé kiszáll a bárkából*, Magvető Könyvkiadó, 1980.
- KISANTAL Tamás, *Fantasztikum, horror és töredékesség H. P. Lovecraft szövegeiben*, Prae 2003/1, 14–22.
- KORNYA Zsolt, *A képzelet egy másik világa. Amit a fantasyról tudni illik*, Metamorf 3, Váci Mihály Megyei és Városi Művelődési Központ, Nyíregyháza, 1988, 14–18.
- MOSKÁT ANITA, *Bábel fiai*, GABO Kiadó, Budapest, 2014.
- MOSKÁT ANITA, *Horgonyhely*, GABO Kiadó, Budapest, 2015.
- STABLEFORD Brian, *Historical Dictionary of Fantasy Literature (Historical Dictionaries of Literature and the Arts, No. 5)*, The Scarecrow Press Inc., Lanham – Maryland – Toronto – Oxford, 2005. online elérhető: <http://chapters.scarecrowpress.com/08/108/0810849445ch1.pdf>
- STEMLER Miklós, *A világteremtés poétikája*, Prae 2003/1, 5–13.

Internetes források

- A fantasy feltérképezése* = <http://sfmag.hu/2014/05/07/a-fantasy-felterkepezese-1-resz/>
- ACÉLPATKÁNY, *Eltépni a horgonyláncokat (Moskát Anita – Horgonyhely)* <http://www.prozanostra.com/iras/eltegni-horgonylancokat-moskat-anita-horgonyhely>
- KESERŰ József, *Moskát Anita: Horgonyhely* = <http://sfmag.hu/2015/06/09/moskat-anita-horgonyhely/>
- Kocogtatni a hatalom üvegablakán (Moskát Anita – Bábel fiai)* = <http://www.prozanostra.com/iras/kocogtatni-hatalom-uevablakat-moskat-anita-babel-fiai>
- LŐRINCZY Judit, *Moskát Anita: Bábel fiai* = <http://sfmag.hu/2014/04/23/moskat-anita-babel-fiai/>
- Maszatolt fantasztikum* = http://www.mozsat.eu/Moskat_Anita_Babel_fiai
- MOSKÁT ANITA, *A Bábel fiai születéséről* = <http://gabosff.blog.hu>
- Moskát Anita: Bábel fiai* = <http://konyvvizsgalok.blogspot.sk/2014/08/moskat-anita-babel-fiai.html>
- Moskát Anita: Bábel fiai* = <http://www.gabo.hu/hu/fantasysci-fi/17111-moskat-anita-babel-fiai-9789636898861.html>
- Moskát Anita: Horgonyhely* = <http://www.gabo.hu/hu/fantasysci-fi/1915-moskat-anita-horgonyhely-9789634060376.html>
- Mózes első könyve – A teremtésről – 10. fejezetét lásd itt:* <http://biblia.hit.hu/bible/21/GEN/10/10#v10>
- Tolkien Világa (rádiósorozat), A fantasy – az Aurin szerkesztői a fantasy történetéről, Tolkien Világa – Rádiósorozat A Gyűrűk Ura kapcsán, (Szerkesztett szövegváltozat a rádióműsorban elhangzottak alapján)* = <https://www.tolkien.hu/index.php/tolkien/item/2075-tolkienvilaga-radiosorozat-a-fantasy-az-aurin-szerkesztői-a-fantasy-toerteneterol>
- VARJU Zsuzsanna, *A fantasy Magyarországon* = <http://olvasas.opkm.hu/index.php?menuId=125&action=article&id=44>
- VÉGH Dániel, *A magyar fantasy-irodalomról*, <http://www.holmi.org/2007/09/vegh-daniel-a-magyar-fantasy-irodalomrol-jegyzetek>
- Walk trough this portal with me* = <http://io9.gizmodo.com/5683053/walk-through-this-portal-with-me-into-another-world>
- What is portal fantasy* = <http://bestfantasybooks.com/portal-fantasy.html>

BENYOVSZKY KRISZTIÁN

Hol a te fullánkod?

Mitch Cullin: Mr. Holmes

Hajlamosak vagyunk úgy gondolni a populáris irodalom hőseire, mint akik dacolnak a múlt idővel. Mintha egy örök jelenben élnének: bár lát-szólag múlnak az évek felettük, ők mégis az állandóságot képviselik. Ugyanazt mondják, ugyanazt teszik, mint korábban oly sokszor már; és okkal reménykedünk benne, hogy ez később sem lesz másképp. Mindig hozzák a formájukat, így sosem okoznak csalódást. A róluk szóló történetek olvastán rendre elfog bennünket a déjã vu jóleső érzése, s talán éppen ez az, ami miatt továbbra is olvassuk, újraolvassuk, és – ha tehetségünk van hozzá – továbbírjuk a kalandjaikat.

A népszerű karakterek életformájának a visszatérés, a feltámadás is szerves része, saját haláluk nem mindig bizonyul véglegesnek. Így volt ez, miként az közismert, Sherlock Holmes esetében is. Miután kiszabadult ama bizonyos svájci vízesés félelmetes habjai közül, s néhány inkognitóban eltöltött év után – a frászt hozva hűséges barátjára – újra felbukkant Londonban, egy újabb sikeres nyomozási széria vette kezdetét. S miként ugyancsak köztudott, a rajongó íróknak és az író rajongóknak köszönhetően ez továbbra is tart.

Ezért is nehéz őt nyugdíjas, totyogó, erőtlen vénemberként elképzelni, aki legendás emlékezetét lassankint elveszíti, s mások gondoskodására szorul. Pedig Mitch Cullin erre kényszerít bennünket *A Slight Trick of the Mind* (2005), magyarul *Mr. Holmes* címen megjelent regényében (Agave, 2015, ford. Széky János).

Zavarba ejtő, elgondolkodtató, fanyar humorral átszőtt regény, keserű zárlattal. Nem (csak) egy szimpla krimi, nem is a szokásos Holmes-pastiche – megkockáztatom: nem is minden tekintetben tesz eleget a detektívtörténettel szemben (okkal) támasztott elvárásoknak. Az elbeszélte esetek „tanulsága” túlmutat a világhírű nyomozó figuráján, karrierjének állomásain, de még a műfaj megszokott, földhözragadt horizontján is. Jóllehet haláleset több is van a regényben, és személyek nyomtalan eltűnéséről is olvashatunk, de egyiknél sem merül fel az idegenkezűség lehetősége, ezért az okokat firtató kérdések sem kriminalisztikai, hanem inkább lélektani vagy létbölcséleti síkon fogalmazódnak meg. S mint ilyenek vagy eleve szónokiak, vagy csupán hipotetikusak, az érdemleges bizonyítás lehetősége nélkül. Mondhatjuk úgy is, hogy Mitch Cullin alapvetően *használja* az idős, memóriazavarral küszködő, magányos Holmes alakját; arra, hogy rajta keresztül, irodalmi legendáját is játékba hozva, belátást engedjen egy/a személyes veszteségekkel, váratlan és értelmetlen halálesetekkel szembesülő kiábrándult ember gondolatvilágába.

A regény humoros rétegét azok a jelenetek képezik, amelyek élet és irodalom, valós személy és irodalmi szereplő konfliktusát viszik színre. Holmes különös élvezetet lel abban, ha sikerül eloszlatnia valamely róla kerengő legendát vagy a művek, illetve illusztrátorok számlájára írható közvélekedést. Amikor Japánban járva egy ottani rajongója a vadászsapkáját és a pipáját kéri rajta számon, így felel neki: „Attól tartok, sohasem hordtam szarvaslövő sapkát, és nem szívtam nagy pipát, ezek pusztán az illusztrátor leleményei, hogy felismerhetőbbé tegye személyiségemet, és így eladhassa rajzait a magazinnoknak. Nem volt túl sok beleszólásom.” (59.) Vannak, akik belátják a valós és képzelet-szülte detektív közti különbségeket: „[...] ön egyáltalán nem hasonlít arra az emberre, akiről oly sokat olvastam. Hogy is mondjam... nem annyira különc, nem annyira színes egyéniség.” (75) Mások viszont ragaszkodnak az újságok hasábjairól megismert Holmes alakjának valódiságához: „[...] maga nem lehet az az ember [...] Az a detektív sokkal magasabb, nemde? És fekete a haja, és ilyen az orra, és pipázik. Semmi köze magához, érti?” (95.) Hiába érvel itt Holmes azzal, hogy félreábrázolásról van szó, az idézett hölgy hajthatatlan marad. A mítoszrombolás része az is, hogy a detektív addig elhallgatott kudarcait is bevallja: „[...] bármilyen sajnálatos, jó néhány fontos ügyet elrontottunk. Persze ki olvas szívesen kudarcokról? Én ugyan nem.” (75.)

A Watsonról élő kép korrekcióját legalább annyira szívügyének tekinti Holmes, mint saját maga tévedhetetlenségének megkérdőjelezését. Mélyen felháborítja őt, s mindketjükre nézve sértőnek találja, hogy barátját „méltatlan színben tüntetik fel a dramaturgok és az úgynevezett krimiszerzők”, úgy ábrázolva őt, „mint valami ostoba, kétbalkezes bohócot”. Pedig, teszi hozzá rögtön: „Mi sem áll távolabb a valóságtól!” Beismeri ugyanakkor, hogy ebben valamelyest a doktor is ludas, mivel „mindig nagylelkűen túldicsérte képességeimet, miközben a saját kiváló tulajdonságairól roppant szerénységgel emlékezett meg”. (29.) Majd pedig az igazság érdekében hozzáteszi: „Pedig az az ember, akivel együtt dolgoztam, olyan veleszületett ravaszságról, sőt agyafúrtságról tett tanúbizonyságot, ami roppant mértékben segítette nyomozásainkat.” (29–30.) Sőt: még ha következtetései olykor tévesek voltak is, „szinte sohasem nélkülözték az intelligenciát” (30.). Doyle történeteiben Holmes fanyalogva és gúnyolódva fordult el a közös eseteik újságokban megjelent, kalandosra színezett beszámolóitól. Ez a Holmes viszont Watsonról mint íróról is elismeréssel nyilatkozik. Amikor maga is egyik esetének megörökítésébe fog, kénytelen belátni, hogy barátja sokkal jobban bánt a tollal: „Ej, hogy milyen szószátyár vagyok, mikor magam szövöm a történetemet. Nem tudom úgy elrejteni az igazságot, mint John, és sajnos hiányzik belőlem az a képesség, hogy elhallgassak fontos mozzanatokat, és így jussak látszólag meglepő következtetésre.” (94.) Egy más alkalommal pedig figyelemfelkeltő leírásait illeti dicsérettel: „Okos részleteírásokkal, már-már lenyűgözően hatásos túlzásokkal ő még a hétköznapi históriákat is érdekessé tudta formálni – ez az igazi írói tehetség fokmérője.” (230.)

De Watsonról nemcsak detektívhistóriák, hanem naplók szerzőjeként is említés történik a regényben. A megrögzött Holmes-rajongók bizonyára felszisszenek, amikor arról olvasnak, hogy kedvenc detektívjük olvasatlanul vetette a kandalló lángjai közé barátja és krónikása három kötetre rúgó, kiadatlan naplóit, s ugyanezt tette (újabb szisszenés) Mrs. Hudson papírcédulákra írott, enigmatikus feljegyzéseivel is. Az előbbi barbár tettet a szakmai titoktartás, a személyes és államérdeket védő diszkréció magyarázza („az egyszerű és emlékezetes ügyek közé keveredett néhány visszataszító, lehetségesen romboló hatású történet is: indiszkrét adalékok a királyi családról, egy külföldi előkelőségről, akinek néger kisfiúkra fáj a foga, meg egy prostitúciós botrányról, amely tizennégy parlamenti képviselő leleplezésével fenyegetett” 184.), az utóbbit pedig a jelfejtés kudarca: hiába tanulmányozta

ugyanis házvezetőnője kétszavas üzeneteit, „mintha nonszensz kirakós kockái volnának”, amiből végül „semmi egyértelmű jelentést nem tudott kihámozni”. (Uo.)

A regényben megismerkedhetünk továbbá Holmes személyes könyvtárával, szoba kerül némely ismert történetének ritka kiadása (*A sátán kutyája* orosz fordításának egyetlen létező példánya), rövid kiruccanása a színészet területére (Horatiót játszotta a *Hamlet*ben), s megtudhatjuk azt is, mely híres angol író volt a tanára Oxfordban. Egy Holmes által lejegyzett és utólagosan kommentált esettörténet (*Az üvegharmonikás*) pedig rávilágít a méhek iránti öregkori rajongásának magánéleti hátterére. Míg Rudolf Čechura *A méhek esete* (Případ se včelami, 2003) című Holmes-novellájában a szorgos rovarok a gyilkosság közvetett eszközeként kerülnek a figyelem középpontjába, Neil Gaimannél pedig a fiatalság elixírjének elkészítése végett (*A halál és a méz esete – The Case of Death and Honey*, 2015), addig itt elsősorban együttműködésük, életszervezésük válik példaértékűvé (erről bővebben később).

De legyenek bármilyen érdekesek, szórakoztatóak és irodalmilag „felkavaróak” is a fenti tények és események, melyek tovább gazdagítják Holmes alakjának kollektív képzelet formálta képét, hangsúlyosabban esik latba az, hogy a történet idején mind Watson, mind Mrs. Hudson már halott, s nem él Holmes bátyja, Mycroft sem (183.). És nincs az élők között az a hölgy sem, Mrs. Keller, aki – az Adler-esetnek ellentmondva – egyedül volt képes a szerelemhez hasonló érzést, tartós nyomot hagyó személyes vonzódást ébreszteni az erre egyébként alkatilag képtelen detektívben. S végezetül (spoiler!) egy tragikus balesetben Holmes elveszíti azt a kislányt is (Roger), aki hajlott korában nemcsak segítőjévé, hanem valódi barátjává és támaszává tudott válni. Mitch Cullin egy megöregedett és elmagányosodott Holmest állít a középpontba, aki körül már kihaltak mindazok, akik valaha fontosak voltak a számára.

A halál, s a nyomában fellépő személyes veszteségek látványa és fájdalma azonban ettől átfogóbban van jelen a regény történetvilágában. Mrs. Keller öngyilkossága mögött kétszeri vetelésének traumája húzódik meg. Meg nem született gyermekeit nevükön emlegeti, s gyászolja őket. Szó esik egy másik, Holmest felkereső anyáról is, aki szintén nem tudta feldolgozni a gyászt, s ez kétségbeesett tette sarkallta őt: „Nézze meg a kezét – mondta Holmes. – Nézze milyen piszkos, földes a körme, a blúza, a bőre és a ruhája. – Arra jutott, hogy a nő valamiképp a földet kaparta. Ásott. – Nézze a sáros cipőjét. Viszonylag új, keveset hordta. Sokat gyalogolt, de Seafordnál nem messzebről. Nézzon az arcára, és meglátja az újszülöttjét elvesztett anya gyászát. Vegye fel a kapcsolatot a seafordiakkal. Kérdezze meg, nem ásott-e ki valaki egy gyermeksírt az éjjel, nem vitt-e el belőle holttestet, és hogy a gyermek anyjának nem veszett-e nyoma.” (65.) Ha hozzávesszük a kilencéves Roger és a már említett barátok, ismerősök és rokonok halálát, kijelenthető, hogy totális a halállista, abban az értelemben, hogy a magzatléttől a csecsemő- és kisgyermekkoron át az érett felnőtt- és időskorig ível. A Hirosimában tett utazás pedig szembesíti hősünket és bennünket, olvasókat is a tömeges pusztítás nyomaival.

Mit lehet tenni ilyen helyzetben? Hogyan tudja Holmes feldolgozni azt, hogy mindenkivel túlélte, aki közel állt hozzá, hogy egy „hónapon belül szinte senki sem maradt, aki korábbi énjével összekötötte volna?” (180.) Meg azt is, hogy az igazság elkötelezettjeként, megannyi megoldhatatlannak tűnő eset kinyomozójaként most képtelen mögöttes, átfogó értelmet találni a tragikus eseményekben? Holmes a gyászmunkának egy sajátos technikáját fejleszti ki: a halottait jelképező kövek alkotta kör közepébe ül le meditálni, felidézni emléküket, és csitítani a bánat és a fájdalom érzését. Ez az „apró, gondolati trükk” (178.) – erre utal a regény eredeti címe – a közeli méhes tompító zsongásával együtt segít neki a veszteségek feldolgozásában. „Megtisztította a tudatát mindattól, ami

nyugtalanította – a zavartól, amelyet két, számára fontos ember tartós hiánya okozott. Megállapította viszont, hogy valakinek a hiányát érezni bizonyos értelemben ugyanaz, mint a jelenlétét érezni. Amint belelegette a méhes őszi levegőjét és kilélegette a lelki-furdalását [...], érezte, hogy békében elválik a halottaktól, mintha lassanként elszakadnának tőle, és hagynák, hogy felkeljen és továbblépjen, míg múló bánatát fogva tartják a tiszteletre méltó kövek.” (181.)

Ha ez a meditációs játék hozzájárul is valamiféle belső egyensúly ideiglenes megteremtéséhez, és segít elviselni „azt a belső hiányt, amely egy másik ember súlyával volt terhes” (234.), nem ruházza őt fel olyan „megvilágosodással” vagy tapasztalati tudással, aminek birtokában releváns válaszokat fogalmazhatna meg a – különösen Roger halála után – egyre sürgetőbben jelentkező miértekre. „Mi vagyok én a kisfiam nélkül? Miért kellett így meghalnia?” (223.) A fiú anyjának könyörgő kérdéseire nem tud értelmes feleletet adni, s áltatni sem akarja őt holmi álbölcsekedéssel, vagy egy kitalált, vigasztaló történettel – mint tette azt egyébként meggyőző módon japán barátja, Umezaki apjának eltűnését magyarázandó. A kisfiát elvesztő özvegynek akadozó hangon csak ennyit tud mondani: „[...] néha a dolgok túl vannak a megértés határain [...], és bármilyen igaztalanul is hangzik, a valóság az, hogy az ilyen események... hiába rémlenek számunkra logikátlannak, hiába nem tudunk semmilyen értelmet tulajdonítani nekik... hajszálpontosan azok, amik, és sajnos semmivel sem többek.” (223.)

Torokszorítón keserű konklúzió; a filmadaptáció készítői (rendező: Bill Condon, 2015) nem is merték bevállalni (ebben Roger túléli a darazsak támadását, s anyjával együtt az egyre inkább ápolásra szoruló detektívvel maradnak). Miként azt sem, hogy Holmes utolsó ügye, melyre Mrs. Keller öngyilkossága tette ki a pontot, megoldatlan maradjon. Elvégre egy bűnügyi film, pontosabban egy híres detektív öregedéssel és lelkiismeretfurdalással vívott harcát tematizáló lélektani dráma nem záródhat azzal, hogy „nincs végső oka, értelme, logikája mindannak, ami ebben a világban történik?” (234.) S az is nehezen elképzelhető, hogy a vonzó Mrs. Ann Kellerről végül azt legyen kénytelen kijelenteni a címszereplő, hogy „sohase láthatott engem igazi valómban”. (Uo.) Feloldásában megnyugtatóbb tehát a film: a múltbéli dolgok értelmet nyernek, a jelenkori tragédiát hajszál híján sikerül elkerülni, s a záró kép is (a halottait jelképező kövek közt hajlongó Holmes) inkább a megbékélést sugallja. A regény ehhez képest kíméletlenebb, mentes a vigasztól; helyette a belátást, az értelem és célnélküliség tudomásul vételét hangsúlyozza. „Számomra egyszerűen csak az van, ami van. [...] Ami egyetemes, misztikus, aminek hosszú távú folyományai vannak, egyszóval azok a helyek, ahol talán az igazság lakozhat, számomra nem érdekesek.” (117.)

Egy valamit azonban mégis hozzá kell tenni a fentiekhez, ha húek akarunk maradni a regény világához. Nem lehet véletlen, hogy a vidéki magányában szinte remeteként élő agg detektívnek az egyedüli örömet a méhekkal, az állatvilág egyik legtársasabb lényei-vel való foglalkozás adja. „Csökönyös kis dolgozók vagytok”, jegyzi meg róluk. „Állhatatlan szokás-rabja rovarok.” (169.) Akárcsak maga Holmes volt aktív korában, teszem hozzá immár én. Csodálkozás és áhítat érzése fogja el őt, valahányszor látja, hogy „a rovarállam milyen tökéletes érzékeléssel tudja megoldani létének problémáit”, mert a kaptár közösségében „nincs egyetlen csüggedt, emberi gondoskodásra szoruló munkás sem”. (221–222.) Ha van vigasztaló „üzenete” Mitch Cullin rendhagyó Holmes-történetének, akkor az az a „békesség, amelyre az ember a méhzeneség léleknyugtató, változó bolygónk zűrzavartól mentesítő harmóniájában lelhet”. (222.)

DOBAI ESZTER

Jankovič Nóra: Árnyékok illata

A kaotikus viselkedést mutató rendszerek determinisztikusak. Kaotikus rendszerekben gyakori, hogy a kiindulási feltételek kismértékű megváltoztatása is nagymértékű változásokat idéz elő egy rendszer állapotában rövid időn belül.

A regény sorsszerű történéseire ráillik a káoszelmélet definíciója. A főhősnő életének látszólag stabil rendszere egyszer csak felborul, ezzel visszafordíthatatlan eseménysorozatot idézve elő. Adél, a történet elején egy hivatásában még nem teljesen, de házasságában meglehetősen kiégett fiatal tanárnő egy beszürkült életvitel megtestesítője. Titokban azonban szentimentális álmokat dédelget, melyekben fiatalkori plátói szerelme jelenik meg, mint az örök ideális Férfi számára.

Miután szinte az egész eddig felépített világa összeomlik, Adél intuíciókra és sorsszerű történésekre hagyatkozva környezetét megdöbbentő, új útra lép. Gondolkodásmódját teljesen áthatja a determinizmus, mely szerint mindennek oka van, a véletlenszerű történések csak a puzzle különálló darabkáit képezik. Az együgyűség áruhájába bújtatott szomszéd néni profetikus megszólalása is példázza ezt a filozófiát:

Adok magának valamit. A múltkor találtam. Mindjárt magára gondoltam. Csak nem találkoztunk. Biztos nem volt itt az ideje. Siettetni meg semmit sem szabad. Várni kell türelmesen, és akkor higgye el, minden a helyére kerül. Idővel az ember megtalálja a választ a miértekre.

A regény címében rejlik a kék íriszek lenyomata, mely motívum romantikus szálként fut végig a cselekményen, mint valami megfoghatatlan misztérium, s a történet kibontakozásakor folyamatosan körvonalazódik az árnyék e homályból.

A romantikus regények és hétköznapi konfliktusok érzésvilágának lefestését kedvelők számára feltétlenül élvezhető olvasmány Jankovič Nóra műve. Valamint a javíthatatlan álmodozók és a véletlenszerű sorsok alakulását elutasítók figyelme se kerülje el ezt a látszólag könnyed, de érzelmileg mégis bonyolult döntéseket és a hétköznapi életből ismert helyzeteket bemutató olvasmányt.

JANKOVIČ Nóra, *Árnyékok illata*, Phoenix Polgári Társulás, Pozsony, 2014.

Az ellen-tény

Onucsán Miklós munkásságáról

1 Az alkotói csoportosulás alapja a megközelítőleg 20 tagból álló Dialógus csoport volt: Dan és Lia Perjovschi, Ferenczy Károly, Bone Rudolf, Dorel Găină, Jovián György, Ujvárossy László, stb. A műhelyben konceptuális és posztmodern érzékenységgű, interdiszciplináris, valamint köztes médiumokra alapozó munka folyt. Bár a rendszer megfigyelői aktívan figyelték tevékenységüket, mivel nem értették azt – így nyílt kritikára nem volt lehetőség – a művészek mégis ebben a közegben találtak menekvést a rendszer ideológiai és esztétikai zártsága és korlátai alól. Ujvárossy László: *Progresszív kortárs művészeti törekvések Nagyváradon, a nyolcvanas években*. In: Várad, 2011/4.

2 *A rozsdá története a kezdetektől napjainkig*

3 *Fehér kamuflázs*

4 *Más égvűrűk*

5 *Befejezetlen mérések*

6 *Minta egy gömbre*

7 *A Rovarak emlékművén (The Monument of Insects)* a koncepció egyenesen gondolat, illetve tervrajz marad, a kivitelezést a nézőre bízva.

8 *Itt nyugszik a fű*

9 *És mi van, ha semmi sincs odaát?*

Onucsán Miklós

Onucsán Miklós pályafutása a 80-as években indult, a kísérletező szellemű nagyváradai 35-ös Műhely égisze alatt¹. Ezt az irányt továbbra is tartva, a műhely eredményeit beépítve (és életben tartva) halad pályáján. Mindezt úgy képes véghezvinni, hogy alkotásai „jól irányzottan” ugyanazt a sajátos hangvételt hordozzák, de nem lesznek múltidézőek, hanem kortalanul reprezentálnak – egyszerre maradnak tömörszerűek és válnak dinamikussá. Ennek eredményeképp az alkotó elsősorban Európa-szerte, de a kontinensen túl is kiállít; a munkásságát tárgyaló kiadványok listája hosszúra nyúlik, ez év elején pedig kitüntették az Erdélyi Magyar Kortárs Kultúraért díjjal.

Onucsán konceptuálisága nagyon sűrített. Alkotásai sok szinten működnek egyszerre, minden réteg önmagában is komplex viszonyrendszert hordoz, az alkotás külső, világos tömörszerűségében is szemantikai mikrokozmoszok halmaza.

Vannak visszatérő jellemzők, mint például az *Arte Povera* hatás: az alkotó előszeretettel használ egyszerű (vagy talált) tárgyakat, anyagokat – így míg a 80-as években rozsdával, szurokkal dolgozik, később az egyszerű fehér papír, a beton van jelen, majd fatörzsszeletek, föld, vászon, egészen a legfrissebb, 2015-ös kiállításáig, amelyen szintén használ olyan mindennapi anyagokat, mint a kódarabok, a kötél vagy a mandarinhéj. Ami a művek materialitását illeti, az első alkotásokban az anyagok sajátos jelenléte fontosabb szerepet kap (*A The History of Rust from Its Origins Until Today*² kontrollálatlanul burjánzó rozsdája elárasztja a felületet, ellenállva bármilyen kategorizálásnak, a *White Camouflage*³ papírja efemer és törékeny környezetében); a későbbiekben pedig a konkrét matéria egyre inkább csak jelzésértékű – nem az egyes anyagok, hanem az Anyag van jelen egy-egy tulajdonságával (az *Other Annual Rings*⁴ fatörzs-szeletei az Organikus Valóság, az *Unfinished Measurements*⁵ kódarabja a Tömeg, a Jelenlét, a Meghatározott Valami, a *Pattern for a sphere*⁶ mandarinhéj pedig egy Mulandó Gömb maradványa). Az alkotói beavatkozás is sokszor minimális. Az anyag tehát kissé visszalép a koncepció javára, és ezzel jelenléte átlényegül.⁷

A művek tömör konceptuálisága a címekkel teljeseedik ki (a cím mindig a mű szerves része). Onucsán címadáskor nagyon pontosan bánik a nyelvvel: a címek néha még egyszerűségükben is költői jelleget kölcsönöznek a műveknek, sokszor finomítva vagy színezve a képi elemek nyersségét (*Here Rests the Grass*⁸, *And What if There is Nothing Beyond It?*⁹).

Számos Onucsán-mű társadalomkritikára alapszik. A *Vigyázat, hull a vakolat!* emléktábla leleplezése az ilyen jellegű tárgyak szimbolikus funkcióival ironizál; egy kontextuscseré által rámutat a valósággal szembeni struccpolitikára, egyúttal állandósítva, márványba vésve a degradálódás állapotát, talán magát a szimbolikus témákra irányuló „Figyelem!” komikus gesztusát is. Szintén ilyen expliciten kezeli az individualizmus „személyiség-brandjeit” a *Self-portrait by the yard*¹⁰, az ortodox egyház világiasságát a *Christian Card Remix*¹¹. Viszont olyan alkotások is, mint az *Other Annual Rings* vagy a *Shortcut*¹², felfoghatóak bizonyos társadalmi attitűdök kritikájaként¹³.

A cinikus nézőpont szintén állandó vonása az Onucsán által nyitott perspektíváknak. Egyes alkotások, mint például a *White Camouflage* vagy a *Pattern for a Sphere* esetében csak megmosolyogtató iróniaként van jelen a humor¹⁴; legtöbbször viszont van valami képtelen, megoldhatatlan a látványban vagy tárgyban, és a kilátástalanság teljes tudatában kényszerülünk félmosolyra. A kis hurok a falban¹⁵ semmire nem elég, sem kihúzni vele valami mást, sem akasztani, s ebben a magát lehetőségnek álcázó kapaszkodóban végül nincs más, mint az igyekezet végtelensége. A jelen juhái megsemmisítik a halás utókor sötömbjét¹⁶, vagyis a jelenben feloldják a jövőt, a megemlékezés iránya pedig megfordul, de így módon önmagukat is áldozatként jelölik meg, és beteljesítik saját mulandóságukat.

De nem csak a remény vagy a jövő biztonsága lehetetlen. Onucsánál a jelen felbontása is olyan szerkezetet hoz létre, amely megszűnteti a konkrétumokat, megcáfolja a (vélt) tényeket.¹⁷ A műalkotás új terében tehát minden információ esetleges és minden tudás labilis. Bár a mű háttérében ott lebeg halvány bizonyosságként valami megfoghatónak a kritikája, az alkotás belső logikai rendszere mégis szétbomlik – ezáltal megnyitja a témát az érintőleges asszociációk, az elvont fogalmiság és más témák felé.

Így válik a műalkotás a dekonstrukció egyfajta megtestesülésévé. Maga Onucsán a tudás visszafordítását („unknowing”) említi.¹⁸

Többek között a *Modules of Dry Installation (for Ana Lupaş)*¹⁹ című alkotásban is ez a mechanizmus érvényesül. A textilek szárítását a csavarás pozíciójában megszakítja, amitől a folyamat linearitása teljesen értelmét veszti, az így keletkezett „modult” pedig kiemeli. Az anyag állapota más értelmet nyer, a pillanat exponálja a kényszeredettséget. További szintek jelennek meg: a jel megmunkáltsága/az ismétlődés egyedisége/a fizikai forma üressége. Dekonstrakcióban születik maga az alkotás is, de – ami ennél fontosabb –, a kész tárgy nem inkoherens romhalmaz és nem csak nyom marad, hanem aktív entitás, amely maga is dekonstrukcióra invitálja a nézőt.

A műalkotás konceptuális rétegeit kutatva puzzle-darabokként próbáljuk összeilleszteni azokat, és ez egy darabig működik is. Viszont egy idő után óhatatlanul azzal szembesülünk, hogy ez valami más – inkább anti-puzzle –, hiszen tere folyamatosan bővül, sok a hézag, és a feltároló halmaz darabjai mintha soha nem is alkothattak volna egészet... Íme tehát, a valóság, a maga bonyolultságában.

10 *Őnarckép méterre*

11 *Kereszténykártya remix*

12 *Rövidítő*

13 Mindkettőben jelen van a valóság komplexitásának brutális alakítása, amikor szűk látókörű nézőpontunkat vagy saját „rendünket” rákényszerítjük a környezetre, akár természetéről, akár kulturális környezetről vagy közösségekről van szó.

14 Üres lappal álcázni, főleg fehér falat, mint a 2009-es berlini kiállítás, illetve az összeesett mandarinhéjban gömböt keresni...

15 *And What if There is Nothing Beyond It?*

16 A *Commemoration (Megemlékezés)* művészeti akcióban a sötömböt, amelybe a „The grateful posterity” felirat volt vésve, juhok közé helyezték; az állatok fokozatosan szétránták.

17 Nem csoda tehát, ha az *Unfinished Measurements (2014)* kódarabjai a felirat kivétele után („It was [...] kg”) már nem annyit nyomnak, amennyiről maga a felirat szól. Miért is? Mert a jelen bizonyosságait csak múltként tudjuk leszögezni? Mert a jelent soha láthatjuk, csak a múltat? (Valóságérzékelésünk is bizonyítottan 80 milliszekundumot késik.) Vagy mert az idő emberi fogalom? És azzal, hogy mindent feliratozni próbálunk, még tovább kerülünk az igazságtól és a valóságtól? A felirat gyakorlatilag igaz... De kiszolgáltatottságunkat tanúsítja.

18 „My works aren't born as arguments for a pre-formulated philosophy which they try to illustrate. They aren't works made out of some kind of knowing, but more out of unknowing. They don't represent any answers, but rather my own way of asking questions.” Onucsán Miklós

19 *Száraz installáció modulok (Ana Lupaşnak)*

MUNKATÁRSAINK

Ardamica Zorán (1970, Losonc) költő, műfordító, irodalomtörténész, a Bél Mátyás Egyetem oktatója. Legutóbbi verseskötete *Kultúraolvasás* címmel 2015-ben jelent meg. Losoncon él.

Baka L. Patrik (1991, Brünn) prózaíró, irodalomkritikus, a Selye János Egyetem doktorandusza. Legutóbbi prózakötete *Vérbókok* címmel 2015-ben jelent meg. Százdon és Komáromban él.

Barak László (1953, Muzsla) költő, publicista. Legutóbbi verseskötete *Ne hidd, hogy mese!* címmel jelent meg 2014-ben. Kisudvarnokon él.

Benyovszky Krisztián (1975, Ipolyság) irodalomtörténész, kritikus, a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Karának oktatója, a Partitúra főszerkesztője. Legutóbbi könyve *Fosztogatás: Móricz-elemzések* címmel 2010-ben jelent meg. Érsekújváron él.

Bodnár Gyula (1948, Királyhelmece) publicista, szerkesztő. Legutóbbi kötete 2014-ben jelent meg *Gyertyaláng az alagútban* címmel. Nagymegyeren él.

Dobai Eszter (1991, Érsekújvár) a Selye János Egyetem magyar–angol szakos hallgatója. Komáromban él.

Forgács Péter (1963, Párkány) novellista, matematika–fizika szakos tanár. 2015-ben *Elemi boldogság* c. novellája elnyerte az Európa Könyvkiadó *Nabokov és én* irodalmi pályázatának fődíját, az Ambroozsián, a Tiszatájban jelentek meg írásai. Párkányban él.

Janáky Marianna (1955, Hódmezővásárhely) tanár. Versei és kisprózái eddig – egyebek mellett – az Élet és Irodalomban, a Bárkában, a 2000-ben, a Műútban jelentek meg. Makón él.

Janković-Izsó Nóra (1989, Budapest) író. Budapesten él.

Manyo B. Ilona (1993, Rimaszombat) magyar–történelem szakon tanuló Komáromban. Ez az első publikációja. Komáromban él.

Mázik Orsolya (1991, Komárom) magyar–angol szakon tanuló Nyitrán. Itt közölt írásaival a tavalyi Pegazus Alkotópályázaton ért el helyezést. Komáromban él.

Mórotz Kriszta (1967, Kapuvár) prózát és verseket ír. Dénesfán él.

H. Nagy Péter (1967, Budapest) irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő, a Selye János Egyetem oktatója. Legutóbbi könyve *Öt modern költő* címmel 2015-ben jelent meg. Érsekújváron él.

Rásó Attila (1986, Dunaszerdahely) verset ír, valamint cikkeket a F21.hu-nak. Versei a Tollas Rádió adásaiban is hallhatók. Könyvesbolti eladó Budapesten. Budapesten él.

Sós Dóra (1989, Pécs) kultúrakutató, költő, az ELTE BTK doktorandusza. *A Lexiák nyomában: Experimentalizmus és hipertextualitás Tamkó Sirtó Károly műveiben* c. könyve 2014-ben jelent meg. Budapesten él.

Szászi Zoltán (1964, Tornalja) költő, író, kritikus. Legutóbbi kötete *A szokott helyen hatkor* címmel jelent meg 2015-ben. Rimaszombaton él.

Tóth N. Katalin (1975, Zselíz) prózát ír. Jelenleg biztonsgági őr, ez az első publikációja. Sárón él.

Tözsér Árpád (1935, Gömörpéterfalva) Kossuth-díjas költő, műfordító, irodalomtörténész. 2015-ben jelent meg összegyűjtött verseit tartalmazó kötete *Erről az Euphorboszról beszélnek* címmel, valamint naplójának legújabb darabja *Einstein a teremtést olvassa* címmel, mindkettő a Kalligram Kiadónál. Pozsonyban él.

Ungvári-Zrínyi Kata (1987, Marosvásárhely) képzőművész, kurátor, művészettörténész. Tanulmányait Kolozsváron, Dublinban és Londonban végezte. Jelenleg a marosvásárhelyi B5 stúdióval dolgozik együtt. Szakterülete a policentrikus művészetszemlélet(ek). Marosvásárhelyen él.

Vida Barbara (1993, Dunaszerdahely) a Selye János Egyetem magyar–szlovák szakos hallgatója. Nyáradon és Komáromban él.

A folyóirat ideai hat számát az SZMÍT ajándékba adja a tagságnak, az irodalmi szervezeteknek és a folyóirat-szerkesztőségeknek.